

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2004

magazin istoric

Anul XXXVIII – serie nouă – nr. 9 (450)
septembrie 2004

<http://magazinistoric.itcnet.ro>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Azay-le-Rideau, unul dintre frumoasele castele de pe Valea Loarei, ridicat de trezorerierul regelui Francisc I, Gilles Berthelot, între 1518 și 1527. Suspectat de rege pentru malversațiuni financiare, proprietarul fuge și lasă castelul neterminat

2 Așa arată astăzi fostul palat de la Pașcani-Căciulați. (Fotografii realizate de Marian Ștefan)

3 Încoronarea lui Napoleon și a Josefinei, în 1802; pictură de David

4 Câteva dintre frumoasele piese ce pot fi admirate în cadrul expoziției „Metalul în viața cotidiană a bucureștenilor”, deschisă până în luna noiembrie la Muzeul Municipiului București

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei
Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat:
Constanța Avram,
Daniela Singuran

Difuzare
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1.
Oficiul poștal nr. 1. Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

septembrie

2004

4 Brânză bună
în burduf de câine
C. RĂDULESCU-
MOTRU

5 Cât de turmentat
a fost cetățeanul?
*Românii la vot,
1919-1937*

20 Amintiri
despre francofilie
Z. DUMITRESCU-
BUȘULENGA

24 Pasărea Phoenix
*Odissea
Teatrului Național*
C. JUGURICĂ

28 Privind în trecut
fără mânie
*Tratatul de la Craiova,
parte a
Dictatului de la Viena*
GH. ZBUCHEA

32 Să afli cum să știi
E. TOMAC

ȘTEFAN, ȘTEFAN,
DOMN CEL MARE...

33 Cel ce se laudă,
în Domnul să se laude
PATRIARHUL
TEOCTIST

39 Sfadă între frați
I. ZĂNESCU

43 Cu comoara
în gura lupului
*Anghel Saligny
însoțește la Moscova
tezaurul B.N.R.*
C. PĂUNESCU

47 Securitatea
față cu emigrația
Aurel Decei în anchetă
I. OPRÎȘ

ARHIVELE
NAȚIONALE
SE PREZINTĂ

52 Fonduri, colecții,
instrumente
G. ANGHEL

LEGENDA
ȘI TEMEIUL EI
ISTORIC

54 Estera
M. CONRAD

VECHI PALATE
ȘI CONACE

56 Pașcani-Căciulați
N.D. ION

61 În România,
acum 100 ani
G. FILITTI

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

PRIN
MARILE TEMPLE
ALE TIMPULUI
SUSPENDAT

66 Prado
M. NICOLAU

69 De la
spânzurătoare
la Gulag
*Crimă și pedeapsă
în istorie*
R. BERGMANN

ISTORIE TRĂITĂ

73 Anii războiului
C. ISĂRESCU

77 Ce am căutat
acolo?
*Amintiri din campania
din Est*
T. MISIEVICI

81 Cosmografie
întru informarea
omului medieval
S. ISPAS

85 Călătorind
în viață cu Al. Rosetti
În Țara Sfântă, cu umor
M. SALA

88 Conspirația
de operetă
Franța anului 1812

HOOVER
INSTITUTION

91 Să nu te cerți
cu fratele cel mare
*Brutus Coste
avertizează*

EVENIMENT

27 Metalul
în viața cotidiană
*La Muzeul
Municipiului București*
E. DRĂGAN BOVO

92 Expoziție
în piatră
*Lapidariu la Muzeul
Colecțiilor de Artă*
M. ȘTEFAN

93 Sydney, 2005
*Programul
celui de al XX-lea
Congres Internațional
de Științe Istorice*

RUBRICI

60 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

ÎNSUȘIRI NEEDUCATE

Îi lipsea ro-mânului edu-cația însușirilor sale naturale; sau cana-lizarea acestor însu-siri spre o tehnică de muncă superioară, spre cultură și insti-tuții politice de lungă durată. El avea, cum are și astăzi încă, însușirile mai mult pe epidermă, căci școala vieții nu l-a deprins cu realizarea lor în opere durabile. Toate defectele atribuite poporului românesc sunt provenite din această lipsă funda-mentală a educației însușirilor. Românul este, bunăoară, brav, dar nu este cu spiritul războinic; căci a fi cu spiritul războinic în-semnează a pregăti cu îngrijire înarmarea în timp de pace și, mai ales, însemnează a prevedea atacurile dușmanilor; ceea ce românul nu face. Românul nu pregătește războiul, ci numai îl înfruntă cu bravură.

De asemenea, românul este muncitor și, mai ales, îndelung răbdător la suferințele muncii. Cu toate acestea, el nu este deprins cu o tehnică de muncă riguroasă. Adeseori muncește, jucân-du-se. Sărăcia, care nu l-a părăsit niciodată, n-a făcut din el un econom. Rar risipitor cu timpul și cu materia de lucru, mai mult ca românul.

Și la aceste caracterizări s-ar mai putea adăuga multe altele de același fel. În viața economică, românul este rămas la însușirile pe care i le-a dat natura. Școala nu i-a mijlocit să dobândească aptitudini profesionale pentru comerț și industrie. Nici chiar funcționar adevărat nu este românul, deși Țara Românească este plină de funcționari; căci el n-a învățat nici din școală, nici din practică, disci-plina de serviciu și respectul față de lucrul public. Toată tehnica profesională modernă, care face forța altor popoare, românului aproape că îi lipsește, deși prin însușirile pe care i le-a dat natura el ar putea să o aibă.

În viața politică mai ales, această lipsă se face foarte mult simțită. Rar cetățean, mai plin

CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU

de devotament pentru partidul și pentru șeful pe care și l-a ales în politică, cum este românul. A fi în-regimentat într-un partid politic în România nu însem-nează atât a fi înscris în registrele unei firme care promite beneficii la un anumit termen, cât mai cu-rând însemnează a fi trecut de bună voie pe o listă neagră de pro-scriși. Din momentul ce un cetățean român este cunoscut că aparține unui partid, el pierde dintr-o dată orice drept la conside-rația cetățenilor care aparțin celorlalte par-tide. Este batjocorit, calomniat și persecu-

tat în toate chipurile. În Europa occidentală, se poate întâmpla ca cineva să aibă să suferă de pe urma convingerilor sale politice, dar aceasta numai în caz de revoluție, în restul vieții nimeni nu se atinge de el. În România, dim-potrivă, a face politică însemnează a te război cu toată lumea.

Toată această războie nu profită cu nimic statului. De aceasta sunt convingși cu toții aceia care fac politică în România. Cu toate acestea, războirea continuă, fiindcă este nevoie de o descărcare a devo-tamentelor și a energiilor combative de care sunt plini cetățenii români; războirea politică, deși deșartă, este în sângele românului.

Brav, fără să fie războinic; răbdător la muncă, fără să fie un profesionist al muncii; inteligent, fără reușită în viața practică; gata la sacrificii în politică, dar fără să contribuie prin aceasta la consolidarea statului politic, acestea sunt, în puține cuvinte, consecințele care decurg din lipsa de educație a însușirilor românului.

(Românismul – Catehismul unei noi spiritualități, București, 1939; fragment)

Fişe pentru un dicţionar istoric

ANUL 7 Nr. 3333

12 PAGINI 3 LIT

Curentul

**ROMÂNIA
ILUSTRATĂ**

ANUL IV
FEBRUARIE
1929

UNIVERSUL

CELA DIN ROMANIA SI DIN TOATA LUMEA INTEAGA
DISTRIBUATIE DE TELEFONIE
CROATIA SI ADMINISTRATIA: Bucuresti, Str. Brucianilor No. 23-25

Rezultatul alegerilor

1919-1937. ROMÂNII LA VOT

Fișe pentru un dicționar istoric

La sfârșitul primului război mondial, România (cu o suprafață dublată și o populație triplă față de anul 1916) este a șasea țară din Europa și a doua din Europa Centrală, după Polonia. Stat cu o monarhie constituțională, are, după datele recensământului din 1930, 18.052.896 locuitori. Dintre aceștia, 71,9% sunt români, 7,9 maghiari, 4,1 germani, 4,0 evrei, 3,2 ucraineni și ruteni, 2,3 ruși, 1,2 bulgari ș.a. Cea mai mare parte (78,9%) locuiește la sate. Există și aglomerări urbane: București (631.288 locuitori), Cernăuți (117.016), Chișinău (111.147), Iași (102.595), Galați (101.148), Cluj (98.569), Timișoara (91.866).

Primii ani post-belici se scurg trepidant: euforia realizării Marii Uniri domină sufletele. Promis încă din februarie 1917 de suveran, votul universal este introdus în noiembrie 1918. Dispar partide – pentru că dispăre o întreagă clasă socială – și apar altele, pentru că România este acum o

altă țară. Programele politice sunt însă mai mult generale, vagi. Legi există, sunt democratice, potrivit standardelor vremii, dar aplicarea lor, eufemistic vorbind, prezintă defecte.

Votul universal nu putea asigura, doar el, caracterul democratic al procesului electoral. În primul rând, pentru că guvernul nu reprezintă opțiunea alegătorilor. Suveranul numea mai întâi pe președintele Consiliului de Miniștri, se constituia guvernul, apoi acesta, având la dispoziție întregul aparat administrativ, organiza alegeri pentru Senat și Cameră. Cum era greu ca un singur partid să obțină majoritatea, în condițiile existenței unei multitudini de grupări politice, câștigătorul avea asigurată „prima electorală”. Adică partidul care obținea 40% din voturi primea automat 50% din mandate, plus o cota proporțională cu sufragiile direct exprimate pentru el din restul de 50%.

Ne-am propus de mai mulți ani să înfățișăm cititorilor noștri un tablou al alegerilor interbelice. Am întâlnit asemenea prezentări în revistele străine ce acopereau chiar și două secole. Deocamdată nu putem, pentru că istoriografiei române îi lipsesc monografiile necesare. Nu avem încă o analiză a programelor politice interbelice, comparativă și în evoluție. Nu dispunem de analize ale campa-

niilor electorale și mai ales ale diferențelor dintre oferta făcută alegătorilor și realizările partidului învingător. Toată lumea vorbește de incidente electorale, dar nu există o evidență centralizată măcar pentru o singură campanie. Cineva ar trebui să parcurgă presa vremii și documentele Ministerului de Interne, să inventarieze toate incidentele, să le repartizeze pe o hartă a țării și apoi să facă o statistică: în cât la sută dintre localitățile României se înregistrau ele? Închipuți-vă că peste 50 sau 100 ani s-ar analiza istoria României de azi doar pe baza jurnalelor de știri (eventual a știrilor de la ora 17.00) sau

doar pe baza primei pagini a ziarelor. Recent, domnul Sorin Radu, lector la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, a publicat volumul *Electoratul din România, în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, Institutul European, Iași, 2004, care sperăm că va fi continuat de altele.

(C. Xenii)

Este evident pentru cine se aplecă asupra presei și memorialisticii timpului că poți ușor să faci un portret al candidatului. Alegătorul este însă mult mai greu de surprins. Interesează doar un scurt timp înainte de alegeri, pentru a fi convins să vină să voteze pe cutare sau cutare, apoi nimeni nu se mai gândește la el. Iar presa (mai ales cea de opoziție) îi acordă atenție când este maltratat. Societatea civilă, câtă era, nu părea să gândească la faptul că democrația se construiește și cu alegătorii, prin educarea acestora.

După 1990, în preajma alegerilor, recursul la istorie devine obligatoriu. Cel mai adesea însă, sub semnul lui Caragiale. Decupaje cu foarfeca din presa vremii, colaje menite să ilustreze o idee dinaintea stabilită. Comparații nu cu standardele europene de atunci, nu cu țările din jur, ci cel mai adesea cu standardele de azi.

Conștienți că, deocamdată, este greu să se dea un verdict asupra gradului de democrație existentă în România interbelică – și care, evident, nu a fost constant același pe toată durata –, vă propunem, dragi cititori, sub forma unui dicționar istoric, o incursiune în lumea alegerilor interbelice. În realizarea documentării ne-au ajutat două tinere colaboratoare, LAVINIA POPICA și SORINA VOICU.

1919-1937. Românii la vot

DEMOCRAȚIE

Cuvântul vine din limba greacă (*demos* = popor, *kratos* = conducere). Democrația directă a funcționat în unele cetăți grecești, unde populația era redusă, iar femeile și sclavii nu aveau drept de vot. Experiența grecească a jucat un rol redus în stabilirea practicilor democrațiilor moderne.

Intervalul de timp dintre democrația greacă și cele moderne, democrațiile reprezentative, a cunoscut câteva contribuții teoretice. Unul dintre primele documente în care se vorbea despre nevoia consultării suspușilor pentru stabilirea

unor politici (fixarea taxelor, de exemplu) a fost *Magna Carta*, dată de regele Ioan al Angliei, în 1215.

Englezii Thomas Hobbes (1588-1679) și John Locke (1632-1704) și francezul Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) sunt teoreticienii formulei contractului social. Potrivit acestuia, cetățenii acceptă să încredințeze conducerea societății unui corp ales (eventual prin vot universal), care să elaboreze legile necesare. Conducerea trebuie să se

bazeze pe consimțământul celor guvernați, care au dreptul, atunci când voința nu le mai este respectată, să denunțe contractul social.

Primele documente care au consemnat aceste principii au fost *Declarația de independență* a americanilor (1776) și *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (1789), dată la începutul Revoluției franceze. Formal, orice cetățean era declarat egal cu ceilalți. Practic, a mai durat aproape două secole până ce votul universal s-a impus în cea mai mare parte a lumii.

Chiar și după impunerea principiilor democrației reprezentative, votul a rămas, multă vreme, cenzitar. Categoriile întregi de populație erau excluse de la vot (sclavii, țăranii iobagi, cei care nu atingeau un anumit nivel de avere, cei fără școală, femeile).

Și după impunerea votului universal, în unele țări s-au menținut categorii privilegiate, care dispuneau de un vot suplimentar (în Marea Britanie, sistemul a fost abolit în 1948).

Printre ultimele categorii care au primit drept de vot s-au numărat femeile. În Noua Zeelandă l-au primit în 1893, în Australia în 1902, Finlanda

VOTUL UNIVERSAL

– 1906, Norvegia – 1913, Rusia – 1917, Canada – 1918, Germania, Austria, Polonia și Cehoslovacia – 1919, S.U.A. și Ungaria – 1920, Ecuador – 1929, Africa de Sud – 1930, Brazilia, Uruguay și Thailanda – 1932, Turcia și Cuba – 1934, Filipine – 1937.

În Franța, Italia, România, Iugoslavia și China, ele au

Manifestare la Ankara a femeilor musulmane care au obținut dreptul de vot

votat abia după cel de al doilea război mondial, iar în Elveția în 1971.

EDUCAȚIA

Una dintre problemele democrației românești interbelice, care favoriza și producerea unor abuzuri, era lipsa oricărei preocupări pentru educarea alegătorului. Nici clasa politică, nici presa, nici societatea civilă nu făceau mai mult decât – eventualele – indicații tehnice din preajma zilei de votare. Iată un document inedit, cât se poate de lămuritor.

„Subsemnatul sublt. Stoian Gheorghe din Regi-

mentul 42 Infanterie declar următoarele: În ziua de 2 noiembrie a.c. [1920] am comandat Detașamentul de gardă de la Subsecția II de votare din comuna Zevideni și aproape în permanență am stat în sala de votare asistând la votare. Alegătorii cf. dispozițiunii luate de dl. Președinte erau introduși în sala de votare în serii de câte 11; aci dl. Președinte le lua

certIFICATELE de alegător și le da asistentului Nicolae Mihăescu să le scadă din listele de alegători și apoi explica alegătorilor cum să voteze: lua un buletin de vot, îl arăta alegătorilor pe amândouă paginile, le atrăgea atenția că sunt 6 liste de vot din care ei trebuie să voteze una punând stampila pe cea care voiește să voteze sau dacă știu carte și voesc să voteze candidați de pe liste diferite să șteargă cu creionul pe toți candidații și listele pe care nu voesc să le

Fișe pentru un dicționar istoric

voteze. La primele serii de alegători le-a dat la toți și ștampile și creioane, dar cum cea mai mare parte dintre alegători nu voiau să primească creioane sub diferite pretexte, dl. Președinte trebuia să discute cu ei spre a-i convinge să intre în cabine și cu creioane nu numai cu ștampile.

Alegătorii erau foarte puțin îndemânatici la votare, căci cu toate explicațiile amănunțite ale d-lui Președinte, care le atrăgea atenția că votul este secret și că ei trebuie să voteze în cabină cu ușa închisă, totuși alegătorii nu pricepeau cum să voteze și mulți dintre ei se

adresau d-lui Președinte rugându-l să puie Domnia Sa ștampila de vot, că știe mai bine unde s-o puie că e omul stăpânirii.

Dl. Președinte nu numai că nu le spunea pe care listă să puie ștampila, dar mi-a cerut soldați din gardă ca să introducă pe alegători în cabine, cărora le spunea că dacă nu știu unde să pună ștampila să îndoaie buletinul în cabină și să i-l aducă așa, căci trebuia să aibă grije să învețe să voteze mai înainte de a veni la vot.

N-am văzut pe nici un agent liberal intrând în cabină după alegători, dar a spus la câțiva

unul dintre asistenți să pună ștampila pe cruce; alegătorii veneau singuri și întrebau chiar în sală de votare pe membrii Biroului cu cine să voteze, chiar și pe mine m-au întrebat câțiva. Mai târziu domnul Președinte n-a mai silit pe alegători să intre și cu creioane în cabină, ci numai le punea în vedere că cei care știu carte și vor să voteze cu creionul să-i ceară și creion. Creioanele au stat tot timpul pe masa domnului Președinte lângă ștampile.

Accasta îmi este declarația scrisă și subscrisă propriu de mine."

In România, în 1919, aveau drept de vot și de a fi aleși toți bărbații, cetățeni români în vârstă de 21 ani (Adunarea Deputaților) și 40 ani (Senat). Nu aveau drept de vot femeile și militarii. Erau excluși de la dreptul de a alege sau de a fi aleși cei puși sub interdicție sau consiliu judiciar, precum și cei în stare de faliment, cei condamnați pentru crime sau alte pedepse prevăzute de Codul penal ș.a.

Fiecare județ forma o circumscripție electorală. Se alegea un deputat la 30.000 locuitori și la o fracțiune superioară numărului de 20.000 (deci la 51.000 de locuitori se alegeau doi deputați). Un senator era desemnat la 70.000 locuitori și la o fracțiune de peste 47.000 (adică la 117.000 locuitori se alegeau doi senatori). În aprilie 1920, aceste prevederi s-au modificat: un deputat la 50.000 locuitori și la o fracțiune de peste 30.000 locuitori; un senator la 100.000 locuitori și la fracțiunea suplimentară

ACTORII

I.G. Duca cu I.I.C. Brătianu

numărului de 60.000 locuitori. Profesorii universitari alegeau câte un senator pentru fiecare universitate. Senatori de drept erau moștenitorul Tronului, Patriarhul, mitropoliții și episcopii, capii confesiunilor recunoscute de stat, foștii prim-miniștri cu o vechime de cel puțin patru ani în fruntea guvernului ș.a.

Partidul Național Liberal era cea mai importantă formațiune politică a țării.

Implicat în opera de modernizare a societății românești încă din secolul XIX, P.N.L. purta aureola unor însemnate izbânzii: aducerea prințului străin și instituționalizarea monarhiei constituționale, cucerirea Independenței în 1877 și proclamarea Regatului în 1881.

P.N.L. gestionase întreaga acțiune diplomatică încheiată cu tratatul de alianță dintre România și puterile Antantei, pe baza căruia țara intrase în război și permisesse românilor

Iuliu Maniu și Ion Mihalache

1919-1937. Românii la vot

1926. Prim-ministrul
Alexandru Averescu la Camera

să-și desăvârșească procesul de unitate național-statală. Doctrina lui economică, sintetizată în lozinca „Prin noi înșine”, puna accentul pe capitalul autohton.

În 1923, aflându-se la guvernare, P.N.L. și-a impus propriul proiect de Constituție, care a stabilit cadrul de desfășurare a întregii vieți economice, sociale și politice a țării, până în 1938. În 1930, o grupare condusă de Gh.I. Brătianu se desprinde din partid, întemeind o formațiune politică proprie (cunoscută în epocă drept gruparea georgiștilor). În timp, disensiunile din sânul P.N.L. s-au intensificat, partidul fiind compus din două fracțiuni: „bătrânii”, grupați în jurul lui C.L.C. (Dinu) Brătianu, președintele partidului, și adepții lui Gheorghe Tătărescu, acesta din urmă fiind președinte al Consiliului de Miniștri și colaborator apropiat al lui Carol II.

În 1937, deși se afla la putere, P.N.L. nu a putut obține numărul de voturi care să îi asigure câștigarea alegerilor parlamentare.

Partidul Național-Tărănesc, format în 1926, prin fuziunea Partidului Național

Român (P.N.R.) din Transilvania (președinte Iuliu Maniu) și Partidul Tărănesc (președinte Ion Mihalache), ca a doua forță politică importantă a perioadei interbelice, în opoziție cu P.N.L., promova politica „porților deschise”, adoptând o serie de măsuri menite să încurajeze pătrunderea capitalului străin în economia românească.

Partidul Poporului a fost înființat la Iași, în aprilie 1918, de generalul Alexandru Averescu, deviza lui fiind:

C. Tiul Petrescu

„Muncă, cinste, legalitate”. Guvernul condus de Al. Averescu a semnat Tratatul de pace de la Trianon (1920) și, prin tratatele încheiate, a făcut posibilă înființarea Micii Întelegeri (1921).

Partidul Social Democrat din România (din noiembrie 1918, Partidul Socialist din România) s-a scindat în 1921, când un număr de membri ai săi s-au constituit în Partidul Comunist din România – secție a Internaționalei Comuniste, care din 1924 a acționat în clandestinitate, fiind scos în afara legii. Socialiștii care

n-au urmat această cale, în 1921, au constituit Federația Partidelor Socialiste din România, apoi Partidul Social-Democrat din România (1927); în 1928 o grupare a acestui partid a format Partidul Socialist al Muncitorilor din România. Ambele, fiind recunoscute prin lege, au participat la viața electorală.

Legiunea „Arhanghelul Mihail” (L.A.M.), a fost înființată în 1927 (ulterior purtând alte denumiri: Garda de Fier – 1930; Gruparea Corneliu Zelea Codreanu – 1931; Partidul „Totul pentru Țară” – 1935). Legiunea se proclama mișcare naționalistă de resuscitare spirituală și morală, pe baza credinței creștine ortodoxe, urmărind formarea „omului nou”. Combătea comunismul, „dominația evreiască fătășă în viața economică și în presă, și a celei oculte în viața politică a partidelor”. Preconiza înlăturarea politicianismului și impunerea unui regim politic totalitar. În plan extern, promova alianța cu Italia fascistă și Germania nazistă.

C. Zelea Codreanu cu soția

Fișe pentru un dicționar istoric

Pentru succesul în alegeri contau mult personalitățile și „imaginea”, cum am spune azi. Profitând de carismă, liderii partidelor politice își constituiseră fiefuri electorale: I. Maniu – Ardeal; I.I.C. Brătianu – Argeș; C. Stere și I. Inculeț – Basarabia; I.G. Duca – Vâlcea; N. Iorga – Prahova; A.C. Cuza – Iași și Fălțiceni; I. Nistor – Bucovina.

Un mare succes de imagine, speculat electoral, a avut Al. Averescu, perceput îndeosebi de masele rurale ca o figură legendară. „Numele lui, nota C. Argetoianu, era pe toate buzele; în el se cristalizau toate nădejtile; numai de la el se aștepta minunea unui trai lipsit de griji și de nevoi.” În 1919, Averescu anunțase că el și Partidul Poporului nu participau la scrutin; unui candidat din alte formațiuni au profitat și, speculând intens imaginea generalului, au mers „până acolo încât și-au lipit pe obraz mustați și cioc și s-au prezentat bieților țărani drept tata Averescu”.

In constanță a vieții electorale interbelice a constituit-o migrația dintr-un partid în altul, în căutarea unui loc pe liste sau a dobândirii unui mandat parlamentar. Fenomenul a fost denumit de N. Iorga, în 1927, „fripturism”. „De câțiva ani – scrie *Lupta*, din 28 noiembrie 1928 – asistăm la un spectacol imoral rușinos: la căderea unui guvern, anume elemente părăsesc partidul debarcat de la putere și trec în tabăra partidului chemat la urnă cu bagajul credințelor lor, asemeni Țigănilor ce se mută cu șatra.”

La 1 mai 1920, Al. Marghioman nota: „Toată săptămâna

FIEFURILE

Despre Iuliu Maniu ziarul *Patria*, din 17 februarie 1922, scria: „Este expresia rezumativă a Ardealului și a ardelenilor. D-sa este sinteza calităților și a cusurilor ardelenesti. Ardealul știe și simte că el nu este reprezentat cu adevărat și integral decât

Întrunire electorală a liberalilor la Oradea, în fieful P.N.Ț.

FRIPTURIȘTI

s-a petrecut în combinații electorale. În Ardeal, Maniu și Vaida [P.N.R.] s-au dat de partea Federației [Democrației Național-Sociale] (Iorga, Lupu etc); Nistor din Bucovina a făcut la fel, iar Averescu s-a certat cu Flondor. Pe de altă parte, listele candidaților guvernului [Al. Averescu] sunt surprinzătoare: toți transfugii, toate secăturile.” Tot Marghioman se referă și la „un alt transfug [prefectul de Bazar-gic], care și-a luat rămas bun de la prietenii noștri [conser-

prin d. Maniu și tovarășii lui politici.”

De o primire fanatică, aproape mistică, s-a bucurat Corneliu Zelea Codreanu, în anii '30. Nichifor Crainic constata: „Ritmul eroic al vremii, psihoza naționalistă cereau și la noi un om excepțional. Corneliu Codreanu a fost o creație a psihologiei acesteia exaltate de repercusiunile fenomenului fascist și hitlerist.”

vatori-democrați], foarte politicos, dar zicându-le pe față: «Ce vreți? Nu vreau să mor sărac!» În adevăr, în două luni de zile a și realizat 600.000 lei. A vrut să vândă un scaun de deputat pentru 200.000 lei.”

Despărțirea georgiștilor de P.N.L. stârnește în 1931 proteste în organizații. La Bacău, Atta Constantinescu (fiul vechiului frunța liberal Al. Constantinescu-Porcul) demisionează din partid, „datorită frământărilor politice”. La Chișinău, „în sânul organelor liberal-duciste [președinte al partidului era I.G. Duca] domnește o vie nemulțumire”. La Râmnicu Sărat, șeful „organi-

1919-1937. Românii la vot

Creionul actualității

Să fie pregătit...

*Candidatul „fripturii naționale”:
- Cetățeni ilfoveni! Cetățeni clujeni!
Cetățeni orheieni! Cetățeni ialomițeni! Voi
care...*

*- Dar ce fel de manifest electoral e
acesta în care vorbești de toate județele?*

*- Eu trebuie să fiu pregătit pentru orice
împrejurare, căci până acum habar n'am
unde candidez.*

zației liberale disidente locale a părăsit, împreună cu întreaga organizațiune, gruparea georgistă pentru a reveni la P.N.L.". În 1932, național-

țărăniștii din Iași, Arad, Timișoara trec la Liga Agrară a lui C. Garoflid. „Fripturismul a devenit cel mai sfânt”, constată un alegător.

În 1937, anul celor mai tensionate alegeri, degringolada partidelor este și mai pronunțată. „Sunt 16 partide. Toate vor să guverneze”. Treccerile de la o grupare la alta au ritmuri vertiginose: din P.N.Ț. la P.N.L., de la Frontul Românesc (alcătuit de Vaida Voevod prin desprindere de P.N.Ț.) iar la național-țărăniști. Corneliu Zelea Codreanu anunță că, în scop electoral, ridică interdicția de intrare în Partidul „Totul pentru

Țară”: „Sunt 7 ani de când nici un cuzist n-a pătruns la noi și nici un liberal de 4 ani. Azi ridic acest zăgăz, pentru termen de o lună de zile, adică până la data de 30 decembrie.”

Retrospectiv, Pamfil Șeicaru constată: „Plutește în aer un duh de aspră răzvrătire împotriva ideii de partid; țara este sătulă de normele de conducere, de metodele guvernării, de practica de partid.

Dar este și ceva mai semnificativ: nu numai țara este refractară oricărei amăgiri, dar chiar nici chiar încercatele partide, aceste deținătoare ale presupusei experiențe și înțelepciuni de guvernare, nu mai cred în misiunea lor. Simți că s-a frânt ceva în ele.

Dacă am vrea să definim starea sufletească a țării, am putea-o denumi: o stare de așteptare, în care se amescă, se confruntă, în nebulozitatea gândurilor și a sentimentelor, atât iluzia unei schimbări, cât și speranța unei primeniri totale, ca și temerea de o alunecare pe pragul unui război civil.” În câteva luni s-a instaurat dictatura regelui Carol II.

ABSENTEISMUL

de principalele formațiuni politice la scurte intervale de timp. P.N.L.: 6,8% voturi în 1920, 60,3% în 1922, 7,3% în 1926 și 61,7% în 1927.

Partidul Poporului: 42,4% în 1920, 6,5% în 1922, 52% în 1926 și... 1,9% în 1927. P.N.Ț.: 22,09% în 1927, 77,7% în 1928 și 15% în 1931.

Pe acest fond campaniile electorale înregistrează numeroase abuzuri, dar și o notă de dezinteres. „Alegerile – cons-

În fața unei secții de votare din Capitală

Procentajele celor cu drept de vot variază între 12,53% în 1919 (din 15.287.528 locuitori) și 24,06% în 1937 (din 19.319.330). România anilor '30 ai secolului trecut se situa printre țările europene cu un procentaj mediu al știutorilor de carte: 57,1% în 1930. Înaintea ei se aflau Franța (94,1% în 1926), Cehoslovacia (92,6% în 1921), Belgia (92,5% în 1920), iar după ea Spania (57,0% în 1920), Grecia (56,7% în 1928), Rusia (51,3% în 1926), Portugalia (34,8% în 1920).

Nivelul scăzut al educației politice și necunoașterea mecanismelor democrației electorale sunt ilustrate și de marile fluctuații ale voturilor obținute

tata Al. Marghiloman, la 4 noiembrie 1919 – au început luni; trei zile de scrutin. Liniste absolută, aproape indiferență. Unii din burghezi vin la vot de frica amenzii [neprezentarea era sancționată prin lege] și nu cunosc măcar listele de candidați. Cât

Fișe pentru un dicționar istoric

privește modul de votare, ignoranță absolută.”

La 4 iunie 1926, C. Argetoianu constată și el la întoarcerea din campania electorală: „Nu mă simt cuprins de nici o patimă, dar plin de rușine pentru țara mea, față de lumea civilizată [...] Asistăm, de la război încoace, la o înjosire sistematică și progresivă a sufragiului nostru universal. Fiecare alegere a fost o treaptă mai jos coborâtă pe scara care duce la completa ieboșărie politică [...]”

Într-o țară în care se bate în armată, se bate în poliție, se bate în justiție, se bate în administrație, se bate pe drumul mare de către orice agent al forței publice, într-o țară în care bătaia e singurul și ultimul argument al stăpânirii și în care într-o asemenea stare de lucruri nu pornește singură nici o pușcă, într-o țară de conducători păcătoși și de supuși și mai păcătoși, nu e nimic de făcut decât să trăim mai departe sub domnia minciunii.”

C. Rădulescu-Motru constată, la rândul său, în 1936: „În ziua de alegeri, țărânimea se crede la târg. Dă votul celui care promite mai mult. Din spiritul burghez care stăpânește întreaga politică a statului atât a înțeles țărânimea: să profite de ziua de alegeri. Bineînțeles, ea nu profită nimic, fiindcă n-are conștiință de interesele sale; ea își dă votul celui care promite mai mult și prin aceasta deschide drum demagogilor.”

Neprezentarea la urne – datorată, la început, și nefamiliarizării sătenilor cu noul sistem al votului universal – atrage amenzi drastice, greu de suportat. În 1919, numărul celor care nu au votat a fost foarte mare (autoritățile fiind

*asaltate de cereri de anulare a sancțiunilor pecuniare). Prim-președintele Tribunalului Teleorman explica într-o scrisoare adresată ministrului de Justiție și trimisă spre rezolvare Comisiei Centrale Electorale, pricinile pentru care mare parte dintre alegători nu au votat. „În județul Teleorman au fost înscrși în listele electorale pentru Adunarea Deputaților un număr de 55.353 alegători; dintre aceștia, nu s-au prezentat la vot decât numai 36.135, rămânând deci un număr de 19.218 care ar urma să fie trimiși în judecată pentru delictul de refuz de votare, exceptându-se, bineînțeles, aceia care ar putea invoca o scuză legitimă de împiedicare.

În ceea ce privește Senatul, din totalul de 26.486 înscrși, au votat numai 22.115, astfel încât, acei care alcătuiesc diferența de 4.371 ar urma ca, de asemeni, să fie dați în judecată.

Totalizându-se aceste cifre, ajungem la rezultatul că, în acest județ, Biroul Central Electoral trebuie să procedeze

la trimiterea în judecată a unui număr de 23.589 alegători.

Țin de datoria mea, Domnule Ministru, să supun atențiunii și examenului dumneavoastră această împrejurare, cu mențiunea că socotesc că măsura trimiterii în judecată ar fi neechitabilă și neoportună [...]

Vă rog să binevoiți a-mi comunica dacă urmează să dau curs actelor ce trebuie să întocmesc, potrivit art. 53 din decretul-legi electoral, sau dacă nu găsiți nimerit să mai rețin aceste acte în vederea unei mai apropiate examinări a chestiunii din partea guvernului.”

Rezoluție:

„Se va răspunde domnului Prim-Președinte că Ministerul este surprins de întrebarea pe care o face prin prezenta adresă – datoria judecătorului fiind de a aplica legea. Este numai o chestiune de bună administrare a justiției de a nu împovăra lucrările judecătorilor, punându-se în urmărire deodată toți acei numeroși contravenienți.”

PREGĂTIRI PENTRU ALEGERI

– Cum o să-l batem mă, că și unii și alții spun că vor să aducă raial pe pământ...

– Apoi tu nu știi că bătaia e ruptă din rai...

PROPAGANDA

- Ce e cu tine dragă, te-ai apucat de astrologie, de vrăjitorii?
- Nu, iubite, învăț pentru alegeri semnele de vot...

Democrația română românească – scria *Adevărul* din 28 ianuarie 1922 – înfățișează în lupta electorală un fenomen necunoscut aievea: lupta după «semne». Un «semn» bine ales echivalează în fals cu un program convingător. Și cum în alegeri toate partidele au același program, câmpul făgăduielilor e foarte restrâns; rămâne de la sine înțeles că singura deosebire esențială și decisivă e în unele împrejurări numai semnul. Descoperirea unui nou «semn» fericit va echivala cu o revoluție socială. În ziua când în zodiacele electorale se va așeza un nou purtător de noroc, un program și un partid nou vor fi cu putință. În primele alegeri postbelice (1919-1922), semnele electorale reprezentau diferite figuri stilizate (spic de grâu, seceră, ciocan etc.). În 1926, acestea au fost înlocuite prin simboluri geometrice (linie; cerc, pătrat ș.a.). „În țara în care fiecare șmecher, cu fiecare zi, își închipuie că poate trage după dânsul mulțimile cu o nouă formulă,

nimic nu mai poate surprinde“ (*Vocea*, Galați, 28 noiembrie 1937).

„De când cu votul obștesc, propaganda electorală a început să se... americanizeze. Au fost puse la contribuție, în folosul uneia sau alteia dintre grupări, în folosul unuia sau altuia dintre candidați: tiparul în culori, plancardele de pânză, vehiculele-reclamă, oameni-rândunici, cinematografe, lanterne magice, surle și tobe. La 2 octombrie 1919, Grupul independent cu semnul Clopotul a organizat un nou sistem de propagandă electorală, asemănător celor din Occident: a angajat un camion automobil pe care a montat un clopot mare; a decorat camionul cu placarde pe care sta scrisă invitația pentru alegători de a-i vota; placardele de pânză albă erau stropite cu roșu și purtau desenhuri decorative: un grup de șobolani [astfel erau ridiculizați Brătienii].“

Folosirea automobilelor autorităților, „puse la dispoziția diferiților oameni politici“, este interzisă de Guvern

la 9 octombrie 1919. Și totuși, „automobilele trec rând pe rând în goană și aruncă manifeste pe care stă scris cu litere mari de-o șchioapă: «Votați numai partidul nostru»“. Un ziar se întreba, la 1 noiembrie același an: „Am dori să știm cine este căpitanul care a fost cu automobilul la Țigănești (Ciolpani) și la Turbați, dând băutură sătenilor.“

În Basarabia, în 1920, „automobilele fostelor directorate [ministere] au fost puse la dispoziția Partidului Țărânist Basarabean pentru propagandă electorală“. Lui I. Inculț, „i s-a luat automobilul din ordinul d-lui ministru de Interne [Al. Averescu, președinte și al Consiliului de Miniștri], pentru că își făcea campanie electorală“.

Socialiștii, „foarte activi“ la Iași, „și-au cumpărat un automobil cu care au început turneuri electorale la sate“. De asemenea, „un grup de bicicliști“ s-a pus la dispoziția lor în scop electoral. Folosirea automobilelor este considerată de ziarul *Dacia*, din 28 mai 1920, „americanism electoral“.

În timpul campaniei electorale din 1922, guvernul liberal a „dat ordine organelor subalterne să rechiziționeze orice cantități de benzină ce intră în județe“, neprimind combustibil „decât candidații și agenții liberali care fac cu automobilele propagandă prin județe“. În 1926, Averescu, aflat la putere, cu Octavian Goga ministru de Interne, ordonă arestarea celor „cu automobile“.

Aviația se face și ea simțită în campaniile electorale. În 1919, liberalii folosesc un aeroplan pentru a-și răspândi manifestele în Prahova, „în centrele principale de petrol“. În 1926, la Iași, „s-au aruncat

în oraș manifeste electorale ale averescanilor“ din aeroplanelle grupului de aviație de aici. Și la Cernăuți, Caracal, Botoșani, Dorohoi, Suceava, Buzău, Râmnicu Sărat, Ismail, Tecuci „au fost semnalate avioanele ce au aruncat manifeste averescane“.

Cel mai uzat mijloc a răniat însă „tot fotografia candidaților sau a șefului grupării și caricatura adversarului.“ La Brăila, în 1926, averescanii utilizează și „pâinea electorală“, lipind pe frânzele „o tipăritură cu recomandări pentru candidații partidului de la putere. Am ajuns ca și biata pâine să fie mijloc de răspândire a manifestelor electorale, îmbăscite de patimă“.

Despre „propaganda în stil american“ se vorbește și în 1932. De data aceasta era practică de național-țărăniști, organizatorii scrutinului, „cu o risipă de reclame ilustrate și în culori, lipite pe toți stâlpii și pe toți pereții. Aceste asalturi în stil ridicol pentru captarea votului cetățenesc au, prin abuzul lor, efecte contrare asupra convingerii cetățenilor, decât cele urmărite de autorii

lor.“ Casa Autonomă a Monopolurilor trimite tuturor comitetelor directoare ale partidelor politice o ofertă originală: „Ofertă țigarete de tipurile Tomis, Mihai, București, Specialitate, Regale, Carpați și Naționale fără carton în scop de propagandă. Țigaretele – se arată în ofertă – vor purta pe ele inscripții și semnele partidului sau listei respective și vor fi ambalate în cutiile și poșetele lor obicinuite pe care se va aplica inscripția: «Votați cu partidul...», sau «Votați cu lista...», purtând în același timp și semnul. Pe cutii se aplică un bulin rotund cu diametrul de cca. 5 cm, cu același text. În afară de textul arătat mai sus și de semnul electoral nu se poate aplica nici o altă inscripție sau text, nici pe țigarete, nici pe cutie. Termenul de livrare al comenzii, indiferent de cantitatea comandată peste minimum 50.000 de bucăți, este de 12 zile de la darea comenzii.“

Un afișaj intens, excesiv, este înregistrat în 1937. În sectorul de Galben, „felia boierească a Capitalei“, „predomină liberalii lui Dinu

Brătianu și Gh. Tătărescu, pe sârme s-au atârnat, ca rufele spălate pe frânghie, afișe pe care ploaia le-a decolorat.“ Afișele P.N.T., „pentru a nu fi rupte, cu chipul d-lui Maniu, sunt arborate sus în pomi și în vârful stâlpilor de telegraf.“ În sectorul de Verde, pe Calea Griviței, un afișaj „ca nicăieri. O atare risipă nu s-a făcut încă de la război încoace. Panouri imense, afișe de tot soiul, chipurile fruntașilor politici, semnele partidelor enorme, semnăturile autografe ale șefilor – nimic n-a fost cruțat. Fiecare gard, zid, fiecare colțșor liber a fost acoperit cu afișe.“

Un incident la afișaj, în Colentina, pe str. Mașina de pâine: „O echipă de legionari lipsea afișe electorale. Și-a făcut apariția și un grup de lucrători ai primăriei; s-a produs un incident pe tema lipirii afișelor, pentru că se lipeau afișe peste cele ale guvernului, cealaltă că se lipeau afișele lor. S-a produs o încăierare, fiind răniți un legionar și patru lucrători, care au fost transportați la spitalul Colentina.“

Soarta acestor afișe? Ziaristul Ioachim Botez notează: „Cine va mai pomeni peste 70 de ani proza și versurile afișelor ce-au împodobit gardurile în iarna asta? Vor mai stărui țentuite pe uluci câtăva vreme și pe urmă timpul, marele cioclu al tuturor zădărniciilor, le va trimite la groapa de gunoaie, așa cum se risipește catafalcul după ce s-a îngropat mortul.“

Posteritatea nu le va mai găsi decât în arhiva Ministerului de Interne, care le-a colecționat la dosare, dacă șobolanii din beciuri le vor da pace.“

Cu automobilul în campanie electorală

1919-1937. Românii la vot

Armata, poliția și jandarmeria, la ordinea celor aflați la putere, comit în mod repetat abuzuri (sechestrări de persoane, bătăi, concentrări forțate, împrăștierea sau suspendarea întrunirilor opoziției ș.a.). „Trăim în plin regim de teroare militară și vom face răspunzători pe vag-miștrii domnului Brătianu de acest banditism neresinat“ (1919). În 1922, Nicolae Kal-munski, fost prefect de Neamț, și Ernest Kerculescu, fost deputat, aflați „în comuna Păstrăveni, județul Neamț, în propagandă electorală“, arătau că „au fost loviți de jandarmi cu carabinele încărcate, oprindu-ne a vorbi sătenilor și voind a ne lua sania cu care venisem. Jandarmii erau în completă stare de beție“.

La Brașov, tot în 1922, în Șchei, „câteva sute de oameni au manifestat contra candidațiilor liberali, s-a făcut uz de săbii. S-au operat arestări.“ În comuna Voila, județul Făgăraș, plutonierul de jandarmi a arestat pe candidații Partidului Național Român, declarând „că are ordin de la comandantul de jandarmi“. La 3 martie același an, N. Iorga

INCIDENTE

reclama că în județul Dolj „am fost urmărit și întovărașit pretutindeni de jandarmi și împiedecat să vorbesc. La Ghivideni, am fost reținut la postul de jandarmi peste o oră împreună cu prietenii mei politici“.

În 1926, sub Avere-scu, jandarmii ope-rează masiv în Basarabia. La Cetatea Albă, com-pania de jandarmi dis-pune „oprirea circula-ției, controlul tuturor manifestelor, gazetelor, afișelor, controlul la-tren“. Lângă satul Novaci, județul Lăpușna, „un propa-gandist țărănist în timp ce era escortat de jandarmi a fost împușcat în cap“. Pan Halippa protestează: „Am fost împie-dicați să depunem listele la Orhei. Toți candidații și con-ducătorii țărăniști sunt are-sțați!“ În aceeași campanie, la Buzău, dr. C. Angelescu, fost ministru al Instrucțiunii, „a fost arestat de jandarmi și percheziționat“.

De data asta l-au prins!

În 1927, când liberalii organizează alegerile, „opo-ziția descoperă ordinea ge-neralului Davidoglu, coman-dantul jandarmilor, și ra-poartele comandanților de companii care dovedesc astfel complotarea suprimării drep-turilor cetățenești“. La Ră-dăuți, sala în care are loc întrunirea P.N.Ț. este „în-conjurată de poliție și jan-darmerie ca să nu intre nimeni, iar lumea a fost izgonită“. Alegătorii s-au mutat într-o

În Capitală guvernul a fost pus în minoritate. — Alegătorii amenințați cu revolverul să voteze cu guvernul —

Victima incidentului de la Buzău, din 1932

curte și au fost „înconjurați de trupe cu mitralierele gata de acțiune“. „Jandarmeria este definitiv transformată într-o agentură electorală, azi a P.N.L., ieri a domnului general Avere-scu și Goga, mâine a cine știe cui, dacă cumva abuzurile ei nu vor duce la desființarea ei și la prăbușirea unui regim politic, care riscă să pervertească întreaga moralitate a acestei țări“ — se lamenta *Adevărul* din 5 iulie 1927.

Să mai reținem prezența jandarmilor și în alegerile din

Fișe pentru un dicționar istoric

1937. „Pe străzile Blajului circula patrula de jandarmi, al căror consemn este paza afişelor electorale lipite pe diferite ziduri sau garduri.“ Numărul lor „este remarcabil – 40“. În Ilfov, arată Virgil Madgearu, într-un protest către Dinu Brătianu (preşedintele P.N.L., guvernul fiind prezidat de Gh. Tătărescu), „jandarmeria condusă de colonelul pensionar Moldovan – renumit ca operator electoral din

alegerile din 1926 şi 1927 – arestează, terorizează şi bate pe ţărani pentru că nu simpatizează pe alegătorii opoziţiei“.

În comuna Călăraşi, judeţul Lăpuşna, „în urma ciocnirilor dintre populaţie şi jandarmi au murit doi ţărani; alţi 5 săteni sunt în agonie“. Un asasinat din timpul campaniei din 1932 este relatat de N. Iorga: „La Buzău, bandele s-au întâlnit, s-a tras cu revolverul şi rănitul,

un măcelar, susţinător al guvernului [Al. Vaida-Voevod], şi-a strâns mâtele cu mâna, s-a răpezit acasă pentru a-şi lua arma, a sărit peste scările tribunalului şi a regretat, ucizând în grămadă, că n-a putut să-şi plătească mai bogat încă moartea iminentă.“

Carol II şi Mihai I. Soses la Palatul Parlamentului

In 1927, guvernul liberal, promiţând „garantarea libertăţii de propagandă electorală pentru toţi cetăţenii“, atrăgea atenţia că aceasta „nu trebuie confundată cu anarhia şi expunerea credinţelor politice, cu provocarea de crime sau delictelor [instigare], la dezordine sau rebeliune, la ură sau dispreţul împotriva oricărui cetăţean, oricărei naţionalităţi, oricărei religii“. Guvernul, sub această acoperire a legalităţii, „invită toate autorităţile de a confisca orice imprimate, ziare, manifeste etc., a împiedica orice întrunire publică, care ar contraveni dispoziţiunilor... şi a înainta justiţiei pe giranţi [cei care răspundeau în justiţie de publicaţia respectivă], autori şi oricari, cu acte de dare în judecată“.

Peste zece ani, cenzura era atotputernică. „Suntem – constata cu amărăciune o revistă a vremii – un popor de oameni deştepti. Suntem chiar foarte deştepti. A ajuns faima aşa de departe, încât ni se trec sub tăcere celelalte calităţi pe care le mai avem. Avem o cenzură care ne reglementează vioiciunea, în sensul că ne îngăduie să fim deştepti numai atunci când nu vătămăm forma aceasta pură. Putem dezlega jocuri de cuvinte întrucuvate, putem demonstra că albul e negru şi invers, putem dovedi că adversarul e un prost, dar

CENZURA

nu ne putem arăta câtă ticăloşie e în faptele şi acţiunea noastră, cât de nemernică e isprava şi cât de primejdive sunt interesele poporului.“

Cum a funcţionat cenzura în timpul, alegerilor din 1937? La 6 decembrie, în registrele ei se consemna: „S-a cenzurat clişeuul unui manifest electoral naţional-ţărănist (trimis de tipografia *Curentul*) şi intitulat «Aşa au echilibrat liberalii finanţele ţării. Dacă doriţi să scăpaţi de ei votaţi O [cercul – n.n.]»“.

Clişeuul, reproduş în registrul cenzurii, reprezintă o balanţă. Într-un taler, un ţăran strivit de bolovanii care poartă inscripţiile „scumpete, impozite indirecte, taxe, biruri, cheltuieli nesăbuite, înmulţirea cheltuielilor, reduceri de posturi“. În celălalt taler, patru indivizi – burghezi bogaţi – cu saci de bani pe care sunt inscripţiile: „Fraude, afaceri, devize, furturi, contingentări, comisioane“. Acest clişeu şi orice asemănător va fi cenzurat în orice ziare sau alt manifest ce ar veni la serviciul cenzurii.“

În fine, o indicaţie din 22 decembrie ne ajută să înţelegem şi mecanismul prin care au fost aduse la cunoştinţă

rezultatele scrutinului (în 1937, nici unul dintre partidele angrenate în scrutin nu reuşise să întrunească procentajul necesar de 40%). Cenzorii erau îndrumaţi:

„Din ordinul domnului ministru Franasovici:

a) Se menţine în totul ordinul de a nu apare nici o ştire alarmantă relativ la rezultatul alegerilor.

Până la noi ordine, se admite a apare numai cifrele în ceea ce priveşte rezultatul.

Nu se admite nici un procentaj.

Nu se admite nici o discuţiune asupra rezultatului.

Atenţiune deosebită la ştirile prin care s-ar arăta că guvernul nu are majoritatea necesară.

Deci: rămâne în vigoare ordinul dat de mine azi dimineaţă. Se menţine ordinul ce l-am dat şi în procentajele aşa cum a apărut oficial: 41,20%.“

Băutura făcea parte dintre mijloacele electorale. În 1920, la Zalău, „avocatul Breban a îmbătut populația nu numai cu vorbe, ci și cu rachiu veritabil. Unde se țin adunări, se bate toba prin sate și se anunță, printre altele, că se dă mâncare și băutură”. La 25 februarie 1922, „butoaiele cu vin sunt la dispoziția liberalilor. Cărciumile sunt deschise și vinul curge berechet, fără parale, pentru ca oamenii să-și întărească încrederea în guvernarea liberală.”

La 19 februarie 1922, Al. Marghiloman nota că în Basarabia „agenți beți terorizează satele”. În 1927, în comuna Vărsătura din județul Putna, primarul (liberal) este silit să demisioneze sub amenințarea unor jandarmi „însoțiți de vreo 10-15 săteni într-o stare completă de ebrietate”. Liberalii petrec și în București, pe Griviței, „în fața cărciumei lui Nae Dumitrescu... În fața meselor încărcate de voluminoase oale cu vin, partizanii d-lui Ionel Brătianu manifestau zgomotos pentru guvern.” Un ungur, în 1928, „intrând beat în localul de vot” din Sf. Gheorghe, provoacă o bătaie cu baionete și cuțite. Un candidat aversecan din comuna Nirău, județul Satu Mare, „a fost crunt bătut de mai mulți agenți guvernamentali [țărâniști]. Aceștia au tăbărit, l-au lovit cu o sticlă de sifon, l-au culcat la pământ și l-au maltratat până la sânge”.

N. Iorga surprinde și el, în Ardeal, în campania din 1932,

VINUL ȘI CARANTINA

– Hai du-te acasă, ce mai stai! Nu știi că s-au isprăvit alegerile?
– Ba asta o știu eu..., dar noi ăștia, care am avut mai multe cărți de alegător, nu suntem obligați să le votăm pe toate?

preponderența alcoolului. „Carăle cu rachiu s-au oprit la porțile tuturor satelor ardelen. Pe alocurea, oamenii veneau așa de beți, încât și-ar fi pus pecetea cu care băteau toate paginile caietelului candidaților și pe nasul lor propriu sau pe fruntea d-lui magistrat președinte.”

Împiedicarea deplasărilor în timpul campaniilor electorale se făcea și sub pretextul declanșării subite a unor epidemii, satele fiind declarate închise. La 22 februarie 1922, Adevărul anunța: „Comitetul electoral al P.N.L. ar fi hotărât să se declare bănuite de febră aftoasă toate regiunile în care curentul țărănist este mai pronunțat.” La 4 martie același an, vorbea despre „izbucnirea tifosului exantematic în județul

Neamț. Adevărul este că 12 comune câștigate de politica țărănistă au fost declarate în scopul de a le izola și a zădărnici orice propagandă electorală. Altfel, nu se găsește tifos nici măcar de curiozitate.”

Tifosul apare și în Prahova, în 1926, la alegerile organizate de averescani, când „comuna Provița a fost declarată contaminată; la ieșirea din sat, 150 alegători au fost escortați de santinele prin pădurile vecine în căutarea unui loc pentru carantină”. În 1937, în județul Satu Mare, „23 de comune au fost declarate contaminate, iar locuitorii lor opriți de a-și exercita dreptul de alegători”. După ce „epidemia electorală” a trecut, carantina este ridicată.

VOTUL

cu manipularea cărților de alegător: neînscrierea unor alegători, radierea altora sau înscrierea unor nume fictive (plecați din localitate, decedați, necunoscuți ș.a.).

Votarea propriu-zisă începea la ora 8 și se încheia la 20.00, vara (toamna, 7-21.00). Dacă mai erau alegători care nu votaseră până la ora închiderii, scrutinul se prelungea până a doua zi la ora 8, când se închidea în mod irevocabil. Abuzurile începeau

La Iași, în 1919, unii evrei erau împiedicați să se prezinte la vot, deoarece „numele lor [deși] sunt corect scrise în liste, totuși, certificatele de alegător se eliberează la poliție cu numele greșite și cu aparență că greșeala este intenționată”. Când rabinul Marcu Ianover

Fișe pentru un dicționar istoric

pătrunde în secția de votare, „și-a scos pălăria, dar a rămas în cap cu iarmucul [tichie] tradițional. Președintele i-a pretins să-și scoată și iarmucul, la care rabinul i-a obiectat că legea îl oprește. Președintele insistând și acesta refuzând, cel dintâi i-a ordonat ofițerului să-l dea afară, ceea ce i-a și făcut.”

La Cluj, în preziua alegerilor, în 1926, prefectura de

În 1922, într-o comună băăn-țeană, „președintele la o secție de votare a fost rugat de pe acum de notarul comunei ca la alegeri să părăsească la o ocazie binevenită localul de votare, ca în timpul acesta notarul să înlocuiască urma cea adevărată cu una falsă, plină numai de voturi de-ale candidatului guvernamental [liberal]”.

De multe ori, cărțile nedistribuite erau folosite în

cu duplicatele”. În 1932, la Arad „a fost prins unul care a votat de patru ori și asupra lui s-a mai găsit o carte de alegător”.

În centrul Bucureștilor, „două treimi din cei înscrși pe liste au renunțat să-și ridice cărțile de alegător. Dându-și seama că mare parte din cei ce și le-au ridicat sunt membri devotați ai opoziției, biroul central electoral al P.N.T. a recurs la intimidări și provocațiuni. Încă de la orele 6 dimineața au adus cu automobilele primăriilor ciomege de lemn lucrate la strung și terminate printr-o măciucă zdravănă, împărțindu-le agenților respectivi, odată cu consemnul de a «impresiona pe recalcitranți»”.

„Pe liste erau înscrise și persoane decedate. „Morții votează” era un obicei prezent și în alegerile de dinainte de primul război mondial, dar și după aceea. La Constanța, în 1922, „informațiuni precise ne spun că au votat 1.200 de morți. Judecătorii de acolo au încheiat zeci de procese verbale la diverși indivizi prinși că votează cu certificate de vot ai căror posesori trecuseră de multă vreme în împărăția dreptilor”.

O scenă surprinsă de reporterul ziarului *Adevărul*, în 7 iulie 1927, la secția bucureșteană Grand: „Votarea merge greu. La poarta din fața școlii, peste 300 de cetățeni (în majoritate ceferiști) își așteaptă cu stoicism rândul. În schimb, pe o porțiță mai dosnică, grupuri de 8-10 alegători intră direct la vot. Nu știu cum se face, dar toți acești privilegiați au cocarda liberală în piept.

— Căți au votat până acum? [întreabă ziaristul pe un agent electoral].

— 250!

— Și căți sunt înscrși?

Local de vot, în clădirea unei primării, în 1924

poliție stabilește un program sui-generis de prezentare la urne. „Românii obligați să voteze între orele 10-12; evreii 17-19; ungurii 13-17; după orele 19 — cei ce aparțin altor neamuri.”

Secretul votului era asigurat de cabinele de votare. În 1919, acestea au fost „construite în pripă, la distanțe destul de apreciable între scânduri, iar ușile nu se pot închide, așa că «asistenții» — cunoscuți agenți liberali — împiedică pe cetățeni a-și exercita dreptul la vot prin privirile indiscrete ce le aruncă în cabine”.

Adeseori măsluirea scrutinurilor se făcea prin introducerea în secțiile de votare a urnelor false sau cu vot dublu.

beneficiul partidului care organiza alegerile. În 1919, la Craiova, „la secția de votare Româneanu, președintele secției a surprins șase sergenți de stradă votând cu cărți străine de alegător”. Președintele, „mergând la primărie, i-a surprins pe funcționari împărțind cărți de alegător”. La Constanța, „doi sergenți de stradă voiau să voteze cu cărți false”, primite „de la comandantul de sergenți”. În 1922, „comisariatele de poliție din Capitală au lăsat nedistribuite un număr mare de cărți de alegător, mai mult de 30%”. În 1922, prefectul de poliție din Cluj raporta Ministerului de Interne că „opoziția [țărăniștii] votează și

1919-1937. Românii la vot

- 1.700.

- Până diseară votează oare toți?

- Până diseară votează 2.000, glumește un alt gazetar.

- Imposibil, răspunde flegmatic d. [Grigore] Trancu-lăși [averescan]. Și, după o mică pauză: Cimitirul Sf. Vineri votează dincolo, în Grivița.

O practică destul de curentă: arestările și sechestrările de candidați sau de alegători. În 1920, șeful Ligii Poporului din Vaslui își informa superiorul (generalul Averescu) că „prefectul a adunat forțat cu poliția un număr de cetățeni la ora 9 seara, i-a închis în cabinetul său pentru a depune «candidaturi pe întuneric»”. Candidatul „fărănișt Florea Radu Boltoc a fost arestat de către polițistul din Oltenița, unde se dusesese să facă propagandă”.

O telegramă, expediată din Iași la 25 mai 1926, evocă un alt incident: „Sechestrați în clădirea gării Scânteia sub teroarea sălbatică și potopul de amenințări cu uciderea noastră, de către agenții guvernului, conduși de Lazanu, comandantul sergenților din oraș, toate intervențiile pentru apărare făcute de noi către garda de pază și președintele secției de vot Scânteia au rămas zadarnice. Veniți să reprezentăm ca delegați lista Partidului Liberal la secția Scânteia, Vaslui, am fost ridicați cu forța și expulzați de pe teritoriul județului Vaslui, în direcția Iași. Respectuos vă aducem aceste grozăvii la cunoștință și vă rugăm să binevoiți a lua măsurile indicate de lege.”

La 15 mai 1926, „în drumul de la Florica la București, d. Ionel Brătianu, fostul prim-ministru și șef al P.N.L., a fost oprit la intrarea în diferite

comune de jandarmii care în vederea alegerilor au ordin de a nu lăsa să treacă decât oamenii guvernului. În fața unei comune d. Ionel Brătianu a fost oprit și, refuzând să se legitimeze, a fost dus la postul de jandarmi; n-a vrut să se legitimeze, însă după un sfert de oră a fost recunoscut și a fost lăsat să plece”.

În Vlașca, directorul prefecturii, căpitanul Grigorescu, este specialist în arestări. În comuna Videle, în 1926, îl arestase pe Ion Mihalache. La 1 iulie 1927 „a arestat pe candidatul P.N.T., Ion Rădulescu, cât și pe d. Teodor Voiculescu, proprietar, și pe sătenii Ioan și Gheorghe

Sărau, din comuna Mateești”. Alți țărâniști „au fost sechestrați în casa avocatului Constantin Pleșilă, iar afară subprefectul Grigorescu a ținut un discurs politic în numele P.N.L.”

În 1928, la Beșenova Veche (Timiș), Adrian Brudariu „capul listei Partidului Țărănesc”, „a fost bătut o jumătate de ceas în stradă, iar după aceea a fost închis într-o pivniță unde maltratarea a continuat și mai sălbatic”.

În Petroșani, „30 muncitori au fost arestați sub pretext că sunt comuniști. Schingiuiți în chiar biroul directorului de poliție, unul dintre ei a încercat să se sinucidă, aruncându-se pe geam.” ■

Prima pagină a ziarului Curentul, datat 20 decembrie 1937

O DIMINEATĂ LA AMBOISE -

În toamna anului 1978, la invitația Senatului francez, o delegație română, condusă de poetul Virgil Teodorescu, pe atunci vicepreședinte al Parlamentului român, a plecat în Franța pentru o vizită în câteva regiuni. După Normandia și Bretania, urmau Valea Loarei și Parisul.

Le Cadre Noir, școala superioară de cavalerie din Saumur

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

În ziua de care vorbesc, toată delegația română a plecat dimineața de la Saumur, unde fusesem oaspeții senatorului Lucien Gautier, președintele grupului de prietenie franco-română din Senat. Seara se dăduse un banchet oficial, onorat de prezența prefectului, subprefectului, primarului și a colonelului O'Delant, directorul celebrului *Le Cadre Noir*, școală superioară de cavalerie cu un maneș de o rară calitate, cu cai de rasa cea mai aleasă. Întâmplarea a făcut să am un succes cu totul neașteptat. S-au ținut toasturile oficiale, traduse de distinsul translator al Parlamentului, Andrei Magheru, spunându-se toate locurile comune obișnuite în asemenea împrejurări.

O elegantă punere la punct

Pe mine mă iritase însă o vorbă a subprefectului, un

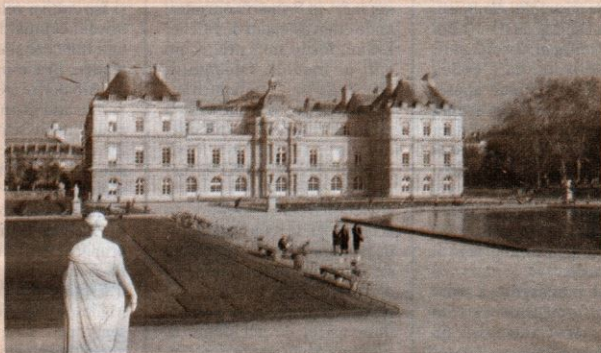
jurist tinerel, cu ochelari, și care referindu-se la relațiile franco-române spusese ironic: „Ces relations dont on parle tant, mais qui n'existent pas“ (Acele relații despre care se vorbește atât, dar care nu există). Ceilalți membri ai delegației, cu excepția lui Virgil Teodorescu, președintele ei, nu s-au sinchisit. Cerându-i voie lui Virgil din priviri (eram vechi prieteni), m-am sculat și, împotriva oricărui protocol (Andrei venise deja să traducă, dar l-am rugat să mă lase să răspund direct), am început să evoc acele relații „care nu existau“. Și le-am dus de la legendarul brav marchiz de Ronсарd, la Revoluția de la '48 (cu Bălcescu), la Napoleon III și până la primul război mondial și generalul Berthelot. Nu știu cum am vorbit, dar la sfârșit a fost la francezi o explozie de entuziasm, însoțită de lacrimile bătrânului co-

lonel, care își amintea fapte binecunoscute generației lui. Iar tânărul „ironic“ și-a cerut, jenat, scuze.

A doua zi dimineață, pe când ieșisem să privesc Loara în lumina răsăritului, îl văd pe Andrei Magheru venind grăbit. Se apropie și-mi spune încet: „Știi, tov. ministru Potop a și trimis acasă un raport despre ce s-a petrecut aseară. V-a acuzat de vedetism și de încălcare de protocol, fiindcă nu dumneavoastră trebuia să luați cuvântul, dânsul fiind ministru.“ „Și în ce limbă ar fi vorbit și despre ce fapte?“ – am replicat eu. Am început amândoi să râdem și ne-am despărțit repede, ca să nu fim văzuți împreună.

Eram acum în autocar, cam tăcuți, unii chiar bosumflați. Treceam pe lângă istoricele castele de pe Valea Loarei, unul mai arătos decât altul. Destinația noastră era castelul de la Amboise, proprietatea

O SEARĂ LA PALAIS DE LUXEMBOURG

contelui de Paris, urmaș al regilor Franței, dar nu din ramura Bourbonilor, ci din cea d'Orléans.

Am ajuns. Microbuzul nostru a intrat pe alea unui splendid parc, tăiat asemenea celui de la Versailles în miniatură. O mașină cu număr de corp diplomatic stopase tocmai în fața noastră. Au coborât, spre marea mea bucurie, Dana și Cornel Mănescu, pe atunci ambasador la Paris. Ne-am îmbrățișat călduros. Nu ne văzusem de mult, de pe vremea când, ministru de Externe, avusese mari succese în diplomația mondială, ajungând să prezideze în 1970 sesiunea jubiliară a O.N.U., la 25 de ani ai acestei organizații.

Asistasem și eu la manifestările de admirație ale celorlalți diplomați străini în 1969, când lucrasem câteva luni la Comisia III, de probleme sociale, a O.N.U. Când doamna Dana era absentă,

făceam oficiile de gazdă, pe lângă ministru, la ambasadă. Am văzut și am auzit, cu acele prilejuri, dovezi ale prestigiului de care se bucura reprezentantul României. Cu un fizic distins, de o eleganță ireproșabilă (ca și doamna sa), vorbind perfect engleza și franceza, cu un *savoir-vivre* fără cusur, Cornel Mănescu era una dintre figurile promeminente ale acelei vremi de deschidere în viața noastră politică, după invazia Cehoslovaciei de către sovietici. Dar succesele lui și prezența finei sale soții, mai mult supăraseră conducerea de la București, în special Cabinetul II (adică pe Elena Ceaușescu). Fostul ministru era acum ambasador la Paris.

Conversație la un „verre de vin“

Mi s-a părut slăbit și palid și doamna Dana, cu tristețe înăbușită și voce scăzută,

mi-a povestit ce regim aveau la ambasadă. Erau supravegheați până și la cumpărăturile de la piață, cu telefoanele ascultate, spionați de colaboratori. Și suportau greu...

Deodată, din cealaltă parte a parcului, a apărut un domn de statură mijlocie, purtând pe umeri un loden. Ambasadorul s-a grăbit să-l întâmpine pentru a-l saluta. Era contele de Paris, „pretendentul“ la tronul Franței. L-am privit toți cu o curiozitate firească, în timp ce îi eram prezenți. Nu avea nimic deosebit față de orice alt muritor. Destul de firav (am aflat mai apoi că era suferind), puțin adus de spate, privea cu bunăvoință și cu o rară modestie la cei din jur. În figura smeadă, cu fruntea înaltă și o ușoară calvitie, ochii pătrunzători erau umbriți de o undă de oboeală. Foarte amabil, ne-a propus să vizităm mai întâi castelul strămoșilor săi, servindu-ne el însuși de ghid.

Cum se întâmplă totdeauna, unii din grup mergeau mai repede, alții rămâneau mai în urmă, fiecare interesat de altceva din comorile de artă și istorie ale castelului Amboise. Doamna Dana și cu mine l-am însoțit tot timpul, ascultându-i vocea delicată, care evoca fapte și figuri de mult apuse. Stăruia mai îndelung asupra unui portret al strămoașei Anne de Bretagne, asupra unei tapiserii de epocă înfățișând o luptă, un episod istoric, asupra unui șemineu cu o poveste mai aparte, asupra mobilierului Louis-Philippe, ultimul rege al familiei sale.

Lunga parcurgere a interiorului, fermecătoare ca un basm, a fost integrată de explicațiile referitoare la exteriorul construcției, la succesele modificării intervenite în arhitectura castelului, din necesitățile unei istorii destul de agitate. De altfel, ca o mărturie amară de acest fel ne-a înfățișat „monumentul funerar” al lui Leonardo da Vinci (care murise în Franța ca profesor de filosofie platonizantă al regelui Francisc I și al surorii lui, Marguerite de Navarre, poetă și prozatoare remarcabilă), ale cărui ră-

mășițe pământești au fost aruncate în Loara de profanatorii mormântului, revoluționarii de la 1789.

După vizitarea castelului, am mers la Primăria orașului, unde eram așteptați de Michel Debré, fostul ministru, acum edil al locului. Obișnuitul „verre de vin”, tratația franceză înainte de amiază, a prilejuit o agreabilă discuție, din care, firește, n-a lipsit politica. Venind vorba despre invazia Cehoslovaciei de către sovietici, Debré a numit-o „un accident sur la route” (accident de parcurs). Cum cunoscusem de aproape drama cehilor, afirmația m-a durut. I-am replicat politicos că înmulțirea unor astfel de accidente ar însemna desființarea Europei.

După o despărțire cordială, am fost conduși de gazda noastră princiară la un restaurant excelent, pentru dejun (în Franța pretutindeni bucătăria e excelentă). Și nu știu cum s-a întâmplat că eu am fost așezată la dreapta contelui și ambasadorul la stânga. Astfel s-a încheiat o conversație extrem de plăcută. Mai întâi, contele a început să-mi vorbească despre calitățile omenești și diplomatice

ale ambasadorului nostru, care-și îndeplinea misiunea cu o pricepere și o eleganță rară.

A insistat mai cu seamă asupra felului în care își făcea și își cultiva relațiile până la nivelul cel mai înalt al societății franceze și al lumii diplomatice. Și s-a oprit la modul de sărbătorire a Crăciunului la ambasada României, unde dineul festiv se dădea pe 28 și 29 decembrie, pentru ca autoritățile atee de la București să nu se supere. Oaspeții erau puțini și aleși, spunea contele. El, Jacques Chirac (pe atunci primar al Parisului), cardinalul Pa-risului, ba chiar Giscard d'Estaing (cu care Corneliu Mănescu putea fi văzut uneori, seara, pe Champs-Élysées) și alți câțiva cu nume de aceeași rezonanță.

Trebuie să vă mărturisesc, spunea el, că astfel de dineuri nu se mai prea oferă decât rareori. Rafinamentul culinar și cel oenologic dovedesc gustul perfect și exigența gazdei, care supraveghează totul și alege totul fără greș. Ca să nu mai vorbesc despre atmosfera destinsă și cordială pe care ambasadorul și soția sa știau să o creeze și să o întrețină, încheia admirativ contele.

Haz și rafinament

După această introducere plină de urbanitate, conversația a luat altă direcție. Afându-mi specialitatea de comparatist, gazda noastră a început un fel de testare, foarte discret condusă, a cunoștințelor mele în diversele etape ale culturii europene. M-a uimit însă pe mine orizontul larg de informație al interlocutorului meu, ca nespecialist. Curând am ajuns la Evul Mediu, asupra căruia a zăbovit cu o deosebită plăcere. S-a oprit mai întâi, mai simplu și

Toastul președintelui Senatului francez, Alain Poher, a răsunat cald, cu aluzii la francofonia și francofilia românească

mai amuzat, la poezi, truveri, trubaduri și galiarzi. Citam versuri când el, când eu. Dar, treptat, dialogul devenea tot mai cald și mai serios. Ne apropiam de teologia medievală, de scolastică și de reprezentanții ei, mai cu seamă de Toma din Aquino și de influența operei sale asupra întregii epoci discutate.

Când am pomenit însă numele Sfântului Francisc din Assisi, am simțit o vibrație aproape imperceptibilă interioră a contelui. Trecusem de la raționalismul tomist la căldura sufletului lui *Poverello* (Sărăcuțul, cum i se spune cu dragoste în italiană), revărsată asupra întregii creații, de la păsărelele cărora le predica (vezi tabloul lui Giotto de la Assisi), până la lupul din Bubbio, căruia îi poruncise să nu mai ucidă și care, ascultător, îi sărutase mâna, îmblânzindu-și fero-citarea. Am ajuns și la discipolii Sfântului, până la Sf. Bonaventura și frumoasa sa operă *Iter mentis ad Deum* (Drumul minții către Dumnezeu).

Dar convorbirea ne prinsese în așa măsură, încât n-am băgat de seamă că orele trecuseră și că invitații începuseră să dea semne de nerăbdare. Ne-am despărțit cu regretul nemărturisit de a fi întrerupt conversația, care devenise mai mult decât o comunicare convențională, o adevărată comuniune de idei și simțiri. L-am mai întâlnit pe contele de Paris a doua zi la dineul oficial dat la Palais de Luxembourg, dar având locurile departe nu ne-am mai putut decât strânge mâinile călduros, la venire și la plecare. Întâlnisem în acest personaj nu numai o aristocrație de sânge, ci, ceea ce este mai important, o noblețe a spiritului și intelectului.

La Paris, ziua următoare a fost consacrată întâlnirii cu

membrii Senatului francez, ai căror invitați oficiali eram, și vizitării palatului Luxembourg, a comorilor lui, printre care și a vestitei Biblioteci pline de opere de artă. Iar seara am fost oaspeții președintelui Senatului, Alain Poher, care ne-a primit cu o deosebită căldură. Inginer petrolist de formație, președintele petre-cuse mulți ani ai tinereții sale în România, de care rămăsese legat printr-o statornică afecțiune. Dineul a avut eleganță și rafinamentul tipic franțuzești. Pereții sufrageriei vechiului palat erau împodobiți cu tapiserii de secol XVII, reprezentând scene mitologice. Polican-drele uriașe de cristal se răsfrângeau în oglinzi, luminând solar încăperea, iar masa, ornată cu coșuri de flori, avea toate culorile verii, deși eram în octombrie.

Un detaliu de organizare a serviciului: fiecare fel de mâncare din cele nouă a fost prezentat în alt serviciu de porțelan, începând cu cel de Sèvres. Iar un semn de atenție specială față de oaspeți a fost foarte originalul „entremets”, moștenit de la mesele vechii

societăți înalte, un fel de desert servit la mijlocul menu-ului: pentru noi, înghețata a fost... de țuică! A fost o surpriză agreabilă la gust și mai ales plină de haz. Iar toastul președintelui Poher a răsunat cald, inteligent, fără urmă de conformism, cu aluzii la francofonia și francofilia românească.

Printre altele, s-a referit discret la poetul suprealist de influență franceză Virgil Teodorescu (pe care-l recomandasem peste tot ca atare, ca să-i ridic acțiunile) și la doamna care, în capitala provinciei Bretagne, căuta seara târziu, când ceilalți erau încă la masă, „le tombeau du vicomte” (mormântul marelui romantic Chateaubriand), aflat pe o stâncă deasupra mării. Doamna fiind subsemnata.

Humorul președintelui a contaminat toată asistența, creând o atmosferă de cordialitate foarte plăcută, care ne-a făcut să ne despărțim cu oarecare regret. A doua zi, plini de amintiri, am plecat spre țară, cu un valoros plus de cunoaștere. ■

Contele de Paris cu nepoții

La începutul lunii noiembrie 2003, domnul Răzvan Theodorescu, ministrul Culturii și Cultelor, și Dinu Săraru, directorul Teatrului Național, au anunțat la postul național de televiziune intenția de a începe lucrările de refacere a volumetriei și arhitecturii acestui lăcaș, conform proiectului inițial. Un desen perspectivă proiectat pe ecranul televizorului prezenta imaginea atât de cunoscută a complexului înainte de modificările făcute din dispoziția lui Nicolae Ceaușescu, după anul 1978.

ODISEEA TEATRULUI

Teatrul Național la începutul secolului XX

Arhitect CONSTANTIN JUGURICĂ

Stirea mi-a readus în minte zbuciumata povestă a acestui lăcaș de cultură al Capitalei. Ea începe, practic, din anul 1946, când vechiul Teatru Național, ridicat pe Calea Victoriei de arhitectul austriac A. Helft și inaugurat în decembrie 1852 (*Magazin istoric*, nr. 12/2002), grav avariat de bom-bardamentele germane din august 1944, a fost demolat. Decizia a stârnit atunci multe comentarii și opoziția unor oameni de cultură, pornind atât de la valoarea sentimentală a construcției, cât și de la starea sa fizică, ce ar fi permis salvarea și refacerea clădirii. Locul respectiv a rămas neutilizat până astăzi. S-au făcut, în timp, mai multe propuneri de folosire a acelui spațiu: clădire de locuințe, hotel, imobil pentru birouri, o construcție înaltă care să adăpostească comunicațiile telefonice ale Capitalei etc.

Nici una dintre acestea nu s-a putut impune, datorită și opoziției oamenilor de cultură, a istoricilor, care considerau că locul nu putea adăposti altceva decât Teatrul Național. De curând, pe acel amplasament s-au făcut descoperiri arheologice excepționale și se caută soluția pentru protejarea lor.

Până în 1961-1962, s-au avansat și unele propuneri pentru reconstruirea vechiului Teatru Național. Printre cei mai apriți susținători ai unui asemenea demers a fost și sensibilul arhitect Valentin lorga, fiul marelui istoric.

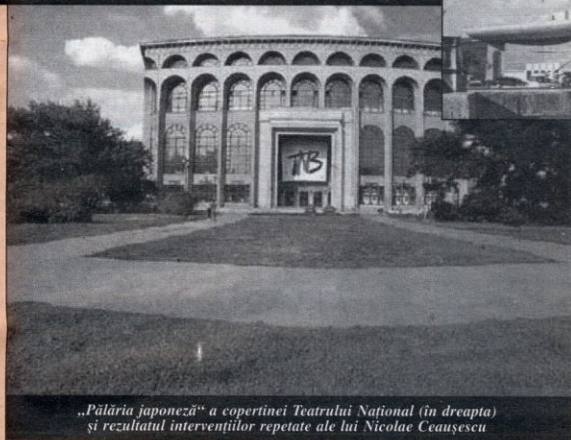
În anul 1962, Gh. Gheorghiu-Dej, la propunerea arhitectului șef al Capitalei, Horia Maicu, a aprobat amplasamentul complexului care cuprindea noul Teatru Național și Hotelul Inter-continental. Era o investiție importantă, cu capital străin, un alt semn al unui „dezgheț” în relațiile

României comuniste cu Occidentul. Locul ales era în Piața Universității, pe un spațiu rezervat încă de la sfârșitul secolului XIX pentru construirea sediului Primăriei Municipiului București.

Proiectul acestui mare ansamblu urban a fost elaborat în cadrul Institutului „Proiect București” de un colectiv condus de arhitectul Horia Maicu, având alături ca autori pentru Teatrul Național pe arhitecții Romeo Belea și Nicolae Cucu, precum și un important colectiv de ingineri și arhitecți. În 1963, soluțiile propuse pentru Teatrul Național au fost verificate în S.U.A. și în Germania, fiind confruntate cu lucrări similare, precum și cu opiniile unor personalități din acele țări. Concluzia a fost una pozitivă.

Proiectul urmărea intercondiționarea clădirii teatrului cu cea a hotelului, care,

NATIONAL

„Pălăria japoneză” a copertinei Teatrului Național (în dreapta) și rezultatul intervențiilor repetate ale lui Nicolae Ceaușescu

împreună cu amenajarea platformei, să formeze un ansamblu încheiat, cu o personalitate distinctă fiecărei funcțiuni. Pentru clădirea teatrului se preconiza preluarea unor tradiții arhitecturale inspirate din bisericile din nordul Moldovei; monumente de arhitectură cunoscute în întreaga lume. Ampla copertină și marile suprafețe exterioare ce trebuia să fie acoperite cu mozaicuri polichrome și fresce reprezentând scene din istoria țării, a teatrului românesc și a celui universal erau cele mai importante elemente ce asigurau relația cu creațiile arhitecturale ale înaintașilor.

Construcția complexului teatral a fost parțial încheiată în 1969. Pentru fațadă și turnul scenei urma să se facă noi propuneri de tratare arhitecturală, cele inițiale nefiind acceptate. Oricum, Teatrul

Național avea din nou propria casă. De peste 25 ani, actorii primei scene a țării jucaseră în diferite săli.

Tergiversarea luării unei decizii în privința decorației fațadei ținea de aversiunea lui Nicolae Ceaușescu față de toate proiectele urbanistice începute de Gh. Gheorghiu-Dej. Dar mai ales clădirea Teatrului Național a reprezentat o preocupare pentru noul lider al partidului comunist. La conferința pe țară a Uniunii Arhitecților, din 1971, el a cerut să se discute de către participanți propunerile făcute de către colectivul de proiectare pentru „îmbunătățirea” plasticii fațadei. Discuțiile și intervențiile au fost puține și nesemnificative. Toate eforturile profesorului arhitect Horia Maicu de a demonstra că se preluau

valorile tradiționale ale mănaștirilor din nordul Moldovei (mai ales ale Voronețului) nu au avut vreo șansă.

Nicolae Ceaușescu a început să dea indicații pentru o nouă temă, ce privea „îmbunătățirea” tratării arhitecturale a volumului turnului scenei, eliminarea aspectului de „pălărie japoneză” a copertinei și a decorației de mozaic și frescă pentru fațadă. De fapt, acesta din urmă era punctul esențial. Care personaje istorice puteau figura? Cine să le aleagă? Soluția salvatoare a fost înlocuirea frescei cu placajul de piatră. De asemenea, s-a cerut ca prin intervențiile la volumetria și fațada teatrului să se anihileze volumul înalt, „inexpresiv și urât” al Hotelului Inter-continental.

La cererile insistente ale conducerii de a „îmbrăca cu alte haine” volumul teatrului s-a răspuns cu soluții care mai

de care mai hilare și aberante. La fel și în privința propunerilor pentru reorga-nizarea Pieței. Evident, nici una nu era bună.

Apoi, în august 1978, clădirea Teatrului Național a luat foc. A fost distrusă sala mare de spectacol și o bună parte din scenă, cu instalații cu tot.

A urmat agitația refacerii. Radu Beligan, directorul Teatrului Național, și regizorul Horea Popescu au susținut păstrarea proiectului inițial, doar cu îmbunătățirea acusticii sălii. Din nou, propunerile făcute pe planuri și machete nu îl mulțumeau pe Ceaușescu. Era o dovadă a „incompetenței și nepriecării proiectanților!”

La prezentarea organizată în ziua de 21 martie 1980, a decis supărat: „Văd că nu scot nimic de la voi. Să rămână așa cum este, să-l plăcați cu piatră, iar pe platforma din față să faceți o plantație bogată de copaci mari.” Vroia astfel să mascheze „urățenia”, epitet pe care Nicolae Ceaușescu nu ezita să îl folosească ori de câte ori discuta despre Teatrul Național.

Institutul „Proiect București”, împreună cu arhitectul Romeo Belea, unul dintre autorii lucrării, au puses la laborarea noului proiect, pe baza celui inițial, cu introducerea unora dintre „indicații”, ce nu modificau în esență clădirea. Se părea că totul merge bine, că în sfârșit clădirea Teatrului Național nu va mai constitui subiect de discuții și tatonări. Sentiment întărit de vizita de lucru făcută de Nicolae și Elena Ceaușescu în 25 decembrie 1981, prima zi de Crăciun. Era cea dintâi vizită la Teatrul Național, după incendiul din 1978. Cu puține indicații, cu unele aprecieri

Volumul înalt, „inexpresiv și urât”, al Hotelului Intercontinental și Biserica Enei, căzută și ea victimă (a fost demolată după cutremurul din 1977)

bune, acest hop a fost trecut cu succes. Pentru câteva ore, doar!

Adoua zi, 26 decembrie 1981, un grup de arhitecți și proiectanți, reprezentanți ai primăriei orașului și ai Consiliului Culturii, alături de conducerea Teatrului Național, au fost convocați la o nouă vizionare. Surpriza a fost imensă. Nimic din ceea ce aprobase, cu o zi înainte, Ceaușescu nu mai era valabil. Întregul ansamblu trebuia să devină Centrul de Cultură al României. Sala principală urma să aibă o capacitate de 1.500 locuri, cu o acustică și pentru spectacole de operă. Erau prevăzute săli de spectacol de capacitate mai mică, săli de expoziții, săli de conferințe, bibliotecă, restaurant, saloane de protocol. Spațiul exterior trebuia amenajat cu statui, fântâni, lucrări de artă,

o expoziție de sculptură permanentă. Urma să rezulte o construcție monumentală, care să ilustreze ambițiile lui nemăsurate. Și, ca o încununare a dorinței de a elimina tot ceea ce putea aminti că Teatrul Național fusese ctitoria lui Gheorghiu-Dej, a hotărât ca noua proiectare a edificiului să fie încredințată Institutului „Carpăți” și colectivului condus de arhitecții Cezar Lăzărescu și Gabriel Cristea. El devenea astfel „ctitor unic” al așezământului de cultură. Și totuși, autorii inițiali nu erau indezirabili, dovadă că unii dintre ei lucrau la construcțiile „epocii de aur”: Casa Poporului, Palatul Științei și Culturii etc.

Noul Teatr Național va fi realizat pe structura existentă. Zidăriile erau demolate și înlocuite cu noi compartimentări: „Să

lichidăm acest labirint urât”, spunea adesea Nicolae Ceaușescu. Nimic din arhitectura și volumetria proiectului inițial nu s-a mai păstrat.

Volumul construit a fost amplificat, astfel încât să se schimbe raporturile volumetrice între clădirea teatrului și cea a Hotelului Intercontinental. Noua arhitectură trebuia să fie dominată de monumentalism, cu o intrare impozantă (scheiță chiar de Nicolae Ceaușescu), eventual cu o mare cupolă. Teatrul Național trebuia să depășească construcțiile megalitice nord-coreene, care îl impresionaseră atât pe Ceaușescu, realizate în deceniul șapte al secolului trecut.

Când a anunțat noua temă, Ceaușescu a făcut o declarație care i-a șocat pe cei prezenți: „Să terminăm odată cu urățenia asta. Păcat că nu s-a făcut totul scrum. Pe nenoro-

citul acela din cauza căruia a luat foc teatrul, în loc să-l fi pedepsit, trebuia să-l decorăm." Singurul care a intervenit, în felul lui inconfundabil, a fost profesorul arhitect Ascanio Damian, care, cu un zâmbet șăgalnic, a replicat: „Păi nu este târziu nici astăzi să o faceți!” Nicolae Ceaușescu l-a privit câteva momente, apoi și-a mutat privirea spre ceilalți participanți: „Hai să facem o treabă bună. Să facem un teatru frumos.”

Astfel s-a semnat actul de deces al unui amsamblu urbanistic de mare valoare. Dar odiseea Teatrului Național nu s-a încheiat.

Periodic se făceau vizite și analize pe șantier, urmate de noi indicații. Se modificau spații, destinații, volume deja construite și aproape finisate. La 12 august 1984, cei doi vizitează din nou șantierul. Fațada era aproape gata.

Marele portal din piatră albă și cu o cornișă decorată străjuia intrarea. Cele două rânduri de arcade suprapuse care înconjurau corpul sălii și ascundeau vechea copertină erau finisate. Cei prezenți așteptau verdictul, fiind convinși că participau la faza finală a lucrărilor. Nicolae Ceaușescu, după ce a privit îndelung fațada, a dat din cap, cu neplăcere, s-a întors către asistență și a spus: „Nu-mi place!” Apoi, arătând cu mâna spre lucarnele aripii noi a clădirii Universității (opera arhitectului Ghica-Budești), a adăugat: „Să-i spuneti lui Cezar Lăzărescu [care nu era prezent de acea dată] să se mai uite și la ce au făcut alții înaintea lui și să facă și el la fel.”

Soluția a dat-o, apoi, tot el. „Să se mai facă încă un rând de arcade, suprapuse peste cele două realizate, să se mărească mai mult intrarea.” I-am

transmis profesorului Cezar Lăzărescu noile indicații. Indignat, dar neputincios, acesta mi-a spus, cu amărăciune: „Nu mai știu ce să fac! La câteva zile sunt chemat să îi arăt ce fac pe șantier. Ce mi-a cerut am făcut întocmai. Să-ți arăt «schițele» pe care mi le face.” Le-am recunoscut imediat; aveau o grafică aparte: linia groasă cu cerneală neagră, tremurată, nesigură, contura dorința și voința lui, fie că erau arcade, intrarea principală sau orice altceva.

În anii ce au urmat dării în folosință a noului Teatru Național, Nicolae Ceaușescu nu și-a mai manifestat interesul pentru această lucrare. Obiectivul pe care și-l propusese fusese îndeplinit. Era singurul „ctitor” al Teatrului Național.

Astăzi însă rămâne întrebarea: când se va încheia odiseea Teatrului Național? ■

Eveniment

METALUL ÎN VIAȚA COTIDIANĂ A BUCUREȘTENILOR

Începând cu data de 7 iulie, până în noiembrie 2004, poate fi vizitată la Muzeul Municipiului București expoziția „Metalul în viața cotidiană a bucureștenilor”. Sunt prezentate peste două sute de obiecte din argint și metal comun, unicate și de serie meșteșugărescă sau industrială, producție autohtonă, alături de cea din import, caracteristică secolului XIX și începutului de secol XX. Bunurile selectate din bogata colecție a muzeului oglindesc într-un mod specific evoluția gustului artistic și statutul social și economic al populației de atunci a orașului. Inițial s-a încercat și compensarea absenței din colecția instituției a unor modele apreciate în epocă prin piese similare tipologice.

Exponatele au un caracter decorativ și/sau funcțional. Amintim: farfuriile și casetele

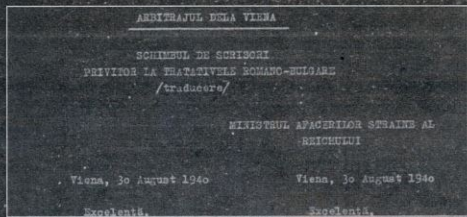
decorative, corpurile de iluminat, paharele de botez, precum și tacâmurile și vasele de uz curent (zaharnițe, bomboniere, supiere, tăvi, samovare...).

Lucrările sunt etalate într-o realizare muzeistică modernă, în vitrine neutre, având la bază gruparea pe tipuri de obiecte, conform, pe cât posibil, funcționalității lor. Totodată s-a creat un mic spațiu sugerând genul de interioare pentru care aceste piese au fost gândite.

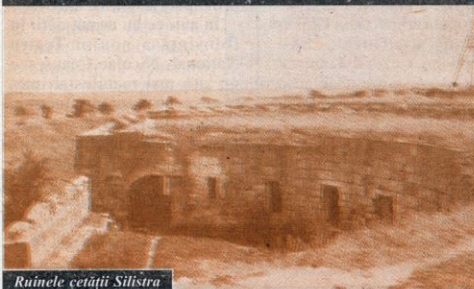
Dorința realizatorilor a fost de a aduna, pentru prima dată în cadrul unei expoziții, cu predilecție, obiecte din metal și de a face cunoscute valorile patrimoniale ale Muzeului Municipiului București.

Elisabeta DRĂGAN BOVO

În Monitorul oficial al României din 13 ianuarie 1998 se publica Legea nr. 9/1998, al cărei prim articol era formulat astfel: „Cetățenii români prejudiciați în urma aplicării tratatului dintre România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940, au dreptul la compensații stabilite potrivit prezentei legi în măsura în care nu au primit anterior sau au

Facsimil al unui document din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe conținând traducerea schimbului de scrisori Manoilescu-Ribbentrop

Ruinele cetății Silistra

primit numai parțial compensații ori despăgubiri pentru bunurile imobile – construcții și terenuri – pe care le aveau în proprietate în județele Durostor și Caliacra – cedate Bulgariei –, precum și pentru recoltele neculese de porumb, bumbac și floarea soarelui. De prevederi beneficiază și cetățenii români moștenitori legali ai foștilor proprietari.”

TRATATUL DE LA CRAIOVA PARTE A DICTATULUI DE LA VIENNA

GHEORGHE ZBUCHEA

Vrem să aducem acum în discuție câteva documente inedite sau prea puțin cunoscute, legate de posteritatea acestui act în timpul Conferinței de Pace de la Paris, din 1946-1947. Conferința urmărea, printre altele, și să lichideze consecințele politicii agresive și expansioniste duse de statele Axei, prin care se schimbaseră cu forța frontierele unor state. Conferinței i-au fost adresate din România scrisori, precum și un amplu memoriu (47 pagini șapirografiate), redactat de o organizație intitulată „Asociația evacuaților și dăunaților din Dobrogea de Sud”. Era persoană juridică și fusese întemeiată prin Sentința nr. 2, din 12 ianuarie 1941 a Tribunalului Ilfov, Secția I, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 66/1941; sediul era în București, strada Izvor nr. 2.

Rețeaua paralizantă a trecutului

Președintele Asociației, Vasile Nicola, trimitea, în iulie 1946, o scrisoare „Excelenței Sale, Secretar de Stat al U.S.A.”, la Palatul Luxembourg, Paris. El solicita discutarea problemei Dobrogei de Sud în cadrul Conferinței, arătând că tratatul de la Craiova a fost impus României de către Hitler și Mussolini. Se încălcaseră astfel hotărârile luate de marile puteri la sfârșitul primului război mondial, tot la o conferință ținută în capitala Franței, la Versailles.

În memoriul menționat, semnat de Teodor Bellu, se arată că România fusese silită de Germania și Italia să cedeze Ungariei Transil-

vania și Bulgariei Dobrogea de Sud (Cadrilaterul). „Asociația evacuaților din Dobrogea de Sud (Cadrilater), reprezentând aproximativ 115.000 de români, care, ca urmare a cedării forțate a acestei provincii, au fost obligați să-și abandoneze căminele lor și roadele a 27 de ani de grea muncă, socotind că este drept ca actele de violență comise de către puterile Axei să fie anulate, are onoarea să prezinte Conferinței de Pace memoriul anexat și să se roage să binevoiască să ia în considerație îndreptarea in justiției făcute României de către puterile Axei.”

Memoriul era împărțit pe mai multe capitole: I Arbitrajul de la Viena și Dobrogea de Sud (p. 1-6); II Ce este Cadrilaterul (p. 7-8); III Cadrilaterul din punct de vedere istoric și etnografic (p. 9-12); IV Cadrilaterul între 1878 și 1913; V Cadrilaterul și războaiele balcanice (p. 13-15); VI 27 de ani de regim românesc în Cadrilater (p. 15-17); VII De ce Cadrilaterul trebuie să revină României (p. 17-29); VIII Concluzii (p. 29-31).

Memoriul nu a fost popularizat în România acelor ani și nu a fost sprijinit de delegația oficială a guvernului. A fost invocat în cercurile Conferinței de către grupul de români aflați în

exil, în frunte cu Grigore Gafencu și Constantin Vișoianu, care au folosit în propriile demersuri unele argumente din memoriu.

În anii 1945 și 1946, în contextul general al pregătirii viitoarei Conferințe de pace, aparatul de specialitate din Ministerul Afacerilor Străine, alcătuit încă în cea mai mare parte din profesioniști, a pregătit o serie de materiale, între care și unele privind problema relațiilor româno-bulgare și cea a Dobrogei de Sud. Au existat opinii diferite și s-au exprimat îndoieli în privința satisfacerii unor eventuale cereri din partea română de modificare a graniței stabilite în 1940.

Diplomatul și istoricul român V. Zaborovski a întocmit un referat intitulat *Considerațiuni asupra chestiunilor pendinte dintre România și Bulgaria*. El făcea parte dintre cei care considerau că existau mai multe șanse ca în 1940 de a se soluționa echitabil problema.

Tarul Boris III și Hitler

Prima vizită a suveranilor români în Cadrilater, 1913

„Cum însă bulgarii au fost atunci avantajați 100%, trebuie cred să ocolim, în primul rând, o eventuală rezistență absolută a lor, printr-o luare de contact prealabilă cu Sofia. Chestiunea româno-bulgară în sine nu are o conjunctură prea favorabilă în acest moment. Dacă noi o vom pune totuși, aceasta nu se va putea, cred, decât pornind de la alte premize și servindu-ne de alte criterii decât până acum, scoțând-o anume din rețeaua inextricabilă și paralizantă a trecutului și proiectând-o pe planul viitorului constructiv... Așadar, cu toate că, din punct de vedere juridic și politic, actele de la Viena și de la Craiova sunt în esență identice și inseparabile, așa că retrocedarea Transilvaniei

către noi ar implica retrocedarea automată a Dobrogei de Sud, România, fără să renunțe la această pozițiune juridico-politică inatacabilă în fond și fără să atenueze întru nimic importanța revendicărilor sale în sectorul bulgar, dar ținând seama, în primul rând, de noile criterii de natură etică universală și de marile țeluri de solidarizare constructive planetare, să se ia inițiativa de a pune pe prim plan chestiunea unui acord româno-bulgar, în cadrul principiilor și scopurilor Națiunilor Unite, acord sau pact care să lichideze trecutul și să reglementeze viitorul constructiv între cele două țări creștine în general, ca și din punct de vedere special, regional, la Dunăre și la Marea Neagră.”

Pericolul manipulării

Tot atunci s-a întrunit, în mai multe rânduri, consiliul juridic al Ministerului Afacerilor Străine, căruia i s-a cerut să se pronunțe în legătură cu tratatul de la Craiova. În final, la 1 februarie 1946, într-un amplu material de 14 pagini, se constata nulitatea actului semnat la Craiova din punct de vedere juridic. „În

concluzie și fără a impieta asupra laturii politice a problemei, consiliul juridic al Ministerului Afacerilor Străine este de părere că pe bază de argumente, de pur drept, România poate invoca nulitatea tratatului de la Craiova, în special pe considerațiunea că a fost conșimțat sub imperiul violenței exercitate asupra ei de către Germania hitleristă în folosul Bulgariei.”

Într-un alt aviz din 8 septembrie 1946, remis ministrului Gheorghe Tătărescu, se arăta: „În momentul în care Bulgaria își vede recunoscute, fără nici o contestație din partea României, toate achizițiile dobândite prin tratatul de la Craiova, la baza căruia a stat același act de silnicie din partea Puterilor Axei ca și pentru Ungaria, cel puțin ce suntem îndreptățiți să cerem Bulgariei este ca, pe cale de bună înțelegere și negocieri bilaterale, să rezolve cu noi o serie de chestiuni pendinte în care suntem interesați și care reclamă o soluție.”

La 29 august 1944, deci la câteva zile după schimbarea regimului politic, Mihail Manoilescu, cel care își pusese semnătura pe

Într-o scrisoare adresată la 7 noiembrie 1939 lui Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Petrescu-Comnen, ministru la Vatican, îi semnala, îngrijorat, știrile alarmante ce circulau în presa internațională în legătură cu soarta Dobrogei. Diplomatul român făcuse parte din delegația română condusă de Brătianu la Paris, în 1919, publicase o carte intitulată *Dobrogea*, la Lausanne, în 1918, fusese deputat de Durostor.

El făcea un scurt istoric al legăturilor Cadrilaterului cu spațiul românesc în Evul Mediu. Arăta apoi: „Ca întindere, acest teritoriu corespunde mai mult sau mai puțin cu ceea ce ni se propusese de ruși în 1878 și care ne-a fost refuzat ulterior de Gorceakov, Muraviov și Șuvalov, în urma opunerii noastre de a le ceda Basarabia. În 1913 [în urma celui de al doilea război balcanic], Bulgaria ni l-a cedat, recunos-

cându-ne necesitatea unei frontiere strategice, dreptul de a cere repararea nedreptății ce ni se făcuse la Berlin în 1878 [când ni s-au luat cele trei județe din sudul Basarabiei, recăpătate pentru scurtă vreme în 1856, în urma războiului Crimeei] și mai ales cu titlu de compensațiune pentru faptul că noi renunțam la sutele de mii de români aflați în Macedonia, în Pind, în Valea Timocului, pe malul bulgar al Dunării și în munții Rodope, cât și pentru că Bulgaria, Serbia, Grecia și chiar Muntenegru obținuseră mari câștiguri teritoriale și de populație în urma dezmembrării Imperiului otoman. Această atitudine moderată a format obiectul admirațiunii universale [...] La 31 iulie/13 august 1913, regele Bulgariei mulțumește marelui său «amic și protector», regele Carol I, pentru «opera cuminte și umanitară» realizată de România prin tratatul de la

București [ce punea capăt celui de al doilea război balcanic]. În aceeași zi, primul plenipotențiar bulgar, Toncev, aducea un vibrant omagiu public României, «care reprezintă acum în Balcani spiritul european, adică concepțiuni străine oricărui abuz și oricărei exagerări». Iată în ce condiții s-a semnat tratatul de la București, care ne retroceda acest teritoriu.”

În continuare, Petrescu-Comnen sugera condițiile pentru acceptarea unor eventuale concesiuni: „a) declarația formală din partea Bulgariei că este pe deplin și definitiv satisfăcută, nemaivând nici un fel de pretențiune, de orice natură, față de vecinii săi; b) obligația pentru Bulgaria de a adera la Pactul balcanic; c) lărgirea eventuală a acestui Pact; d) condițiune *sine qua non*: un schimb de populație, lichidându-se astfel în mod definitiv orice aspirațiune bulgară la restul

actul de la Viena, din 30 august 1944, îi scria de la Breaza noului ministru de Externe, Grigore Niculescu-Buzești: „În clipa în care informațiunii oficiale vorbesc de retrocedarea din partea Bulgariei a tuturor teritoriilor dobândite cu ajutorul puterilor Axei, cred că este de datoria mea să semnalez faptul că, cu prilejul arbitrajului de la Viena, anulat astăzi, am fost obligat să semnez două scrisori, una către Italia și alta către Germania, scrisori prin care recunoșteam pentru prima dată cesiunea Dobrogei de Sud, în sensul hotărârii Ducei și a Führerului. Acest fapt esențial arată că cedarea formală a Cadrilaterului (pe care tratatul de la Craiova nu a făcut decât să o consacre printr-un act solemn) s-a consumat de fapt și chiar juridic la 30 august 1940 la Viena și ne-a fost impusă în același timp, de aceeași oameni și sub aceeași presiune ca și arbitrajul de la Viena, printr-un act conexas indizizibil, ba chiar inclus ca o simplă

Dobrogei (vor fi astfel evacuați vreo 200.000 de bulgari din Durostor și Vechea Dobroge și înlocuiți cu români neoași, ce trăiesc pe malul drept al Dunării, mai ales între Vidin și Timoc, și în Munții Rodope); e) fixarea unei noi frontiere, care să țină seama de interesele noastre strategice.

Nu pot încheia aceste rânduri fără a reaminti că pierderea Caliacrei ar însemna sacrificarea Balcicului, cu atât mai scump inimii noastre, cu cât acolo se odihnește inima mării și neuitatei noastre regine... Și dacă totuși soarta vitregă ne-ar impune tragica necesitate de a abandona, să nu o facem decât atunci când în adâncul conștiinței noastre ne-am spune că și ea ar fi hotărât la fel, pentru a salva restul moșiei strămoșești.“

Așa cum sugerează unele documente, inclusiv unele

anexă a aceluiași act de arbitraj. De altfel, toate documentele diplomatice anterioare sau aferente tratativelor de la Craiova confirmă caracterul silit al cedării Cadrilaterului în întregime sa.“

În contextul politic din perioada 1945-1947, până la încheierea Conferinței de Pace de la Paris, autoritățile române nici nu au putut, nici nu au vrut (după preluarea pârgiilor puterii de către oamenii P.C.R.) să invoce asemenea argumente juridice sau istorice.

Azi, zecile și zecile de mii de români care au trăit în Cadrilater au rămas o amintire. După mai bine de 60 ani, acel spațiu cunoaște o altă omogenitate etnică. Dar trecutul, cu părțile luminoase și cu cele umbrite, trebuie cunoscut așa cum a fost, tocmai pentru a împiedica manipu-

larea lui. O manipulare ce poate împiedica o apropiere pe care lunga tradiție a conviețuirii pe cele două maluri ale Dunării, dar și obiectivele de viitor comune o impun. ■

Delegația română la Comisia europeană de delimitare a frontierei de sud a Dobrogei, 1878

mărturii memorialistice inedite, în vara anului 1940 majoritatea factorilor politici de decizie au început să considere că nu mai era posibilă împiedicarea pierderii ținuturilor sudice de peste Dunăre. Eforturi erau făcute pentru a mai salva anumite porțiuni sau bunuri, precum castelul regal de la Balcic. Guvernării române au insistat pentru mutarea de populații – ceea ce astăzi se poate numi „purificare etnică“ –, proces soldat cu plecarea obligatorie din județele Tulcea și Constanța a aproape 63.000 de bulgari, în schimbul a 140.000 români ce trăiseră până atunci în județele Caliacra și Durostor. Trebuie menționat că în aceeași perioadă, de-a lungul Dunării

și mai ales în zona Vidin-Timoc, trăiau încă 100.000 români, fără nici un fel de drepturi și supuși deznaționalizării.

Se pare că a existat ideea sacrificării Cadrilaterului pentru a se încerca păstrarea Transilvaniei. Cu aceeași speranță comunica, înainte de arbitrajul de la Viena, Mihail Manoilescu, ministrul Afacerilor Străine, omologilor german și italian următoarea scrisoare: „Excelență, cu ocaziunea deciziei arbitrale ungaro-române, am onoarea a comunica Excelenței Voastre că guvernul meu și guvernul regal bulgar s-au înțeles deja principal asupra chestiunii cedării Dobrogei de Sud, în spiritul recomandărilor Führerului și Ducei și că guvernul regal român va face totul ca să se ajungă cât mai repede posibil și formal la încheierea acestui acord.“ ■

NEWS TO KNOW

Copiii ne așteptau în poarta școlii. Pentru cei din Măcin, Livești sau Ivești – comune din județele mărginașe ale țării: Galați și Tulcea – faptul că li se aducea un ziar, o revistă, că veneau la ei ziariști constituia un eveniment.

Astfel a început proiectul „News to know” („Știri să știi”), organizat de către Liga Tinerilor Români de Pretutindeni, cu sprijinul Ambasadei Statelor Unite ale Americii la București.

Desfășurat pe parcursul lunilor aprilie-iunie, proiectul a urmărit familiarizarea elevilor cu rolul și cerințele mass-media independente într-o democrație. Am optat preponderent pentru școlile din mediul rural, unde accesul la informație este foarte limitat. În unele dintre satele vizitate nu se prinde nici postul național de televiziune. Printr-o serie de manifestări organizate în 22 de școli din județele Galați și Tulcea, elevii au putut afla foarte multe informații despre presa românească și internațională, fiecare dintre ei primind săptămânal ziare și reviste, din presa centrală și locală.

Revista *Magazin istoric* s-a implicat în mod deosebit, donând tuturor școlilor un număr consistent de reviste, la fel ca și ziarul *Ziua* și alte publicații centrale și locale.

În cadrul întâlnirilor între elevi și revista *Magazin istoric* (reprezentată de Dorin Matei și Ioan Lăcustă), tinerii participanți au avut ocazia să afle momente importante din istoria presei românești și internaționale, despre marii gazetari români din perioada interbelică, precum și despre presa românească din perioada comunistului.

Proiectul „News to know” a avut mai multe etape. După

ce elevii au fost familiarizați cu elementele de bază ale profesiei de ziarist, în fiecare școală au fost invitați jurnaliști din presa scrisă și electronică, pentru a prezenta elevilor cursanți cât mai multe detalii despre mass-media și pentru a-i încuraja să citească ziare, reviste, să urmărească știrile la radio și televiziune. Din luna iulie, elevii care au prezentat un interes deosebit față de proiect au fost invitați să participe în Tabăra Internațională „Eforie Sud” la o nouă rundă de întâlniri cu reprezentanți ai mass-media centrale și locale.

Interесul tinerilor a fost dovedit de seriozitatea cu care au abordat întâlnirile cu ziariștii. Nu s-au sfiit să le pună întrebări incomode despre reala lor independență, și-au manifestat regretul că se acordă atâta spațiu senzaționalului și lipsesc știrile și subiectele serioase. Au fost triști că tinerii apar în mass-media mai ales atunci când comit fapte antisociale. Ziariștii, consideră ei și nu s-au sfiit să o spună, nu sunt interesați de adevăratele lor probleme.

Mulți elevi și-au descoperit, cu acest prilej, o nouă pasiune, alții și-au confirmat-o. Cert este însă că întâlnirea cu acești copii din satele dunărene a constituit și pentru reprezentanții mass-media un bun prilej de a-și cunoaște direct o categorie de cititori, de a afla de la sursă care sunt adevăratele gusturi și dorințe ale celor ce mâine vor cumpăra gazete sau vor urmări emisiunile radio sau de televiziune.

Liga Tinerilor Români de Pretutindeni va încerca să continue acest proiect prin editarea unei reviste lunare, în care adolescenții din întreaga țară să-și poată exprima gândurile, aspirațiile și visurile. ■

Eugen TOMAC

Colégul nostru Ioan Lăcustă, revenit în școala copilăriei

ALBUM ISTORIC

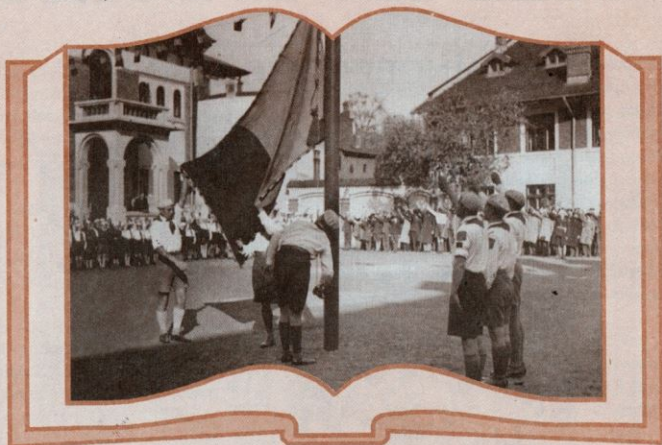
ÎNCEPE ȘCOALA!

O clasă de elevi, gravură de Peter Van der Heyden, 1557, după Brueghel...

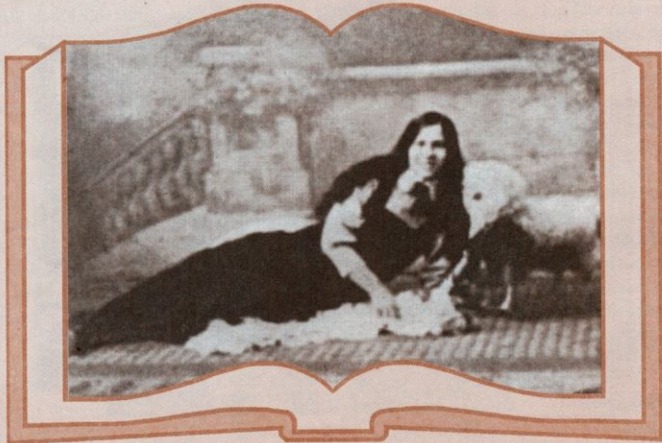
... și o altă clasă de elevi, patru secole mai târziu, la Școala Centrală, din București

Deschiderea anului școlar la Liceul „Regina Maria“, în 1937

Ecaterina Teodorescu, eroina din primul război mondial,
pe vremea când era elevă

1925. O clasă de la Liceul „Spiru Haret“. Între elevi, Mircea Eliade
(primul rând, primul din stânga)

Elevi la oră în laboratorul de electronică, pe vremea lămpilor,
înainte de tranzistor

Școala din comuna Ciulnița, județul Muscel, din perioada interbelică

Octombrie 1933. Curs de gospodărie la Școala din Cocioc (stânga);
prima zi de școală, care este orarul?

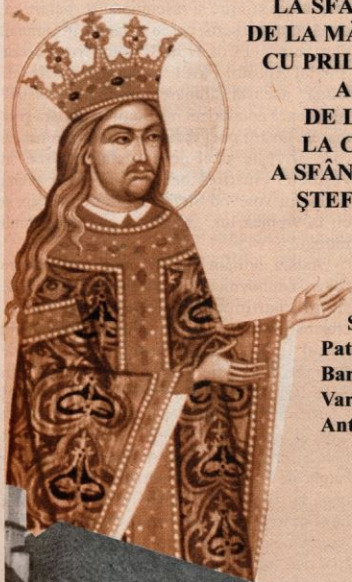

SFÂNTUL VOIEVOD ȘTEFAN CEL MARE

CUVÂNTAREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST
LA SFÂNTA LITURGHIE
DE LA MĂNĂSTIREA PUTNA
CU PRILEJUL ÎMPLINIRII
A 500 DE ANI
DE LA TRECEREA
LA CELE VEȘNICE
A SFÂNTULUI VOIEVOD
ȘTEFAN CEL MARE

rostită după cuvântările:

Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și
Bucovinei; Î.P.S. Mitropolit Ghenadie de
Sassima, reprezentantul Sanctității Sale
Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului
Bartolomeu; Prea Fericitului Mitropolit Sava al
Varșoviei și al Poloniei și a Î.P.S. Arhiepiscop
Antonie de Padova

Putna, 2 iulie 2004

2 iulie 2004
Mănăstirea Putna

„Veniți toți credincioșii să lăudăm după
vrednicie pe apărătorul dreptei credințe“
(din Acatistul zilei)

Este foarte greu să încheiem șirul unor atât de importante cuvântări cu un conținut bogat și limpede ca și deschiderea cerului în aceste clipe. Într-adevăr, o zi sfântă ca aceasta, iubiți frați și surori în Domnul, când Dumnezeu ne-a învrednicit să fim părtași la comemorarea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare în acest Ierusalim românesc al nostru, care este Mănăstirea Putna, se va întipări adânc în inimile noastre. Ne va fi greu, de aceea, să ne despărțim unii de alții pentru bunul motiv că între trăsăturile darului sfințeniei se înscrie și privirea față către față, deschiderea ochilor către ochii semenilor, împărtășirea gândurilor frumoase și apropierea inimilor curate, cum ne aflăm noi astăzi aici, purtând în inimă și în gând, chipul Sfântului Ștefan, mare voievod al Cerului, împodobit cu credință, cu iubire de Biserică și de neam. Cu aceste valori veșnice și sfinte, cu aceste însușiri sufletești a biruit, în domnia sa îndelungată, Sfântul Voievod Ștefan cel Mare răutățile și împotririle care încercau să-l abată din calea apărării țărișoarei lui și a creștinătății, a împlinirii legii lui Hristos.

O primă și însemnată învățătură a zilei de astăzi, pe care o vom păstra, iubiții mei, este aceea că atunci când Dumnezeu binevoiește și legile firii se biruie (Iov 42,2). Ploaia măruntă care se pornise de dimineață și ne înfiora, oarecum, pe unii dintre noi, a încetat pe neașteptate. Cum priviți spre cer, norii s-au risipit și s-a ivit soarele cu razele lui mângâietoare, imagine a Soarelui credinței noastre, pentru ca în tihnă și pe îndelete să putem asculta frumusețea rugăciunilor, cântărilor și cuvintelor rostite aici. Este și aceasta o mărturie că sfinții lui Dumnezeu ne privesc, pe noi cei de pe pământ, din lumina

lor cea neînserată, se bucură cu noi, dacă nu într-o măsură chiar mai mare decât noi, de gândurile noastre cele bune, de faptele noastre cele vrednice de numele de creștin pe care îl purtăm „de la Hristos Iisus, Cel ce de la Dumnezeu S-a făcut pentru noi înțelepciune, dreptate și sfințire și răscumpărare, pentru ca, după cum este scris, cel ce se laudă, în Domnul să se laude“ (1 Cor. 1, 30-31), cum frumos scrie Sfântul Apostol Pavel. Și cum să nu fie „de laudă“ această adunare cfeștină a noastră? Asemenea adunări au însuflețit odinioară și pe marele nostru poet național Mihai Eminescu, care privește și el de pe celălalt tărâm al veșniciei cinstirea pe care o facem astăzi Sfântului Voievod Ștefan cel Mare, pe care și el, la vremea lui, „l-a făcut cunoscut lumii întregi“.

Astăzi, noi am ascultat cuvântări de mare folos, și duhovnicesc, și istoric, și artistic, și de simțire patriotică în același timp. Lumea creștină și, am putea spune, chiar Europa, prin glasul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit de Sassima, Ghenadie, reprezentantul Sanctității Sale Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolei, al Prea Fericitului Mitropolit Sava al Varșoviei și întregii Poloniei, și al Înalt Prea Sfințitului Antonie, Arhiepiscop romano-catolic de Padova, și-au îndreptat gândurile spre bogăția roadelor credinței creștine, adusă în lume de însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos, întemeind pe pământ, prin jertfa și învierea Sa, Biserica, iar pe pământul strămoșilor noștri dintre Dunăre și Mare a fost predicată de Sf. Apostol Andrei. Am ascultat, astfel, cuvântări și gânduri profunde și de cuprindere europeană, pe măsura preocupărilor de apărare a creștinătății pe care, de atâtea ori, Sfântul Voievod Ștefan cel Mare le îndrepta, prin scrisori și soli, principilor europeni și Papei de la Roma.

O altă minune care s-a săvârșit astăzi este aceea că au venit aici, la sfânta mănăstire Putna, frații noștri români, nu numai din țară, ci și din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Am avut bucuria, ca împreună cu domnul Ion Iliescu,

Președintele României, cu domnul Adrian Năstase, Prim-Ministru al Guvernului, cu dumneavoastră, sfinții slujitori ai altarelor din dulcea Bucovină, cu ierarhii Sfântului Sinod, cu părinții și închinătorii acestei sfinte mănăstiri, să-i întâmpinăm pe frații noștri români din America și Canada, pe cei din țările Europei Centrale și Occidentale, în frunte cu preoții și ierarhii lor; pe românii din vecinătatea noastră, din Bucovina, din Basarabia, între ei aflându-se Înalț Prea Sfințitul Petru, Mitropolitul Basarabiei, împreună cu academicieni, cărturari, preoți și tineri, vibrând neîncetat de bucurie spirituală că se află în această incintă sfântă de unde, timp de secole, n-a încetat să se audă chemarea lui Ștefan cel Mare din locul său de veci, din mormântul strălucit de lumina candeliei și rugăciunile smeriților monahi ai sfântului locaș domnesc. Acest glas, mai viu, mai strălucitor ne-a adunat astăzi – chemare nu numai de domnitor, ci și chemare de Sfânt Voievod Român – și pe noi, ierarhii Bisericii noastre, și pe frații noștri români din Serbia și Ungaria vecine, păstoriți de Prea Sfinții Episcopi Sofronie de la Gyula și Daniil de la Vârșeș. Chiar bunii credincioși români din îndepărtata Republică Venezuela sunt reprezentați sufltește aici de harnicul lor preot Costică Popa, cu care ei au înălțat o frumoasă biserică maramureșeană în centrul capitalei acestei țări, Caracas.

Iată ce forță de sfințenie însufletește acum sufletele noastre și ce bogăție duhovnicească ne oferă astăzi icoana de Voievod Sfânt a lui Ștefan cel Mare! Este o mare

împlinire și o mare bucurie, în același timp, împrejurarea binecuvântată de astăzi, care ne-a prilejuit să ne întâlnim cu toții aici, pe această vatră sfântă, iubită mult de slăvitul între sfinți, Ștefan cel Mare. Cu emoție ne-am îmbrățișat, așadar, cu frații români din îndepărtările lumii, dar nelipsiți din dragostea și rugăciunile noastre. Pe unii dintre ei i-am cunoscut din cărțile scrise, pe alții din activitatea și reputația lor, iar acum la ceas sfânt de sărbătoare creștinească și românească, pe toți vă îmbrățișăm în dangăt de clopote, martore ale unei istorii pline de frământări, nelipsită de războaie, străbătută, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin credință și biruințe, toate înscrise în numele lui Hristos și al creștinătății în cei peste patruzeci și șapte de ani de gospodărire cu braț înalt și cuget înțelept a Țării Moldovei de către Sfântul Voievod Ștefan cel Mare. Ne-am regăsit, așadar, aici, cu frații și surorile de pretuțișeni, cu fiii Bucovinei, preoți,

credincioși, monahi și monahii, care ne îndulcesc inimile cu statocimia lor în credință, cu frumusețea straielor strămoșești cu care își împodobesc ființa la pășirea pragului sfinte biserici, cu pruncii, averea lor cea mai scumpă, dăruindu-i, cum știm, sfinte slujiri a Bisericii și a Țării.

Iată frați și surori în Domnul, cum trăim minunea de care aminteam mai înainte. Prezența din lumea largă a acestor păstori și slujitori de altare sfinte oferă astăzi împreună cu noi, cei de acasă, jertfa credinței și evlaviei, pe care întreaga suflare românească o datorează cinstirii Sfântului Voievod Ștefan cel Mare, Apără-

P.F. Părinte Patriarh Teoctist primind darul
I.P.S. Ghenadie de Sassima

torul Creștinătății, neîntrecutul Ziditor de biserici și mănăstiri, cele două mari coloane ale vieții și lucrării domnitorului și slăvitului Voievod. Aceste adevăruri, care l-au ridicat în cetele sfinților întregii Ortodoxii, nu le propovăduim numai noi, românii, frații și urmașii Sfântului Voievod Ștefan cel Mare. Cuvântul Patriarhului Ecumenic Bartolomeu al Constantinopolului transmis de Î.P.S. Mitropolit Ghenadie de Sassima ne-a încântat astăzi auzul, la fel ca și cel al Prea Fericitului Sava al Bisericii Ortodoxe Polone, care ne-a prezentat câteva citate despre ceea ce gândeau și scriau la sfârșitul secolului al XV-lea cronicarii și scriitorii poloni referitor la vitejia lui Ștefan al Țării Moldovei, dintre Carpați și Nistru, pe care-l vedeau ca pe un domnitor mare și curajos, vrednic să conducă destinele Europei, nu numai ale țării sale, „poartă a creștinătății”. Ne-a vorbit, de asemenea, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antonie de Padova, întemeiat pe documentele încă necunoscute nouă despre viața și faptele strălucitului Voievod Ștefan cel Mare, care a luat de acolo valori de cultură, dar a și dăruit, din sufletul atât de bogat al său și al românilor din timpul său, virtuți și tărie în credința creștină, valori cu care și-a îmbogățit viața Ștefan cel Mare, recunoscute și slăvite și astăzi. Această conglăsură bisericească este roada Duhului Sfânt, la fel ca însăși hotărârea Sfântului Sinod de canonizare, comunicată apoi tuturor sfintelor Biserici Ortodoxe Autocefale din lume pentru ca numele sfinților români să fie înscrise alături de cele ale sfinților fiecărei Biserici spre a fi slăviți împreună cu aceștia.

Nu se întâlnesc oriunde, iubiți frați creștini, asemenea porți împărătești ca cele din Bucovina și Maramureșul voievodal, asemenea frumuseți dumnezeiești oglindite în peisajul acesta înflorit, în tradițiile străvechi, în minunata artă populară, în costumele acestea lucrate cu mână, încât totul pare înmiresmat cu tămăie și cu smirnă păstrătoare a strălucirii credinței izvorâte din Mirul cu care a fost uns, pe

„Câmpia Direpțății”, Ștefan cel Mare ca domnitor al Țării Moldovei la 1457.

Toate acestea constituie un adevărat „nor de mărturie” (Evrei 12, 1) că Sfântul Voievod Ștefan cel Mare se bucură astăzi împreună cu noi, văzându-ne cu ochii sufletului său din lumina cea neînserată a Prea Sfintei Treimi în această Incintă voievodală a ctitoriei sale dragi, mănăstirea Putna, unde creștinește a dorit să-i fie pregătit mormântul. Cel mai mare și mai viteaz dintre domnitorii români care a apărut fruntarii țării nu numai cu sabia sa având mânerul cizelat artistic în chip de cruce, în cei peste patruzeci și șapte de ani de zbucium strategic, ci și cu mormântul său de aici. Cărturarii și istoricii noștri cunosc acest adevăr, cum îl știau și părinții bătrâni din mănăstirea aceasta, care îi destăinuiau tânărului poet cu har de atunci, Mihai Eminescu, cum într-o noapte întunecată, din anul 1777, clopotul cel mare al mănăstirii a început să sune încet, apoi tot mai tare, în semn de tânguire, vestind durerea anexării de către austrieci, în 1775, a acestui colț de țară, numit Bucovina. Ce durere a fost atunci pentru această mănăstire, cum a fost și pentru toate mănăstirile dintre care multe au dispărut în văltoarea vremurilor din peisajul nostru românesc. De la acea întâmplare a rezultat un portret al voievodului, executat de un monah cu mai puțin talent, portret pe care l-a văzut și luceafărul poeziei românești.

Adevărul, cum s-a păstrat de-a lungul timpului prezența devenită legendară a ctitorului mănăstirii Putna, al cărui mormânt atrăgea și aduna periodic românii de pretutindeni, pe acesta ar trebui să-l cunoască și tânăra generație de astăzi, elevii de școală, studenții, ceilalți tineri, ai căror înaintași răspundeau cu entuziasm în 1871 la chemarea lui Mihai Eminescu; se adunau aici la Putna și biruiau cu curaj piedicile unei stăpâniri haine și organizau întrunirile necesare întru păstrarea conștiinței unității de limbă și de neam. În deceniile de dictatură comunistă opreliștea impusă ca tinerii studenți și școlari să nu

viziteze mănăstirile, mai ales Putna și Neamț, tot ei le-au biruit. De altfel, însuși domnitorul Ștefan Vodă își alegea sfințici dintre ei, ostași și țărani, mai ales pe aceștia, talpa țării, cum li s-a spus, i-a iubit și i-a avut în grija și iubirea lui. Tinerii din toate timpurile deci, uniți în cuget, dintre care nu lipseau monahii mănăstirilor țării, acești ingeri în trup ai neamului nostru, prin evlavie, cultura și talentul lor au întreținut aprinsă, de-a lungul secolelor, candela artei de tot felul, cea a credinței ortodoxe, ca și cea de la mormântul evlaviosului domnitor Ștefan cel Mare, deoarece strămoșii și părinții lor și ai noștri l-au plâns la înmormântare, acum cinci sute de ani, și l-au cinstit chiar de atunci ca pe un părinte bun și sfânt, deschizând astfel drumul canonizării lui de către sfânta noastră Biserică strămoșească.

Fericita și dumnezeiasca inspirație de împodobire a calendarului nostru bisericesc cu sfinți români a avut-o și a împlinit-o în anii 1950-1954 Biserica, datorită curajului binecunoscut al Patriarhului de vie memorie Justinian Marina, care a prezentat Sfântului Sinod studiul și propunerea Comisiei de canonizare și astfel pentru prima dată în istoria noastră bisericească și națională s-a hotărât canonizarea și deci trecerea în rândul sfinților a unor personalități, care cu prețul vieții au apărât credința și unitatea poporului român. S-a împlinit astfel și dorința marilor noștri învățați și profesori de teologie, care, pe bună dreptate, scriau că deși toate popoarele creștine au sfinți din neamul lor, numai românii, popor încreștinat prin predica apostolică a Sfântului Andrei, nu au sfinți din neamul lor în calendar. Cu

inima plină de credință, Patriarhul Justinian a cutezat și a reușit atunci, deși vremurile erau grele, să treacă în rândul sfinților, ierarhi, monahi, credincioși care au apărât de-a lungul secolelor credința noastră ortodoxă, pentru care a luptat atât de mult Ștefan cel Mare. Atunci, în 1950, au fost nominalizați și Voievodul Ștefan cel Mare spre a fi trecut în rândul sfinților, și domnitorul Constantin Brâncoveanu, însă din cauza vitregiei acelor ani nu s-a putut împlini atunci ceea ce sărbătorim astăzi. Prin puterea rugăciunii clerului și credincioșilor și inițiativa Comisiei de studiu și propunere a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, am procedat cu smerenie și râvnă să îndeplinim toate rânduielile sfinte și să-i înscrinem pe acești domnitori români în rândul sfinților la 20 iunie 1992. Spre marea bucurie a credincioșilor și a clerului, care îi și cinsteau ca sfinți, cum a citat astăzi o cântare bisericească Prea Fericitul Sava, pe care o cântau școlarii, poporul, bucovinenii, basarabienii și întreg poporul dreptcredincios.

Ne aflăm într-un loc, iubiți frați și surori în Domnul, unde istoria noastră sfântă trebuie rostită cu evlavie spre a rodi în faptele noastre. Dacă nu era mănăstirea aceasta, Putna, cu mormântul lui Ștefan cel Mare, hotarul de nord-est al țării noastre ar fi fost în altă parte. În

involburarea evenimentelor de după cel de-al doilea război mondial, în satisfacerea setei celor care căutau pământ și apă, frontiera de acum era în pericol, amenințând să cuprindă și acest colț de țară, cu mănăstirea Putna și mormântul lui Ștefan cel Mare. Dar acest nebiruit Voievod, din locul său de veți, a apărât mănăstirea care

*Pelerini participând la Sfânta Liturghie de la Putna,
2 iulie 2004*

a rămas înăuntrul frontierei, care se află acum la trei kilometri de aici datorită minunii Sfântului Voievod Ștefan cel Mare.

Iată, iubiți Părinți și frați, că astăzi, în ziua în care se împlinesc 500 de ani de când Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare a intrat prin poarta acestei mănăstiri spre a fi așezat cu rugăciuni și lacrimi în mormântul pregătit de el în biserica „Adormirii Maicii Domnului“, locul de trecere spre viața veșnică, ne-a învrednicit să-l sărbătorim noi toți, Biserica și Țara, ca Voievod și Sfânt al Ortodoxiei românești și al Creștinătății. Pericopa evanghelică de astăzi, în care Sf. Apostol și Evanghelist Ioan repetă cuvântul atât de frumos rostit de Mântuitorul nostru Iisus Hristos, nu este întâmplătoare: „Păstorul cel Bun, suflul său și-l pune pentru oi“ (Ioan, 10, 11). Un asemenea păstor a fost și Ștefan cel Mare pentru noi, românii, în cea de a doua jumătate atât de frământată a secolului XV.

Trăim, așadar, bucurii dătătoare de nădejde, frați și surori în Domnul. De aceea, să nu uităm ziua aceasta sfântă, cu învățămintele și valorile ei pentru Țară și Biserică, ci să o întâpărim adânc în sufletele și inimile noastre. Să păstrăm demnitatea noastră de români pe care ne-a pilduit-o Ștefan cel Mare. Să urmăm drumul nostru în istorie stăpâniți de curajul lui, de credința lui statornică în ajutorul lui Hristos, în valoarea mântuitoare a Bisericii și în păzirea adevărilor evanghelice. Astfel vom ști unde aflăm Ușa cea adevărată a Bisericii, cunoscând că numai Hristos este Ușa cea adevărată, cum

Biserica mănăstirii Putna

Însuși ne-a învățat astăzi când a spus: „Eu sunt ușa. De va intra cineva prin Mine, se va mântui; și va intra și va ieși și pășune va afla“ (Ioan, 10, 9).

Iubiții mei, sunteți tineri, sunteți și demnitari și cu responsabilități felurite. Dar cu toții, în primul rând noi, arhieriei, trebuie să urmăm pilda lui Ștefan cel Mare, curajul său de a apăra credința atât de frumoasă pe care ne-au lăsat-o moșii și pe care el a slujit-o din tot suflul lui. Așa să ne ajute și nouă tuturor Dumnezeu și Sfântul Voievod Ștefan cel Mare!

În amintirea zilei de astăzi, cu dragoste, ofer sfinte mănăstiri Putna această icoană zugrăvită de o tânără pictoriță înzestrată de Dumnezeu cu acest dar, care îl prezintă pe Ștefan cel Mare înveșmântat după rânduiala Bizanțului cu coroana domnească plecându-se cu evlavie Mântuitorului nostru Iisus Hristos și Maicii Domnului, iar drept chenar de podoabă citorilele slăvitului Voievod. Mai adaug icoana lui „Iisus Mântuitorul“ pe care domnitorul o purta într-o dimensiune mică spre a se ruga, icoană cunoscută în tradiție că este o copie după cea numită „nefăcută de mână omenească“, obținută de Sfânta Veronica, când Iisus își purta crucea pe Golgota. Cuvioase părinte Stareț, primește aceste icoane ca mărturie a dragostei noastre față de Sfântul Voievod Ștefan cel Mare și față de sfânta lui mănăstire Putna, spre a ne fi tuturor de ajutor în slujirea Sfintei Biserici.

„Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți, acum și pururea și în vecii vecilor.“ Amin. ■

Vlad Tepeș (1448, 1456-1462, 1476),
litografie de A. Bielitz

Prima mențiune documentară a
Bucureștilor ca reședință
domnească. Hrisov emis în timpul lui
Radu cel Frumos, 14 octombrie 1465

Laiotă Basarab, 1473-1477, după
fresca de la Hurezi (sec. XVII)

POLITICA MUNTEANĂ A LUI ȘTEFAN CEL MARE

Cetatea Târgoviștei, gravură de epocă

IONEL ZĂNESCU

Una dintre nereușitele lui Ștefan cel Mare a constituit-o tentativa de a impune pe tronul Țării Românești un domn favorabil politicii sale antiotomane. A încercat de mai multe ori, vreme de peste un deceniu, dar până la urmă a fost silit să abandoneze.

Îndepărtarea din scaun a lui Radu cel Frumos, sluga prea plecată a Porții, a fost urmărită de Ștefan timp de patru ani, din 1470 până în 1474.

Conflictul începe prin prădarea și arderea Brăilei, cel mai însemnat port muntean, și a altor târguri din partea de răsărit a Țării Românești.

Și-a lăsat averea și familia

După unele încercări de împăcare între cei doi domni, prin intermediul regelui Poloniei, conflictul a reizbucnit în luna martie 1471. La 7 martie, Radu cel Frumos, „văzând atâta pradă în țara sa, ce-i făcuse Ștefan Vodă, nu vru să

lase să cerce strâmbăteasa sa“. Ștefan cel Mare, „ca un leu gata spre vânat, de sâng s-au pornit și la Soci le-au ieșit înainte; și dând război vitejește, martie 7, nu mai puțin de vitejia moldovenilor, care era gata au să moară au să izbândească, decât de meșteșugul lui Ștefan vodă, Radu vodă pierdu războiul cu multă pagubă de ai

săi, ci pre toți i-au tăiat și toate steagurile Radului vodă le-au luat și pre mulți viteji i-au prins vîi și pre toți i-au tăiat, numai ce-au lăsat vîi doi boieri de cei mari, pre Stan logofătul și pre Mircea comisul". Astfel descrie în *Letopisețul țării Moldovei* Grigore Ureche episodul. N. Iorga adaugă afirmația că Radu cel Frumos ar fi pierdut buzduganul, „fiindcă nu știa ce să facă cu dânsul”. Lupta, după părerea celor mai mulți istorici, s-ar fi dat pe un câmp lângă târgul Soci, aflat în fostul județ Râmnicu Sărat, în apropierea hotarului cu Moldova.

În 1472 a găsit un înlocuitor pentru Radu cel Frumos în persoana lui Basarab cel Bătrân sau Laiotă Basarab (1473-1477). Îngrijorat de pregătirile lui Ștefan cel Mare, Radu cel Frumos cerea brașovenilor știri „despre cele ce face Ștefan voievod, dușmanul nostru, și despre Laiotă, dacă vor să vină cu oaste să prade țara noastră”.

Peste un an, la 8 noiembrie, Ștefan a ajuns la Milcov cu cele 48 de steaguri ale oastei sale, aducându-l și pe Laiotă Basarab. A înaintat în Țara Românească până la râul Vodna sau pârâul Potoc, unde a fost întâmpinat de oștile lui Radu cel Frumos și unde a avut loc lupta în zilele de 18-20 noiembrie. Învins după o grea bătălie, domnul Țării Românești a fugit în noaptea de 21 noiembrie la București.

Cronica lui Ștefan cel Mare, descoperită de Oligierd Gorka, arată că frumosul frate al lui Vlad Tepeș s-a refugiat „în cetatea de scaun Dâmbovița”. Aici oastea lui Ștefan „l-a asediat cu tărie”. Sub presiunea asediaților, „în timpul nopții, Radu vodă a fugit din

castel.” Și-a lăsat în cetate steagurile, averile și chiar familia. La 24 noiembrie 1473, moldovenii intrau în Cetatea Bucureștilor, iar Grigore Ureche amintește în *Letopisețul* că „Ștefan Vodă au dobânditu Cetatea Dâmbovița și au intratu întrânsa și au luat pre, doamna Radului vodă și pe fiică-sa Voichița o au luat-o lui și doamnă și toate avuțiile lui și toate veșmintele lui cele scumpe și visteriile și toate steagurile lui și petrecu acolo trei zile în veselie...”

La câteva zile după fugă, la 28 noiembrie, Radu cel Frumos s-a întors de la Giurgiu cu 13.000 de turci și 6.000 de munteni, oferindu-i lui Ștefan cel Mare prilejul de a obține o nouă biruință și de a trage în țeapă pe cei prinși, fapt consemnat de *Cronicile slavo-române*. După această victorie, celebrată printr-o nouă „veselie” ce a ținut trei zile, domnul Moldovei s-a reîntors acasă, lăsându-l pe Laiotă Basarab domn al Țării Românești.

Drăculea, speranța tuturor

Prima domnie a protejatului lui Ștefan avea să dureze doar o lună de zile; la 23 decembrie 1473 Radu cel Frumos a revenit în țară cu o oaste estimată de izvoare la 15.000 sau 29.000 de turci și munteni și l-a silit pe Laiotă Basarab să fugă în Moldova, la „stăpănu-său, la Ștefan vodă”, cum nota Grigore Ureche.

În anul următor, 1474, Ștefan va întreprinde trei expediții pentru a-l înscăuna în Țara Românească pe Laiotă Basarab. La 1 octombrie 1474, cu o mare oaste și având din nou alături pe pretendent, cucereste și arde cetatea Telea-

jen, pedepsește boierii „ne-ascultători” și pune din nou domn pe protejatul său.

De fapt, în toamna anului 1474, se vor înfrunta în Țara Românească nu mai puțin de trei pretendenți la domnie: Radu cel Frumos, susținut de otomani, Laiotă Basarab, sprijinit de Ștefan cel Mare, și Basarab Tepeș, candidatul lui Ștefan Béthory al Transilvaniei.

Basarab Tepeș a fost înfrânt într-o primă bătălie, la 5 octombrie 1474. După plecarea lui Ștefan cel Mare din Țara Românească, Tepeș s-a întors și a reușit să învingă pe Laiotă Basarab, la 20 octombrie; acesta din urmă fuge din nou în Moldova. În aceste împrejurări destul de neclare, spune cronicarul polon I. Długosz, intervin otomanii, care ocupă Țara Românească, pregătind atacul împotriva Moldovei, iar Radu cel Frumos este repus pe tron.

Mai puțin clară este situația celor trei domni: a lui Laiotă Basarab retras în Moldova, a lui Tepeș, care s-a întors în Transilvania, și a lui Radu cel Frumos, care era domn al Țării Românești în timpul bătăliei de la Vaslui și care dispare de pe scena politică după această luptă.

Asupra împrejurărilor dispariției lui Radu cel Frumos lucrurile nu sunt prea clare; unii istorici – ca N. Iorga – au susținut că Radu a trecut în Transilvania, unde ar fi murit în 1474. După Al. Lapedatu, Radu ar fi fost predat de brașovenii lui Ștefan cel Mare, din ordinul căruia ar fi fost ucis. I. Bogdan, și ulterior N. Iorga, susțin că Radu a murit la începutul anului 1475, într-o luptă cu Laiotă Basarab.

În 1475, Ștefan – sătul de schimbarea domnilor din Țara Românească, care nu-l ajutau în rezistența împotriva Porții și care erau pentru el „ca și turcii” – s-a înțeles cu Matei Corvin să-l elibereze pe Vlad Tepeș. Atașamentul acestuia față de cauza antiotomană era mai presus de orice bănuială. Ca inițiativa a aparținut domnului Moldovei o mărturisește chiar acesta prin solul său Ioan Țamblac: „Eu cerusem ca voievodul Basarab să fie alungat din cealaltă țară românească și să fie pus acolo un alt domn creștin, anume Drăculea, cu care să ne putem înțelege împreună; am înduplecat chiar la acest lucru pe măriă craiul unguresc să se îngrijească și el, din partea sa, ca Vlad Drăculea să ajungă domn.” Era, într-un fel, un gest firesc, mai ales dacă ținem seama că, în 1457, și Vlad Tepeș îl ajutase pe Ștefan să ocupe tronul Moldovei.

Ca urmare a acestei înțelegeri, în tratatul încheiat de Ștefan cel Mare cu Matei Corvin, la 12 iulie 1475, se prevedea, printre altele, că dacă regele va merge în persoană sau va trimite un căpitan al său împotriva turcilor din Țara Românească, va merge și domnul moldovean.

La 18 iulie 1475, Florius Roverella, solul ducelui de Ferrara la Buda – vorbind despre planurile lui Matei Corvin – afirma: „se speră ca zisul Dracula va face mari isprăvi împotriva turcilor, după cum a mai făcut și altădată, când le-a dat o strașnică bătaie la porțile Țării

Românești, înainte de a fi fost prizonierul mării sale”.

După același izvor, Matei Corvin i-a încredințat lui Vlad Tepeș oșteni, bani și scrisori și a trimis comisari în Transilvania ca să pregătească țara în favoarea lui „Drăculea” și înscăunarea fostului domn. Această înscăunare avea să întârzie însă un an și jumătate. Ea s-a putut face abia în urma alungării sultanului Mehmed II din Moldova.

Cea mai completă descriere a campaniei de eliberare a Țării Românești ne-o oferă un raport către ducele de Milano, trimis din Buda la 4 decembrie 1476 și bazat pe știrile primite de la căpitanul regelui Matei Corvin din „Transalpina”. Din raport aflăm că Laiotă Basarab avusese 18.000 de otomani ca ajutor. Vlad Tepeș și Ștefan Báthory dispuneau de 25.000 de oameni. Lupta a fost crâncenă. Au fost 10.000 de morți, printre care și comandantul otoman. Au fost capturați în luptă „căpitanul” (vornicul) și „secretarul” (logofătul lui Laiotă), multe steaguri otomane și infinită pradă, spune izvorul citat.

Crăciuna, singura consolare

Din scrisorile lui Vlad Tepeș știm că la 7 octombrie acesta se afla la Brașov, unde elibera negustorilor sași un privilegiu comercial, iar peste o lună, la 8 noiembrie, el anunța cu bucurie din Târgoviște: „am răsturnat pe vrășmașul nostru Laiotă și a fugit la turci”. Concomitent, Ștefan cel Mare, în fruntea a 15.000 de călăreți, înainta dinspre nord-est. Cetatea București a fost încercuită și, după un asediu de cinci zile, garnizoana acesteia, întărită cu mulți ostași otomani, a capitulat la 16 noiembrie 1476. Învingătorii, „amândoi voievozii” (Ștefan și Tepeș) și-au jurat „între ei dragoste și alianță, astfel că întreaga țară s-a asigurat că turcul nu-i va face griji”.

La 26 noiembrie – ca ordinioară la Direptate – a avut loc o mare adunare a „țării” pentru alegerea noului domn. „Marțea trecută, toată Țara Românească în chip unanim l-a așezat pe Dracula ca domn al ei cu mare cinste.” Laiotă Basarab a fugit în Imperiul otoman.

Neîncercându-se în jurămintele de fidelitate ale marilor boieri, datorită trădării cărora își pierduse domnia în 1462, noul domn l-a rugat pe Ștefan cel Mare să-i lase pentru pază un număr de 200 de oșteni, ceea ce voievodul Moldovei a și făcut. Temerea lui Tepeș că boierii îl vor părăsi din nou pentru a trece de partea potrivnicului s-a ade-

Tragerea în teapă, un obicei păstrat peste secole;
în imagine: mercenari în slujba principelui Transilvaniei,
executând prin acest procedeu prizonieri turci
(1617; gravură)

verit. Pe la sfârșitul lunii decembrie 1476, Laiotă Basarab a pătruns cu ajutor militar otoman în Țara Românească, unde, surprins, Vlad Țepeș a pierit în cursul unei lupte, probabil la începutul anului 1477. Dintre cei 200 de curteni lăsați de Ștefan, doar 10 au rămas în viață. Într-o consemnare ulterioară, Ștefan cel Mare a prezentat succint desfășurarea evenimentelor: „Imediat s-a întors acel necredincios Basarabă și l-a găsit singur și l-a ucis și împreună cu el au fost uciși toți ai mei afară de zece.”

Ștefan continuă încercările de a aduce Țara Românească în sfera sa de influență. Dar nici tentativa următoare, din 1477, cu Țepeș, n-are mai mult succes. Și acest protejat repetă – sub amenințarea garnizoanei din Giurgiu – gestul lui Laiotă și trece de partea otomanilor. El îi însoțește chiar cu o armată de 5.000 de oameni în expediția din Ardeal și suferă împreună cu ei o grozavă înfrângere în bătălia de pe Câmpul Pânei (13 octombrie 1479).

O scrisoare a reginei Beatrice, soția lui Matei Corvin, ne vorbește despre expediția domnului Moldovei, împreună cu ardeleni, la 1 iunie 1480, împotriva lui Țepeș. Acesta ar fi fost bătut și alungat peste Dunăre, iar două cetăți otomane de pe linia fluviului asediate și cucerite; știrea nu e confirmată însă de cronicile noastre.

În schimb, izvoarele interne menționează expediția lui Țepeș, împreună cu o armată otomană comandată de Ali-beg și Skender-beg, în Moldova, pe care o pradă până la Lunca Mare. Ștefan pornește îndată împotriva năvălitorilor, care între timp începuseră să se retragă, îi ajunge la Râmnic și-i zdrobește la 8 iulie 1481.

„Și au biruit iarăș Ștefan voievod – povestește Letopisețul de la Bistrița – și mare și nenumărată mulțime de oameni fu bătută cu totul și toate steagurile lor fură luate și nici unul nu le rămase și toți vitejii și boierii căzură atunci; și-și vor aduce aminte de acea luptă și de acea moarte până la sfârșitul lunei.” În locul lui Țepeș, fu așezat domn Vlad

Călugărul, fiul lui Vlad Dracul. A urmat încă revenire a lui Țepeș, dar nu a durat decât câteva luni. fost ucis, în satul Glogova de boierii mehedinteni. Se pare că, în sfârșit, se realiza gândul lui Ștefan, de a-și vedea omul său în Țara Românească.

Din păcate, chiar de la început, Vlad Călugărul s-a plecat Porții și așa a rămas până la sfârșitul domniei, în 1495. Nu numai că n-a putut servi planurile fostului său protector, dar și-a adus contribuția la cea mai mare lovitură primită de Ștefan prin participarea sa la campania din 1484, care a adus turcilor cele două cetăți, Chilia și Cetatea Albă.

Zece ani încercase Ștefan cu o admirabilă tenacitate să-și impună voința. Împrejurările s-au dovedit mai puternice. S-a mulțumit, în final, cu întărirea graniței spre Muntenia, prin ocupare a cetății Crăciuna, la sfârșitul domniei lui Țepeș (10 martie 1482) și a renunțat să mai intervină în treburile de pe

Milcov. ■

În procesul de pregătire pentru tipar a articolului Țara și oamenii de prof. univ. dr. Bogdan Murgescu, publicat în numărul din luna iulie 2004, a fost omis din greșală pasajul ce urmează. Cerându-i scuze autorului, îi rugăm pe cititori să introducă fragmentul în pagina 14, la jumătatea primei coloane, după paranteza (Valea Albă, 1476).

Acest exemplu este cu atât mai interesant cu cât Ștefan a concentrat „oastea cea mare” la începutul campaniei, dar apoi a trebuit să renunțe la serviciile ei. Situația este prezentată astfel într-o scrisoare a unui anume Baldassar de Piscia către papa Sixt IV: „Printre ai săi nu lipsiră cărțile, căci îl urmau în luptă de două luni, în vreme ce tătarii le robeau femeile și copiii; iar când prinse de veste că unii plecau pe ascuns, având temere că de-or pleca așa din luptă, n-ar mai putea pe urmă a-i avea cu sine, ținând sfat cu boierii săi, le dădu slobozire ca la vreo cincisprezece zile, dară așa că erau ținuți a se întoarce la Dunăre după acel răgaz, cu merinde.” Povestea cu robirea familiilor de către tătari avea pentru cei mai mulți dintre moldoveni doar un rol justificativ. Tătarii din Crimeea nu apucaseră să jefuiască decât o mică parte din Moldova și trebuiseră să se întoarcă, deoarece sălașurile lor erau chiar atunci atacate de către Hoarda de Aur. Pe de altă parte, după cum a remarcat Nicolae Iorga, aprovizionarea „oștii celei mari” pe o durată mai întinsă de timp era extrem de dificilă, iar absența de la gospodăria a bărbaților valizi risca să conducă la dezorganizarea întregului proces economic. Dacă avem în vedere și afirmația aceluiași Baldassar de Piscia că „ai săi nu se înapoiaseră [în tabără – B.M.], după cum se legaseră”, trebuie să tragem concluzia că pentru mulți dintre moldoveni lucrările agricole erau mai importante decât lupta cu otomanii.

ANGHEL SALIGNY ÎNSOȚEȘTE TEZAUURUL B.N.R. LA MOSCOVA

Autorul primului pod peste Dunăre de la Cernavodă. Iată primul gând care îți vine atunci când se rostește numele lui Anghel Saligny. Foarte puțini știu însă că inginerul Saligny a fost și un foarte bun om de bancă.

CRISTIAN PĂUNESCU

magazii cu silozuri unde s-a folosit, pentru întâia oară în lume, betonul armat pentru realizarea celulelor. La Budapesta existau magazine cu silozuri cu celule metalice; la Triest, în Italia, de tablă perforată, iar la Mannheim, în Germania, și în S.U.A. cu celule de lemn. În plus, casele mari de construcții ce fuseseră chemate (Gärtner, din Viena, Eiffel, din Paris, Philip Holzmann, din Frankfurt) s-au arătat neîncredătoare față de soluția de construcție propusă pentru cheuri, a căror parte superioară era prevăzută cu goluri. Fundația se făcea pe

piloți băuți printre straturile de fascine ce serveau la întărirea terenului. Anghel Saligny a demonstrat, practic, faptul că era soluția cea mai bună.

„În condițiuni cât mai favorabile cu putință“

În perioada cât a fost directorul general al C.F.R., Anghel Saligny, pe lângă multe altele, a înființat expresul de Berlin, care asigura o legătură directă cu Germania. A îndeplinit apoi funcția de director al Serviciului de construire a portului

Constanța, o lucrare de mare amploare.

În anul 1897 a fost ales membru al Academiei Române, instituție a cărei președinție a deținut-o între aprilie 1907 și mai 1910.

Să mai amintim, în această scurtă trecere în revistă, că a fost solicitat să organizeze efortul de pregătire pentru război al țării, ca director general al Munițiilor, funcție deținută din 15 noiembrie 1915 și până la intrarea României în conflictul mondial.

La 24 octombrie 1918 a devenit ministru Lucrărilor Publice, în guvernul condus de generalul Constantin Coandă, funcție păstrată și în cabinetul Ion I.C. Brătianu, instalat în noiembrie 1918. A demisionat la 26 septembrie 1919.

În discursul de recepție rostit la Academia Română, la 28 mai 1931, Petru Bogdan, profesor universitar la Iași, spunea despre Anghel Saligny: „A luat parte nu numai la întreaga activitate tehnică, dar prin aceasta, în mod fatal, a venit în atingere cu probleme de ordin economic și financiar. A făcut parte din consiliile de administrație ale Băncii de Scont și Băncii Marmorosch Blank și a fost cenzor la Banca Națională a României, la Societatea de petrol „Steaua”. A luat parte la înființarea primei societăți naționale de navigație maritimă „România” și a Societății anonime române de navigație pe Dunăre. A luat parte activă la organizarea Societății Comunale de Tramvaie București, al cărui administrator-delegat a fost neîntrerupt de la 1909 până la moartea sa, la 17 iunie 1925.”

La 15 februarie 1913, Anghel Saligny era ales

Theodor Capitanovici

membru al Consiliului de cenzori al Băncii Naționale a României. Alegerea se datora atât notorietății, cât și caracterului integru unanim recunoscut. A rămas cenzor până la moarte. Și-a legat numele de unul dintre cele mai dramatice momente din istoria „Bătrânei doamne”: evacuarea tezaurului B.N.R. la Iași, apoi la Moscova.

Începută într-un entuziasm general, la 14/27 august 1916, campania armatei române în primul război mondial s-a transformat curând într-o retragere continuă. În luna septembrie, trupele române au suferit grele înfrângeri de-a lungul Dunării, iar cele care trecuseră Carpații au fost respinse în vechiul regat. Cu asentimentul guvernului, Banca Națională a României a hotărât evacuarea întregului stoc metalic la Iași. „D[omnul] director Capitanovici și d[omnul] cenzor Saligny au fost rugați – se arăta în procesul-verbal al ședinței Consiliului General al B.N.R. – să se ocupe de depunerea valorilor trimise în tezaurul de la Scurșala Iași în condițiuni cât mai favorabile cu putință; au fost autorizați să facă

lucrările ce s-ar găsi necesare pentru a garanta siguranța și pe cât posibil, inspectarea tezaurului de către d-nii cenzori. Când lucrările vor fi gata, d-sa va ruga Consiliul să delege unul sau doi d-nii cenzori pentru a inspecta acest tezaur provizoriu. Cât pentru situațiunea săptămânală, ea va continua a înregistra aurul ca și până acum, căci el tot în casă Băncii se află.”

La 15 septembrie 1916 „d[omnul] cenzor Anghel Saligny, întorcându-se de la Iași, dă seamă în amănunt de modul transportării tezaurului aur la Iași și de lucrările făcute pentru a pune tezaurul acesor sucursale în situațiune de a primi și păstra aurul în condițiuni multumitoare. Lădițele cu aur vor putea fi astfel așezate, încât verificarea de către d-nii cenzori să se poată face cu cea mai mare înlesnire Consiliul [General al B.N.R.] ia act și delegă pe d-nii cenzori Saligny și Krupenski ca îndată ce așezarea lădițelor cu aur în tezaurul de la Iași va fi terminată, să-l inspecteze în prezența d-lui director T. Capitanovici, încheind proces-verbal de starea în care l-au găsit.”

La 11 octombrie 1916, în Consiliul General al B.N.R. „d[omnul] Viceguvernator exprimă părerea că date fiind împrejurările grele prin care trece țara, ar fi bine ca Consiliul, examinând ipoteza eventuală a mutării reședinței guvernatorului la Iași sau în altă parte, să hotărască de pe acum ce are de făcut Banca Națională în acest caz.

Consiliul General, având în vedere că Banca Națională fiind o bancă de emisiune trebuie să își aibă, potrivit legii, statutelor organice și meniri

sale, sediul în orașul unde și guvernul își are reședința, hotărâște că dacă guvernul își mută reședința de la București în alt oraș, să fie strămutată și reședința și sediul."

Ceea ce, din nefericire, s-a și întâmplat, în luna noiembrie a aceluiași an. Strămutarea era conștințată printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, nr. 2.080, din 8 decembrie 1916.

În ședința Consiliului General din 1 decembrie 1916, viceguvernatorul Băncii împărtășește participanților îngrijorarea guvernului pentru soarta viitoare a tezaurului B.N.R., existând varianta strămutării lui în Rusia.

La 2 decembrie, Consiliul General, în continuarea discuției privind strămutarea tezaurului, decidea:

„1) Tezaurul se va strămuta, dacă guvernul va încunoștiința Banca, cum că această strămutare prezintă un interes superior de stat și după tratări cu guvernul imperial rus prin care să se asigure paza și păstrarea lui.

2) Transportarea se va face sub supravegherea unei comisiuni compusă din doi membri ai Consiliului, un director și un cenzor, împreună cu casierul central al Băncii și personalul ce se va crede necesar.

3) Aceeași comisiune va așeza tezaurul în localitatea ce i se va indica și pe cât se va putea, în-

tr-un compartiment special, din ale cărui chei una o va păstra directorul Băncii.

4) Se va stipula în protocolul ce se va încheia cu autoritățile rusești, care vor primi tezaurul în păstrare, că el este și rămâne proprietatea Băncii."

Aventura moscovită la sfârșit

O adresă a Ministerului de Finanțe, din 8 decembrie 1916, înștiința în mod oficial pe guvernatorul Băncii Naționale că „vicisitudinile războiului ce bântuiește țara nu se pot prevedea și nu se poate afirma în toată liniștea că stocul metalic al Băncii este în orice caz asigurat la Iași." Se considera că la Kremlin, unde era adăpostit și tezaurul Imperiului rus, exista o securitate mai mare ca oriunde. Transportul în altă parte – la Londra, de exemplu –, pe lângă faptul că era mai dificil de realizat, presupunea și riscurile transportului pe mare, sub amenințarea submarinelor germane.

În aceeași zi, guvernatorul B.N.R. răspundea, arătând că există un acord al Consiliului

General în privința necesității punerii la adăpost a tezaurului. Prin jurnalul nr. 3.097 bis, din 12 decembrie 1916, Consiliul de Miniștri a încuviințat transferarea, iar legea votată de Cameră în aceeași zi și promulgată la 24 decembrie sancționa dispoziția.

Guvernul rus și-a asumat garantarea integrității tezaurului B.N.R. atât pe timpul parcursului, cât și pe tot timpul cât depozitul urma să rămână la Moscova.

Din partea Băncii Naționale a României au fost delegați pentru a însoți transportul la Moscova Theodor Capi-tanovici, director, Anghel Saligny, cenzor, M.Z. Demetrescu, casier central, C. Vasilescu, ajutor de șef de serviciu, I.G. Dumitrescu și I. Opran, casieri. Trenul a sosit la Moscova la 20 decembrie 1916, ora 16.00. Transportarea tezaurului din vagoane la Kremlin a început în aceeași seară, la ora 22.00. Pentru această operațiune, autoritățile ruse au pus la dispoziție 30 camioane și 200 soldați.

A doua zi, la ora 11.00, a avut loc prima ședință a Comisiei împuternicită să stabilească modalitatea de realizare a inventarului și de

verificare a conținutului lădițelor cu aur și să redacteze protocolul. Din Comisie făcea parte și Anghel Saligny.

Operațiunile de inventariere au început la 9 ianuarie

Intrarea principală la castelul Charlottenburg

1917, tot la ora 11.00 dimineața, în prezența regentului Băncii statului din Moscova, V.I. Kovalnițki, a directorului Veniaminov, a controlorului Iakovlev, altor funcționari ai Băncii statului, respectiv a lui Theodor Capitanovici, Anghel Saligny și a celorlalți funcționari ai B.N.R. care însoțiseră transportul. Lucrările de inventariere s-au încheiat în seara zilei de 4 februarie 1917.

Pe perioada cât s-a aflat la Moscova, Anghel Saligny a primit o diurnă de 1.800 ruble. De altfel, documentele păstrate în arhiva Băncii Naționale a României dovedesc faptul că s-a ținut o evidență extrem de riguroasă a tuturor cheltuielilor. În decontul făcut la întoarcerea de la Moscova de funcționarii B.N.R. care

însoțiseră transportul și participaseră la inventarierea tezaurului apar astfel de mențiuni: „27 ianuarie. Una ladă cuie și plumburi – 107,3 ruble“ sau: „8 februarie. Sanie la domnul Saligny, apoi împreună la domnul Kovalnițki și înapoi acasă – 6 ruble“.

La 16 februarie 1917, la Moscova se semna un Protocol între reprezentanții autorităților ruse și cei ai B.N.R., între care și Anghel Saligny, prin care se încheia operațiunea de predare în custodie a tezaurului Băncii Naționale a României.

În aceeași zi, Theodor Capitanovici îi trimitea guvernatorului Băncii Naționale, I.G. Bibicescu, o scrisoare care începea astfel: „Profit de întoarcerea funcționarilor

noștri în țară pentru a vă scrie câteva rânduri; din actele ce v-am trimis și din cele ce vor spune d-nii Saligny, Demetrescu și ceilalți vă veți putea face o idee completă de tot ce am făcut aici...“

O telegramă trimisă Ministerului Afacerilor Străine la 23 februarie informa: „Toate operațiunile terminate. Funcționari ai Băncii Naționale plecați ieri seară spre Iași, cu protocolul. Semnează Capitanovici și Guérin.“

Se încheia aventura moscovită a lui Anghel Saligny, ca trimis al Băncii Naționale a României. Aventura tezaurului Băncii Naționale, ca și cea a tezaurului României evacuat la Moscova, nu s-a încheiat nici astăzi. ■

Radio România Cultural

	MHz	kHz		MHz	kHz
București	104,1	1603	Oradea	196,1	
Arad	106,8		Pitești	104,1	
Bacău	103,1		Ploiești	104,1	1603
Brașov	105		Rm. Vâlcea	102,5	
Călărași	166,92	1593	Satu Mare	196,1	
Constanța	1	1314	Sibiu	166,44	1404
Craiova	101,1		Suceava	101,6	
Deva	105		Tg. Jiu	189,5	
Focșani	102,8		Tulcea	103	1530
Iași	103,1		Zalău	105	

Avanpremieră editorială

Profesorul Ioan Opreș pregătește pentru tipar un volum despre activitatea istoricului Aurel Decei în exil, despre modul cum a fost răpit din Germania, ancheta de la Securitate și felul în care a fost urmărit marele orientalist după eliberare. Sunt utilizate, pentru prima oară, documente aflate în arhiva Serviciului de Informații Externe, ce au putut fi consultate la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

Cu acordul autorului și prin amabilitatea domnului Marcel Popa, directorul Editurii Enciclopedice, unde va apare lucrarea Aurel Decei sau destinul disperării, reproducem un fragment.

Aurel Decei între români din exil

AUREL DECEI DESPRE EMIGRAȚIA ROMÂNĂ

Prof. univ. dr. IOAN OPREȘ

Cum a judecat Decei emigrația, stăruințele acesteia, în ce scăderi și limite le-a surprins, ne-o arată propriile-i declarații, deloc lipsite de pătrundere, realism și obiectivitate.

Spre deosebire de alții – polonezii, cehii, ungurii –, care aveau organizații în țările occidentale (unele din timpul războiului), „românii nu aveau asemenea nuclee afară, în țările occidentale, decât grupările legionare“, iar unele

personalități care au activat în exteriorul țării ca diplomați (V.V. Tilea, Cornel Bianu, Al. Davilla ș.a.) „au continuat activitatea lor împotriva țării, în mod normal, fiindcă noul regim instaurat în țară nu corespundea intereselor și vederilor lor“. Din asemenea rațiuni, „regruparea făcută în vederea «eliberării țării de sub comuniști» a început să se înfăptuiască în preajma Conferinței de pace de la Paris, unde Gafencu, Cretzianu,

Aug. Popa și alții au încercat o acțiune de sabotare a punctului de vedere oficial al guvernului român, fără succes însă. Prin fuga gen. Rădescu și apoi prin emigrarea Regelui Mihai s-a considerat că există baza națională și legală pentru a se proceda la constituirea unui organ de coordonare a vieții emigraților români și a mișcării de eliberare.“

Nenorocul românilor a constatat în orgolioasa și tradiționala lor dezbinare, astfel că „între

membrii Consiliului Național Român (C.N.R.) nu există coeziune, din ambiții personale, dar și din motive care se reduc la acela financiar". Desigur Al. Cretzianu era – în ochii lui Decei – „un om corect și integru“, Romulus Boilă „om care e capabil să se sacrifice pentru ideile sale“, iar „cel mai combativ și arțăgos“, Constantin Marinescu. Eftimie Gherman „ignora“ cu bună știință „existența și activitatea C.N.R., pentru că nu a reușit să fie în conducerea lui“, deși era „un spirit de combativitate remarcabil“, iar despre un altul va spune că „în orice caz, curajul pentru continuarea luptei de eliberare nu la C. Bianu poate fi întâlnit“, în timp ce despre Gh. Constantinescu se va pronunța că reprezenta „același tip ca Arion de la Atena: «Ministerul de Externe», însă e mai vioi și mai ager. Se complace în atmosfera culiselor lui Foreign Office. Părerii proprii n-am auzit de la el.“ Pe adjutantul regal generalul Petre Lazăr l-a văzut reprezentând „«Constituția» și are grijă de prerogativele regale“, purtând corespondență în numele Regelui Mihai, era „bine informat asupra emigrației și mă asigură că Mihai cunoaște bine situația refugului.“

Lucid și bun cunoscător, Decei i-a judecat obiectiv și pe reprezentanții partidelor istorice

din exil. Între aceștia – a declarat el – „liberalii însă sunt cei mai slabi“, social-democrații speră că „viitorul va fi al lor“, iar cei mai „plini de speranță“ se arătau țărăniștii, cei mai numeroși, dar și cei mai divizați. Țărăniștii apreciau că „cu aceste cadre [vechi – n.n.] și cu masele țărănești, care sunt rezistente la comunism, la întoarcerea acestora care sunt cunoscuți înaintea lor, din străinătate, se va putea reorganiza P.N.Ț., care în România este un partid politic justificat prin însăși existența țărănimii“. Legionarii de la Munchen – cu un rol important – considerau că „viitorul este al nostru, căci noi am și lucrat mult în acest scop, susținând mereu ideea națională. Noi am combătut, înainte de toți, comunismul și poporul român

nu este comunist și nu va fi comunist“.

Mulți legionari din țară trecuseră la comuniști, căci – explica Decei – ei „se ating ca concepții cu comuniștii, fiind două extreme“, iar la ora „H“, „când se va prăbuși comunismul, România va redeveni legionară“.

Ca un analist de profunzime, el a văzut că amicii săi de la Paris erau „într-o pasă de staționare, de expectativă și de lipsă de siguranță în ceea ce privește ducerea pe mai departe a luptei pentru eliberare“. Decei a declarat: „cu toții sunt de acord că va trebui să se admită unele dintre realizările regimului actual din țară, căci corespund nevoilor poporului. Moșiile nu vor mai fi restituite vechilor proprietari, fabricile și uzinele de asemenea vor fi puse sub conducere socialistă și, în general, chiar printre cei care nu gândeau socialist și-a făcut loc tot mai mult necesitatea soluționării în chip socialist a problemelor de stat și publice“. Ce fundamentare serioasă pentru cei din Securitate, care erau îndoctriinați cu sarcina lor de apărare a proprietății socialiste!

Seara de sfârșit de an 1957 a fost una teribilă pentru Aurel Decei. Acesta a relatat anchetatorilor cum generalul Rădescu și cu Malaxa au avut ideea înființării unui organism care, ulterior, să devină „Par-

Regele Mihai și regina mamă Elena la New York, martie 1948

tidul politic «al eliberării». Și care, prin tribulațiile sale, prin conflictele de idei și altele de interese materiale, n-a putut fi dusă la bun sfârșit. Căci, a constatat istoricul, „unitatea emigrației românești, în lupta contra comunismului, există numai în teorie. În realitate, emigrația românească este dezbinată pe plan operativ și în ceea ce privește țintele pentru viitor. Această însemnează desigur o mare slăbiciune. Însă, se spune, de obicei, că dacă va veni momentul, aceste diferențe vor dispărea.”

Observator fin, Decei a remarcat că țărăniștii din Bulgaria, Ungaria și Polonia au făcut eforturi de regrupare cu agrarieni și alte mișcări țărănești, liderii lor G.E. Dimitrov, Ferenc Nagy și S. Mikolajczyk formând Uniunea Partidelor Agrariene din țările satelite (Internaționala Verde), care avea și în Turcia un reprezentant, pe bulgarul Stratia Skerlef.

Nu i-a cruțat de critici nici pe americani și pe reprezentanții țărilor occidentale, plătind obida multora dintre românii refugiați. Decei a remarcat că anglo-americanii știau „că emigrațiile naționale, nu numai cea românească, nu vor avea altceva de făcut decât să se înhamă la carul lor, adică mai bine zis să alerge alături de carul lor”. Căci „acest crud adevăr l-au simțit și experimentat toți aceia care

Constantin Vișoianu

treceau prin fața diferitelor comisii și anchetatori, oficiali sau neoficiali, ai Statelor Unite, ai Angliei, Australiei, Franței, Belgiei, Canadei etc.”. Mai mult, „numărul cel mai mare al refugiaților români, care este dat de această categorie, trăiesc cu icoana României în suflet, însă din contactul cu ei se poate vedea cum această icoană se estompează tot mai mult, făcând loc imaginii vieții lor de toate zilele, care-i îndepărtează de țară”. Tocmai din astfel de presiuni copiii fiului lui Sabin Manuilă, dr. Manuilă jr. – ajuns medic la un bun spital din Geneva – „nu știu românește”, căci părinții lor „nu mai văd o întoarcere în țară și s-au obișnuit cu ideea să se încadreze acolo”. La fel, fostul atașat comercial la Istanbul, Mircea Buescu, refugiat în Brazilia, ajuns muncitor pentru a-și întreține familia, „vede că trebuie să accepte nivelarea în mediul local”. Dramatice constatări făcute prin experiențe directe! Decei știa destule despre „situația

precară” a emigrației române și în ceea ce îi privea pe cei mai dârji, pe legionari și oamenii politici aparținând partidelor istorice, care „au ajuns astăzi să fie la dispoziția politicii americane”. Exemplificând cu stăruințele lui Iosif Constantin Drăgan în Italia – de a întări catolicismul printre emigranții români – și care „nu are nici o rezonanță națională”, încercarea lui fiind una „marginală”, istoricul a concluzionat: „starea de spirit, spiritul de rezistență printre românii emigrați sunt foarte joase”; numind și cauza în politica etapei: „Astăzi, S.U.A. au ajuns în situația de a gândi, înainte de toate, nu la înlăturarea comunismului, care de altfel e cert c-a făcut progres în ultimii ani, consolidându-și și lărgindu-și pozițiile, ci la salvarea lor proprie”.

Tocmai din astfel de cauze de fond, încercările de coagulare n-au reușit: când, în 1954, Veniamin a inițiat o largă reuniune (cu Ciurea, Radu Pleșa, Romulus Boilă), la Paris, pentru a numi problemele care s-ar pune după eliberarea României, aceasta s-a încheiat într-un nor de confuzii. Cauza: „Nu s-a stabilit nimic, ideologic, structural, organizatoric”, căci s-a crezut că la momentul oportun „poporul va arăta ce va voi”.

În septembrie 1954 și în iunie 1957 Decei a fost primit de regele Mihai la Versoix. Știa clar că grupul social-democrat condus de Eftimie Gherman, ca și legionarii, erau ostili monarhiei și regelui. La întâlnirile respective, a mai adăugat amărăciunilor sale și constatarea că „Regele Mihai nu a exprimat nici o frântură de idee asupra acestor probleme ardente pentru refugiați.”

Jucând un rol activ în conflictele liderilor emigrației românești, Decei a ocupat un loc de frunte. Tocmai de aceea a fost și acuzat, ba că ar fi adus servicii Guvernului de la București, că ar fi fost înscris în „Frontul Plugarilor”, ba că era un „instrument abject” și „lacheu plătit” al guvernanților comuniști... *Curierul Românesc* s-a poziționat în rolul de vitrină pentru prezentarea unor atari acuzații. Tocmai pentru că s-au simțit încurajați, Mircea Vasilescu (președintele Asociației Românilor Liberi din Turcia) și Gh. Zerva (secretar general) au pregătit materiale denigratoare, unul intitulat *Cine reprezintă Comitetul Național în Turcia?* și subtitrat *Cum e sacul, așa-i și peticul!* Autorii au felicitat redacția *Curierului Românesc*, mulțumindu-i „pentru că ați demascat microbii exilului nostru, care s-au cuibărit în așa-zisul Comitet Național. Reușind a ne înșela, ungându-i cu ulei sfânt, ei se cred justificați a se numi re-

prezențanții României subjugate, dar această clică uită că noi, refugiații, mai avem de spus cuvinte tari împotriva lor, împotriva acelora care au furat fondurile rezistenței, că noi nu putem accepta să fim conduși de colaboraioniști cu regimul comunist din România și că luptăm împotriva dictaturii”.

Despre hotărârea americanilor de reducere, începând cu 1 noiembrie 1957, a bugetelor comitetelor naționale de refugiați a aflat prin C. Arion. Acesta a primit de la C. Vișoianu, la 7 noiembrie, înștiințarea „determinată de lansarea sateliților de către U.R.S.S.”. De altfel, noua strategie i-a confirmat-o lui Decei și căpitanul Suat Esen de la Serviciul de informații turc, care vedea cauza tot în bălălia sateliților, și chiar de la șeful serviciului american de la Istanbul, George Leisersohn, surprins de respectiva decizie.

Opinia sa – construită pe cele constatate direct în Turcia, Grecia și Germania – față de efectul lansării sputnikului a fost foarte clară: „îngrijorare în rândurile” serviciilor de informații și „impresie puternică” în masele populare. A și detaliat-o: „După Conferința de la Geneva [Magazin istoric, nr. 8/1997] și înăbușirea contrarevoluției din Ungaria, lansarea sateliților artificiali a contribuit într-o măsură considerabilă la zdrobirea încre-

derii față de S.U.A. Pentru fugarii români și cei de alte naționalități, precum și pentru popoarele occidentale, «sputnikul» însemna clar că superioritatea armelor nucleare și intercontinentale a trecut de partea U.R.S.S., ceea ce, coroborat cu superioritatea numerică a armatelor de uscat de care poate dispune lagărul socialismului, reducea în mod vădit S.U.A. la rangul de a doua putere mondială.”

dată încheiată Conferința de la Geneva, Decei a remarcat „deprimări puternice” printre emigranți și îndoieli „în privința posibilității restaurării capitalismului în România și în celelalte țări de democrație populară”. Acestea s-au instalat simultan cu pierderea încrederii în S.U.A. și în „eficiența politicii agresive americane”. Emigrația a intrat atunci, în vara anului 1955, într-un proces de „dezlănare a unității” emigranților, o reală dezorientare cuprinzându-i pe lideri, căci s-a văzut clar cum s-au „îndepărtat perspective de schimbare a regimului din aceste țări”.

După ce sovieticii au lansat sateliții în cosmos, Decei însuși a considerat că trebuia recunoscute succesele lor, „coexistența celor două sisteme” fiind o realitate care a condus la „ruinarea speranțelor” celor fugiți. Când, la toate acestea, americanii au adăugat și reducerea fondurilor pentru comitetele naționale, reprofilându-și

politica și strategia în cursa înarmărilor prin intensificarea producerii de sateliți militari, deprimarea celor neinformați despre această reorientare a fost majoră.

Instrucțiunile primite de la C.N.R. îi cereau și lui: „să se intereseze de viața refugiaților români în Turcia, susținându-le moralul și spiritul de combativitate, anticomunist, să țină evidența lor, să cunoască apartenența lor politică”. Îi mai revenea și „adunarea de informații privitoare la România, de natură politică, economică și militară și din viața de toate zilele, pe care să le trimit la C.N.R.”, ca și „urmărirea activității membrilor misiunii diplomatice și consulare sau a altor persoane oficiale trimise de regimul din țară în Turcia”. De ce toate acestea? Pentru ca C.N.R. să posede „elementele informative necesare pentru lupta pentru eliberarea țării de co-

muniști și pentru a-i servi pe americani, în special Serviciul de spionaj american în acest scop”.

De acum în posesia unor informații de excepție, care ofereau nu numai o viziune asupra emigrației românești, dar și aprecierea evoluției politicii cercurilor occidentale, Securitatea și-a făcut cunoscute scopurile. Folosind documentația dobândită, urma „să întreprindă acțiuni politice îndreptate împotriva emigrației reacționare românești și serviciilor de spionaj”; în acest scop se urmărea să se demaște „organizațiile de emigranți C.N.R., L.R.L. [Liga Românilor Liberi – n.n.] și legionari”, care „au încetat de a mai fi organe reprezentative ale emigrației și s-au transformat în filiale ale serviciului de spionaj american”. Cum

„adâncirea conflictelor și rivalităților dintre diferitele organizații ale fugarilor, precum și dintre vârfurile emigrației reacționare” se dovedea reală, urma să se demaște și să destrame rețelele acestora, mai ales prin „întărirea bănuielilor serviciilor de spionaj imperialiste asupra lealității fugarilor”. Demersul Securității – bine plasat și valorificat în contextul rivalităților diferitelor servicii de informații – trebuia, în viziunea semnatarului (Al. Drăghici) și a celor din spatele său, să anihileze mai întâi Turcia. Aici, acțiunea informativă urma să conducă la „întărirea sentimentelor de neîncredere ale turcilor față de occidentali”, scontându-se pe „izolarea Turciei” și „atragera ei treptată de partea lagărului nostru”. Ambițioase și perfide planuri, dar – cum se va dovedi – cu totul nefundamentate și nerealiste. ■

Profesor universitar doctor docent TITU GEORGESCU (n. 23 februarie 1929) ne-a părăsit în ziua de 28 iulie a.e. Au rămas cărțile sale, seriile de studenți și doctoranzi pe care i-a păstrorit de-a lungul unei pasionate cariere didactice. Dar, poate, cea mai de seamă izbândă a sa o reprezintă nașterea revistei ale cărei pagini le răsfoiești cu interes lună de lună, stimate cititorule.

Titu Georgescu a avut ideea, curajul, răbdarea și talentul de a strânge în jurul său oamenii potriviți pentru o întreprindere dificilă cum a fost aceea de a scoate, în aprilie 1967, revista Magazin istoric. Intuise perfect nevoia unei astfel de publicații și a avut delicatețea de a rămâne mereu alături de ea, cu sfatul, cu grija și căldura prieteniei. Rămăs bun, profesore!

Profesorul Titu Georgescu (al doilea din stânga) la o ședință a redacției Magazin istoric

Invitație în lumea arhivelor

În plin centrul Capitalei, între Primărie și fostul sediu al Ministerului de Justiție (acum aici se află Consiliul Suprem al Magistraturii), funcționează principala instituție care păș-

trează memoria istorică a țării: Arhivele Naționale. Vom încerca să aflăm cu ajutorul doamnei GEORGETA ANGHEL, șef serviciu Asigurarea Informării, Cercetării și

Documentării, răspuns la câteva întrebări pe care și le pune orice cercetător, dar mai ales cei tineri, care-i trec pragul pentru prima oară.

DOCUMENTE, FONDURI, COLECȚII

● 50 km documente de arhivă vizavi de Cișmigiu ● Cum se poate studia la sala de lectură a D.A.N.I.C. ● De la mănăstiri la Casa Regală și Cancelaria C.C. al P.C.R. ● Documente diplomatice secrete microfilmate

– În nr. 10/2003 al revistei noastre, domnul Corneliu Mihail Lungu, director general al Arhivelor Naționale, a făcut o succintă prezentare a instituției dvs. Cine poate avea acces la fondurile ei?

– Să precizăm, de la bun început, că aici, în clădirea de pe bulevardul Elisabeta nr. 29, se află atât Arhivele Naționale, cât și Direcția Arhivelor Naționale Istorie Centrale (D.A.N.I.C.). Există alte 42 direcții județene.

Practic, orice cetățean român sau străin poate avea acces la fondurile noastre. Trebuie doar

să solicite permis de acces. Pentru obținerea acestuia, este necesar să precizeze tema de cercetare (istorică, științifică, culturală etc.) și ca noi să deținem documentele solicitate. Permisul se obține pe baza buletinului de identitate sau a pașaportului, completând un formular tip pentru cerere. Nu se percepe nici o taxă pentru eliberarea lui.

– Cum poate afla cercetătorul dacă are documentele care îl interesează?

– Aici, la D.A.N.I.C., în sala de lectură, avem la dispoziția cititorilor o listă cu inventarele

fondurilor date spre cercetare. Ea cuprinde 338 fonduri personale și familiale, cu o desfășurare în timp între secolul XVII și sfârșitul veacului trecut. Sunt documente privind personalități importante ale vieții politice, culturale, științifice, istorice, precum C. Argetoianu, Al. Averescu, I. Antonescu, N. Bălcescu, familia Cantacuzino, Iuliu Maniu, familia Brătianu și mulți, mulți alții. Documentele arhivate privesc nu numai personalitățile respective, ci și familiile lor, legăturile cu contemporanii români sau străini, ecouri în presă ș.a.

Un alt depozit important îl constituie cele 278 colecții și fonduri feudale. Bună parte dintre acestea aparțin unor mănăstiri din Țara Românească și Moldova. Documentele sunt din secolele XV-XIX. Multe dintre ele au fost publicate, dar consultarea fondurilor poate rezerva cercetătorilor încă multe surprize.

O a treia categorie de documente care pot fi cercetate o reprezintă cele din fondurile unor instituții, societăți, organizații, asociații etc. Principalele ministere au arhivele depozitate la noi pentru perioada anilor 1830-1950. Există și unele excepții. Conform legii 16/1996, unii creatori de documente (instituții social-politice, administrative, culturale, bisericesti ș.a.) pot să-și păstreze propriile arhive.

– Să precizăm, în cadrul acestei prezentări, deosebirea dintre fond și colecții.

– Sunt noțiuni arhivistice distincte. *Fondul arhivistic* reprezintă totalitatea documentelor create în decursul activității sale de o instituție publică, privată sau de către o persoană fizică. *Colecția arhivistică* înseamnă totalitatea documentelor preluate sau strânse de o instituție publică, privată sau o persoană fizică, selecționate și grupate pe un anumit criteriu – tematic, cronologic sau suport de păstrare (microfilme, de exemplu).

Mai există o noțiune legată de păstrarea și mănuierea documentelor: *unitatea arhivistică*. Aceasta se referă la conservarea unor foi volante, documente organizate în sistem de fascicule, în dosare, acte de registratură ș.a.

În terminologie de specialitate, Arhivele Naționale păstrează peste 275 km de arhivă, dintre care 50 km se află la D.A.N.I.C. Metrul liniar, respectiv kilometrul de arhivă, repre-

zintă o unitate etalon de măsură a cantității de documente păstrate într-un spațiu de depozitare.

Revenind, amintesc că la sala de lectură a D.A.N.I.C. pot fi consultate și colecții documentare de mare interes, precum: Casa Regală (documente oficiale și personale), Casa Școalelor (1850-1948), Fundațiile Culturale Regale, Ministerul Agriculturii și Domeniilor (1833-1949), Ministerul Artelor și Informațiilor (1928-1950), Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (1804-1946), Ministerul de Interne (1830-1957), Ministerul Lucrărilor Publice, Ministerul de Război, Societatea Națiunilor (1920-1945), Teatrul Național (cu documente din 1845, premegătoare inaugurării acestuia în 1852, și până la 1950), C.C. al P.C.R. (1921-1965).

În fine, o altă grupare importantă de documente aflată la dispoziția cercetătorilor sunt cele de proveniență străină, din cadrul colecției de Microfilme. Sunt aduse din arhive și colecții din țări precum Anglia, Austria, Belgia, Franța, Polonia, Germania, Turcia, Rusia, Ungaria etc. Reprezintă în principal documente diplomatice, respectiv, rapoarte ale consulilor sau trimișilor speciali în Muntenia, Moldova sau Transilvania, în România, după unirea din 1859 ș.a. Tot aici se mai păstrează note

de călătorie, diferite rapoarte și sinteze privind viața politică, socială, economică, culturală sau chiar unele personalități din România din vremea lui A.I.I. Cuza sau a regilor Carol I, Ferdinand, Carol II și Mihai.

După 1990, alte importante fonduri au intrat în circuitul științific la D.A.N.I.C. și pot fi cercetate la sala noastră de lectură. Lista lor cuprinde aproape 400 fonduri și peste 800 fișe de role ale microfilmelor. Printre cele mai recente amintim: C.C. al P.C.R. (secțiile Cancelarie, Agrară, Gospodărie de Partid și Externe), Ministerul Afacerilor Externe – Comisariatul General al Refugiaților din Nordul Transilvaniei, Grupul Etnic German (1936-1944), Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații (1920-1949).

Desigur că o asemenea bogăție de documente nu poate fi cuprinsă în câteva pagini. Vom reveni, pentru a oferi cititorilor noștri o imagine cât mai cuprinzătoare asupra fondurilor și colecțiilor de documente istorice, dar și asupra activității și a problemelor cu care se confruntă cei care le poartă de grijă.

A consemnat
Ioan LĂCUSTĂ

În sala de lectură

ESTERA

Nu de puține ori istoria a oferit subiecte literaturii și artei. Personaje, drame sau victorii, trecute din cronici sub aura legendei, au prins chip și culoare. S-au născut astfel cărți, mozaicuri, sculpturi, picturi, tapiserii sau ansambluri arhitectonice. Episoadele Antichității au fost, poate, cele mai căutate.

Episodul istoric în viziunea lui Rembrandt

MIHAI CONRAD

Susa, capitala marelui imperiu persan, ale cărei ruine mai pot fi admirate în vestul Iranului de astăzi, devenise, în secolul V î.Chr., un adevărat oraș al crinilor (*suson*, în limba persană, însemnând crin). Situat la poalele munților Zagros, pe râul Kark keh kür (Choaspes), afluent al Tigrului, înainte de vărsarea sa în Eufrat, adăpostea palatele lui Ahasverus, identificat apoi cu Xerxes I (486-465 î.Chr.), fiul marelui Darius (522-486 î.Chr.), cel care-și împărțise statul în nu mai puțin de 127 de satrapii (provincii), stăpânind imense teritorii, ce se întindeau din India până în Etiopia și în îndepărtatele zone europene ale Traciei și Macedoniei.

Strateg mai slab în comparație cu părintele său, Xerxes se baza pe o armată puternică și numeroasă, dar și pe ambiții pe măsura

moștenirii. După ce a reprimat cu deosebită cruzime revoltele din zona Babilonului și a Egiptului (486-482 î.Chr.), s-a hotărât să-și îndrepte atenția și asupra cetăților grecești. Pentru a-și trece trupele pe continent a realizat, peste strâmtoarea Dardanele (Hellespontul din Antichitate), un pod de vase, care a fost distrus de o furtună iscată din senin. Nepuținându-și stăpâni furia, persanul a poruncit pedepsirea... mării, ca a oricărui sclav neascultător, cu 300 de lovituri de bici. Soarta i-a fost în continuare neprielnică; grecii, conduși de strategul Atenei, Temistocle (528-462 î.Chr.), l-au înfrânt în confruntarea din largul insulei Salamina (480 î.Chr.). Restul armatei persane, de numai 300 ostași, a fost, în anul următor, decimat de armata regelui Spartei, Pausanias (?-470 î.Chr.), într-o luptă terestră, în apropierea cetății Plateea (479 î.Chr.).

În cazul lui Xerxes, istoria n-a consemnat numai actele războinice, victoriile și înfrângerile pe câmpurile de luptă. Ci și o serie de evenimente din viața de familie, asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

Frumoasa cu nume de mirt

Supărat pe refuzul reginei de a participa la un mare ospăț oferit în cinstea regilor supuși din imensul său imperiu, Xerxes și-a repudiat soția. Pentru a-și alege o nouă soție, ca orice despot oriental, a trimis scrisori tuturor satrapilor să i se prezinte la Curte cele mai frumoase fete din regat.

Una dintre tinerele trimise se născuse chiar în Susa. Edisa (după unele surse, Hadasa) – numele său însemnând mirt – era o evreică de o grație și frumusețe remarcabile. Orfană de ambii părinți, a fost crescută de un unchi (alte surse susțin că acesta îi era văr) – Mordehai (Mardocheu, Mardochai), din tribul Benjamin. La plecare, ruda a sfătuit-o să țină cu strășnicie ascuns secretul originii sale, deoarece existau în regatul lui Xerxes destui slujbași care nu-i prea aveau la inimă pe evrei. Conducătorul lor era chiar marele vizir Haman (Aman), din tribul amaleciților, prin tradiție dușman al poporului lui Israel.

Prea-frumoasa evreică a făcut senzație la Curte, fiind aleasă nu numai în harem, ci și soție a lui Xerxes, moment în care i s-a dat numele persan de Estera (Esthera). Farmecele și inteligența îi erau unanim admirate și apreciate la toate ceremoniile fastuoase ale imperiului.

Prea marea apropiere de secretele puterii, prin chiar iatacul și inima împăratului, l-a tulburat într-o asemenea măsură pe Mordehai, încât l-a făcut să încalce una dintre tradiționalele obligații de supunere în fața celor mai înalți demnitari ai statului, neplecându-și capul și nici măcar privirea, când toată suflarea se prosterna în genunchi, la trecerea lui Xerxes sau a marelui vizir. Jignirea nu putea trece neobservată de ochiul mereu în căutare de vină al lui Haman. Răzbunarea trebuia să fie cruntă – pentru Mordehai spânzurătoarea, iar pentru întreaga populație evreiască, de la copil, la bătrân, moartea. Marele vizir a trimis tuturor satrapilor ordine scrise, fixând data precisă a execuției în

masă și menționând expres că împăratul însuși își dăduse acordul pentru punerea ei în aplicare.

Vestea ajunge și la urechile Esterei, care sare imediat în ajutorul poporului său. Nici istoria, nici legenda sau sursele biblice nu oferă însă motivațiile exacte ale rădăcinilor acestui conflict, ale acestei uri înverșunate. Printre cauze s-ar putea număra fie diferențele religioase, fie problemele materiale, căci comunitatea evreiască acumula importante averi.

Soarta i-a fost, din nou, prielnică Esterei, deoarece Xerxes, consultându-și arhivele pentru a afla mai multe despre evreul Mordehai, descoperă faptul că acesta îl salvase în trecut de la moarte, dând de îțele unui complot la palat. Astfel că, de acum, Esterei nu i-a mai fost atât de greu să-și convingă soțul de grozăvia gestului care, nu numai că nu i-ar fi folosit la nimic, ci ar fi dăunat imaginii imperiale. Regina a câștigat definitiv partida, când, cu ocazia unui dineu intim, la care au fost invitați doar Xerxes și Haman, marele vizir a căzut singur în plasa atât de complicat țesută împotriva poporului evreu. Nesimțitoare la orice rugăminți, nepunându-și trăda neamul și jignirea adusă lui, l-a condamnat la moarte prin spânzurătoare. Edictul de ucidere a evreilor a fost anulat. Mordehai a ajuns la puterea atât de mult dorită, devenind sfetnicul apropiat al lui Xerxes.

(Continuare în p. 59)

Mormântul lui Darius I

Vechi palate și conace

Alexandru Ghica

Pulcheria Ghica,
sora lui Grigore și Alexandru

PAȘCANI-CĂCIULAȚI

NARCIS DORIN ION

Primul proprietar al moșiei Pașcani (azi sat în comuna Moara Vlăsiei, județul Ilfov) a fost marele ban Dimitrie Ghica (1718-1803). Căsătorit în trei rânduri – cu Eufrosina Caragea, cu Maria Văcărescu și cu Elena Razu –, marele ban a avut paisprezece copii, doi dintre ei ocupând scaunul domnesc.

Grigore Dimitrie Ghica a fost primul domn pământean al Țării Românești (1822-1828). Fratele mai mic, Alexandru, a fost primul domn regulamentar la București (1834-1842). Amândoi s-au impus ca buni gospodari, doriți de înnoiri și ctitori ai unor impresionante ansambluri arhitectonice: Palatul Ghica-Tei, respectiv, Palatul Ghica-Căciulați. Ambele, după aprecierea rafinatlui arhitect G.M. Cantacuzino, exprimau pregnant „tendința și dorința de occidentalizare a generațiilor de la începutul veacului trecut [XIX – n.n.], tendința de a orienta țara spre căi cari nu mai duceau neapărat spre Țarigrad”.

Pe malul Cociovaliștei, în codrii Vlăsiei

Numele localității Căciulați ar proveni de la porecla unuia dintre proprietari, Alecu Ghica (1790-1857), zis Căciulă Mare. Până în 1948 însă, moșia a fost cunoscută mai ales sub numele de Pașcani, deși acest toponim desemna doar un sat ce aparținea comunei Căciulați.

După moartea marelui ban Dimitrie Ghica, moșia Pașcani a revenit fiului Alexandru. Neplăcându-i probabil locul, s-a decis să-și construiască reședința în satul Căciulați, pe malul drept al

Cociovaliștei, la poalele rămășițelor Codrilor Vlăsiei. Lucrările au debutat în 1830 și s-au încheiat patru ani mai târziu, în 1834.

Palatul a fost construit pe trei niveluri – demisol, parter și etaj parțial –, într-un sobru stil romantic de factură neoclasică. La finele secolului XIX, edificiul a suferit câteva transformări.

Accesul în cele 11 camere se realiza printr-un coridor la care se ajungea din holul mare. La etaj se urca prin două scări, ce dau în holul care conduce spre salonul terminat în semiciclu, cu acces la un balcon ce oferă o minunată imagine a parcului, lacului și pădurii Pașcani. La parter, încă-

perea centrală era salonul de recepții, încadrat de fosta sufragerie (inițial sală de biliard) și de biroul domnitorului, păstrat intact până în 1945. Din același hol de la parter pornea o scară realizată în 1900 pentru a comunica cu sufrageria mare de la demisolul palatului – „o încăpăre mare cât cele două camere de deasupra din aripa dreaptă, vara de o răcoare delicioasă și umplută cu plante ca o seră”.

A doua componentă a ansamblului rezidențial de la Pașcani-Căciulați este biserica din incinta parcului, construită în anul 1832, după un plan simplu, dreptunghiular. A fost restaurată în anul 1891, patru decenii mai târziu, în 1931, fiind și repictată.

Palatul și parculul domnesc erau înconjurate de un vast parc peisager (16 ha), în care fuseseră amplasate mai multe construcții, cu destinațiile cele mai variate: două bazine, o casă de musafiri, o școală, o seră de flori, două clădiri pentru rezervorul și pompa de apă, patru grajduri, o clădire destinată bucătăriei de vară, sediul administrativ, o clădire denumită „Vila roșie”, o magazie pentru grâu, un porumbar, o remiză pentru trăsură, două ghețării și un grajd pentru păsări. Remarcabil era pavilionul serei, în care se cultivau iarna plante decorative și exotice.

Pentru istoricul Emanoil Hagi-Mosco, care a cunoscut bine palatul, un alt element important era lacul „închis între două dealuri mai ridicate: de-o parte grădina, de alta pădurea; cu insulele de papură care se mutau din loc în loc după cum sufla vântul și, la anumite perioade a anului, brăzdat de nuferi, pe ale căror frunze verzi broaștele își vocalizau onomatopeele”.

Fântânile și bazinele parcului erau alimentate de la castelul de apă printr-un sistem hidrotehnic și o rețea de conducte.

Proprietarii

Alexandru Ghica a iubit foarte mult reședința din Pașcani-Căciulați, pe care a mobilat-o cu mult gust, preponderent în stil Empire. Aici și-a petrecut multe momente de odihnă și tot aici a dat numeroase recepții cu caracter diplomatic. Recepțiile și balurile de la Căciulați aveau loc în salonul mare al palatului, în care – cum consemna Emanoil Hagi-Mosco – „oglinzi mari pe ambele ziduri laterale profilau eleganța siluetei, canapele de-a lungul zidurilor și fotolii așezate între ferestrele din fundul sălii poartau musafirii. În colțurile de lângă ușă, două sobe mari albe din porțelan Meissen, cilin-

drice, dădeau căldura necesară în timpul iernii. În tavan, două mari policandre, în formă de roată, aurite, lăsau să cadă din numeroasele lor brațe caldă lumină a lumânărilor, atât de prielnică obrăzilor femeiești”.

Alexandru Ghica n-a fost căsătorit. Prin testament, domeniul Pașcani-Căciulați a fost lăsat Pulcheriei (Profira) Ghica, sora sa, căsătorită mai întâi cu generalul Nicolae Mavros și – din 1830 – cu colonelul Vladimir Moret de Blaremburg (1811-1846).

Din această a doua căsătorie, Pulcheria a avut trei copii: Nicolae, Constantin și Alexandru, care au moștenit împreună palatul de la Căciulați. Soția lui Constantin, Maria Băleanu (1840-1924), a cumpărat și părțile de moșie ale cumnatilor și a rămas unica proprietară a palatului și a moșiei, în suprafață de 1.531 ha.

Dintre cei cinci copii ai Mariei și ai lui Constantin Moret de Blaremburg, doar cele două fiice, Maria (1865-1954) și Irina (1864-1955), au locuit mai mult timp la Căciulați, împreună cu soții lor, Nicolae Filipescu, fruntaș conservator, și diplomatul Edgar Mavrocordat, fiecare familie având la dispoziție câte un apartament de două camere în palat. Printre prietenii și amicii

politici invitați de N. Filipescu la Căciulați s-au aflat I.G. Duca, N. Iorga sau Barbu Ștefănescu-Delavrancea.

În 1924, după moartea Mariei Blaremburg, domeniul de la Căciulați a rămas în proprietatea Irinei (căsătorită din 1885 cu Edgar Mavrocordat), care s-a îngrijit pe mai departe de conservarea palatului, păstrând cu sfințenie obiectele de patrimoniu.

Potrivit mărturiilor celor ce au vizitat palatul în perioada interbelică, acesta devenise un adevărat muzeu dedicat domnitorului întemeietor al reședinței. Sosit la Căciulați într-o după-amiază caldă din vara lui 1939, englezul Derek Patmore a fost primit de stăpâna casei, prințesa Irina Mavrocordat, care i-a oferit un ceai în minunatul chioșc chinezesc din grădină. „Era fermecător să stăm la umbra copacilor cu gazda noastră, care e o bătrână doamnă ce prezidează asupra mesei încărcate cu un simț al demnității și al fastului ce aduceau aminte de eticheta timpurilor de demult [...] Într-o casă mi-a amintit de petrecerile câmpenești din secolul XVIII. Înăuntru, camerele fuseseră păstrate așa cum erau ele în vremea ultimului prinț domnitor și marele salon semicircular cu mobilierul său Empire, împreună cu candelabrele și draperiile sale, evocau perioada anilor 1830, când fusese clădit.”

Sufletul lucrurilor din trecut

O mărturie extrem de importantă despre modul de viață și interioarele de epocă ale palatu-

Constantin Blaremburg...

... soția Maria, născută Băleanu...

... și fiica Irina, căsătorită Mavrocordat

lui o întâlnim în cartea amintitului istoric și genealogist Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș. Ziduri vechi. Ființe dispărute*. Înrudit cu Mavrocordații, acesta a avut șansa să locuiască mai mult timp în palatul lui Ghica-Vodă. Iată cum descrie biroul domnitorului, rămas neschimbat până în perioada interbelică: „Pe birou așezat cu fața spre ferestre, călimara cu penele de scris așteptând ca mâna domnească să le ia pentru a semna vreo hârtie de stat, vreun pergament de acordare de cinuri sau, cu alt suflăt, să aștearnă pe hârtie cuvinte duioase către îndepărtata dragoste, contesa Suchtelen, trăitoare și visătoare sub limpedele cer albastru al Florenței. Alături, pecetea gata să răcească ceara caldă încă de pe acte și scrisori. În sertare, hârtii de pe vremuri și – într-unul din ele – corespondența cu iubita, căreia i-a rămas legat până la moarte părăsind pentru ea țară și cămin [...] Când intrai în acea încăpere, erai înconjurat de o atmosferă tainică și, fără voie, te lăsa cuprins de acea *anima rerum*, acel suflăt care sălășluiește în lucrurile din trecut. Între ferestre, pe o comodă de marmură domnea un ceasornic de cristal transparent, de mari dimensiuni, cu cifre turcești, strălucit de două sfeșnice în spirale groase din același cristal, cu semiluna în vârf, dar al sultanului, în schimb a cine știe câte pungi și îngrijorări.

Dedesubt, într-o cutie lungă de catifea, o prea frumoasă sabie de paradă apuseană, cu mânerul bătut în diamante, iarăși dar al sultanului, și pierită în timpul ocupației germane din 1917 [...] Pe o consolă, un splendid lighean cu ibrul lui, de cristal

cu aurături. Pe zid, portretul stăpânului, opera pictorului Negulici, protejat al lui Ghica, cu aceeași atitudine îngâmfată de pe toate numeroasele sale portrete. În colț, spre ușă și fereastră, o coloană de marmură susținând un ogar ridicat în două picioare, de marmură, operă cumpărată de vodă din Italia. Pe perețele de lângă ușa către coridor, un rastel cu numeroase și frumoase arme [...] De cealaltă parte, lângă o canapea Empire, o bibliotecă cu cărți clasice franceze și cu vechi tipărituri românești. Tot aici, pe zid, în fața unui tablou în ulei, reprezentând un fel de revistă ostășească a unui sultan, un tablou în culori, pe care sunt adunați numeroși membri din familia Ghiculeștilor, începând cu banul Dimitrie bătrânul, autorul

[strămoșul] tuturor Ghiculeștilor din Muntenia. Fratele său, nenorocitul de Grigore al Moldovei, tăiat din poruncă turcească, stă alături. Și alții în giubea, uniformă și frac dau o notă cu totul aparte acestei aglomerări familiale, din care lipsește Dora d'Istria."

În continuare, E. Hagi-Mosco ne povestește cum se desfășura o zi la palat: „Viața zilnică era orânduită cu sfințenie. Dimineața la ora 8 se lua cafeaua cu lapte în grădină, într-un chioșc acoperit, de fier, aproape de palat, străjuit de o statuie de fier reprezentând o femeie care, de nu mă înșel, avea un ulcior în mână. Era botezată *La dame de fer*. Pe vreme de ploaie, putea să ți se aducă în odaie cafeaua. Mesele își aveau regula lor. La 12 dejunul, la 7 și jumătate seara

prânzul. Se anunța prin dăngănitul unui clopot, așezat în grădina din față, lângă scaune și mese, loc de adunare după asfințit. Prima chemare cu un sfer de oră înainte de masă, a doua la cinci minute și a treia la 12 precis, când nu se admitea nici o întârziere. Clopotul fiind destul de mare, i se auzea dăngănitul în orice parte a proprietății te-ai fi aflat. Mâncarea se aducea pe un cărucior cu tava cu cărbuni și, la nevoie, se încălzea lângă sufragerie. Aduagă că și în această parte a subsolului era o ușă corespunzătoare camerei celei mici, care astupa coridorul de la etaj. La ora patru se aducea în salon tava cu dulceturi și răcoritoare, cu apa de la gheață."■

(Va urma)

ESTERA

(Urmare din p. 55)

Această adevărată zi a „soartei“, a destinului, a victoriei și a păcii a devenit una dintre cele mai importante sărbători ale poporului evreu, „Purim“-ul, onorată în fiecare a 14-a zi a lunii lui Adar, din calendarul evreiesc (care cade, de obicei, în februarie sau martie; în 2004 – potrivit calendarului iudaic, anul 5764 –, a fost pe 7 martie). Cu acest prilej, se consumă mâncăruri tradiționale, unele dintre ele amintind, foarte plastic, de istoriile de altădată, cum este cazul produselor de patiserie numite „urechile lui Haman“.

Pânza lui Rembrandt

Acest episod al Antichității a avut un mare răsunet de-a lungul timpului, cu atât mai mult cu cât a fost consemnat și în textul biblic (Vechiul Testament, Cartea Esterei). Astfel a devenit subiect de inspirație pentru mulți pictori celebri – Rembrandt, Veronese, Poussin, Steen –, care au redat în pânzele lor diferitele momente ale întâmplării, operele lor figurând în marile

muzee ale lumii. Ospățul lui Ahasverus, Estera cu servitoarele îndreptându-se spre palat, leșinul (de emoție) al Esterei în fața lui Ahasverus, încoronarea reginei, omorârea lui Haman, Estera implorându-și soțul să-i ierte neamul – sunt tot atâtea scene reproduse în tablouri aflate fie în galeriile de la celebrul muzeu madrilen Prado, fie la Ermitajul din Sankt Petersburg, fie la Dresda, München, Paris sau Florența.

Muzeul Național de Artă din București deține, la rândul său, una dintre aceste picturi celebre. Astfel, în cadrul secțiunii de artă occidentală este expus un tablou de dimensiuni apreciabile, purtând semnătura pictorului olandez Rembrandt van Rijn și intitulat *Haman implorând iertarea Esterei*. Scena este emoționantă: marele vizir, îngenușat, aproape prosternat, în fața Esterei, îi cerșește umil iertarea pe care nu o merită, dar nici nu o obține. Figura severă a reginei conține parcă răspunsul și neclintirea unei hotărâri odată luate. În mână, Estera ține un sceptru înclinat spre pământ, asemenea degetului mare al împăraților romani, când condamnă la moarte gladiatorul învins. În tonurile sumbre ale picturii, scliștește palid doar aurul rochiei imperiale, amintire pregnantă a fastului și a frumuseții unei regine care face dreptate neamului său.■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

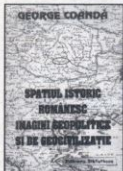
● **REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL** (coordonator științific **prof. dr. Adrian Năstase**)

Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale, Anul I, nr. 1, vol. I, octombrie-decembrie 2003, 379 pp.

● **Dr. Dominuț Păducean – INSULA ȘERPILOR**

Editura Muntenia, Constanța, 2004, 557 pp.

● **George Coandă – SPAȚIUL ISTORIC ROMÂNESC. IMAGINI GEOPOLITICE ȘI DE GEOCIVILIZAȚIE**

Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, 155 pp.

● **Vasile Moga – ORIGINI**

Editura Bălgrad, Alba Iulia, 2002, 83 pp.

● **Florin Pintescu, Daniel Hrenciuc – DIN ISTORIA POLONEZILOR ÎN BUCOVINA (1774-2002)**

Uniunea Polonezilor din România, f.a., 248 pp.

● **Pierre Lorrain – INCREDIBILA ALIANȚĂ RUȘIA-STATELE UNITE** (traducere **Irina Negrea**; prefață la ediția în limba română **prof. univ. dr. Constantin Hlihor**; postfață la ediția în limba română **prof. univ. dr. Mihail E. Ionescu**)

Editura Științelor Sociale și Politice, București, f.a., 343 pp.

● **STUDII ȘI CERCETĂRI DE TURCOLOGIE CONTEMPORANĂ. OMAGIU PROFESORULUI MIHAI MAXIM** (coordonator **Călin Felezeu**)

Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2004, 232 pp.

● **Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu – TRUPELE DE SECURITATE (1949-1989)** (studiu introductiv de **Florica Banu și Liviu Țăranu**)

Editura Nemira, București, 2004, 707 pp.

● **PAGINI DE ISTORIE. ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN BUCUREȘTI**

Editura ASE, București, 2004, 240 pp.

● **POLONEZII ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. CULEGERE DE DOCUMENTE** (alcătuitor, introducere, note și comentarii **Anatol Petrencu**, doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar)

Editura Cartdidact, 2004, 240 pp.

● **Adrian Gârbulț – MEMORIA UNEI LOCALITĂȚI, AGAPIA. MONOGRAFIE**

2003, 89 pp.

● **Mihai Leonte – APOGEEUL METAFORIC**

Moldova Veche, 31 mai 2004, 316 pp.

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1904

GEORGETA FILITTI

În toamna anului 1904, ceea ce părea a fi un echilibru între partidul liberal de guvernământ și conservatorii din opoziție dă semne serioase de epuizare. Și primejdia nu venea din vreo ofensivă a conservatorilor, gata să preia puterea, ci din interiorul partidului liberal. În ciuda măsurilor economice salutare, materializate într-o politică de austeritate bugetară – favorizată și de doi ani la rând de recolte cerealiere record – formațiunea condusă de D.A. Sturdza era subminată din lăuntru de ceea ce observatorii scenei politice românești numeau „oculta“, dirijată de unul dintre lupii tineri ai partidului, Ionel I.C. Brătianu. Fără a anticipa mai mult, trebuie spus că în ciuda acestor convulsii interne de partid, la sfârșitul anului 1904 cabinetul va fi format de conservatori, căci regele Carol I nu înțelegea să-și modifice politica de basculă între cele două grupări politice. Deocamdată, în luna septembrie, lumea românească era preocupată de două subiecte ce țineau prima pagină a ziarelor: învățământul confesional și iminența războaielor țărănești.

Liberalii duseseră, mulțumită activității remarcabile a ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, matematicianul Spiru Haret (1851-1912), o politică școlară eficientă, care încet, încet încêpea să dea roade. Era totuși departe de exigențele unui stat modern și civilizat. Reproșul făcut atât de observatorii din interior, cât și de cei din afară că lipsa de instrucție continua să-și manifeste efectele

negative mai ales în rândurile populației țărănești, majoritare, avea deplin temei. Peste educația minimă oferită de școlile primare, formarea profesională era asigurată de licee comerciale, școli de arte și meserii, gimnazii profilate pe o specializare anume. Viitoarea clasă de mijloc a României, mult așteptată, continua să fie slab reprezentată și instrucția potențialilor ei componenți mergea anevoie. La

1904

Theodor Speranția

Liceul „Gheorghe Lazăr”

București funcționa astfel, de 11 ani, *Institutul Clinciu-Popa*, condus de profesori titulari la *Liceul Lazăr*; acolo erau pregătiți, între alții, viitorii comisionari, funcționari de bancă, negustori. La fel la *Liceul Sf. Gheorghe*, condus de Th. Speranția, ori la *Școala nouă* a prof. Negoescu. Restul școlilor cărora li se făcea reclamă în ziare, mai toate ținute de femei, aveau în vedere acel pospai de instrucție, absolut trebuitor viitoarelor gospodine și mame de familie. Astfel, la *Institutul Despina Doamna*, ținut de Paulina Haralambie și Ana Demetrescu, elevele beneficiau de cursuri de lucru manual, menaj, pictură, pirogravură, gimnastică, muzică, dans predate de institutoare englezoaice, franțuzoaice sau nemțoaice. Institutele de domnișoare *Șefesfchi* (cu direc-toarea profesoară la *Azilul Elena Doamna*), *Schewitz-Thierrin*, *Choisy-Mangâru* (condus de Virgiliu Popescu), *Bolintineanu* (al Mariei Angelescu, cu internat și cursuri de broderie și lenjerie), *Moteanu* (cu pregătire pentru *Conservator*) aveau o ofertă încă redusă față de solicitări. Concurența între ele se regăsește în articole critice prin ziarele timpului ori în istoria orală (ecouri ale acestora mai răzbat azi doar din rarissime jurnale ale școlărițelor de atunci).

În provincie situația era cam aceeași. De exemplu, la Roman, Zoe Diamandi conducea un *Institut de educație practică pentru domnișoare* cu „grădiniță, școală primară, liceu”, având programa oferită de „Academia din Paris” [sic!]. Și aici nu lipsea sportul, materie introdusă masiv în școli la începutul secolului XX. E un argument nu numai în ceea ce privește preocuparea pentru condiția fizică a elevilor, ci și al rapidității cu care se prelua moda occidentală.

Scepticismul românilor în legătură cu profesorii autohtoni a făcut ca în tot mai multe reclame să apară precizarea „personal străin”.

„profesoare englezoaice, franțuzoaice” ș.a. Dacă se adaugă snobismul („frigurile de nobleță și aristocrație”, cum nota un comentator), prezent în orice societate europeană respectabilă, se înțelege de ce școlile catolice, cu personal, programă, limbi de predare, religie străine au atras mii de copii, în cea mai mare parte fete. În același timp însă, lipsa de măsură a călugărițelor catolice, prozelitismul agresiv aveau să tempereze considerabil dorința multor români de a fi „altfel decât ceilalți”.

Congregația *Notre Dame de Sion* își avea școli temeinic organizate la București, Iași și Galați. Implementarea lor se făcuse cu acordul autorităților române, cu observarea – teoretică – a programelor școlare furnizate de Ministerul Instrucțiunii și cu controlul periodic al inspectorilor de specialitate din Minister. Un astfel de control, precedat de numeroase reclamații, are loc în septembrie 1904, generând un scandal ce se va dovedi, până la urmă, simplu foc de paie. Inspectorul Teodoru întocmește un dosar voluminos adus în instanță în ceea ce s-a numit „procesul școlilor catolice”. Apărători aveau să fie avocatul Malaxa și prof.univ. A.D. Xenopol. Călugărițele erau învinuite că își conving elevele să lase averea Congregației, colectează bani pentru cadouri ipotetice pentru maica superioară ori spre ajutorarea săracilor, care de fapt rămân în buzunarul lor. Înțelegerea cu statul român de a urma programa de învățământ național nu era defel respectată. Personalul nu avea calificarea necesară și nu se ceruse autorizarea lui. De altfel, nici tematica cursurilor nici orarul nu erau cunoscute Ministerului Educației. Deși majoritatea elevelor erau ortodoxe ori de rit mozaic, școlile catolice practicau un prozelitism persuasiv. Se țineau doar sărbătorile după calendarul catolic. Cursurile de istoria românilor, convenite cu ministerul, nu existau; la fel, portretele suveranilor, prezente în orice școală de pe

Spiru Haret

Horă în satul Tâmpăhaza, din Transilvania

1904

teritoriul țării, lipseau în așezămintele catolice. Mai mult, când n-aveau încotro și trebuia evocați, aceștia erau numiți „Monsieur et Madame Charles” – în semn de dispreț pentru sprijinirea fațișă a ortodoxiei, ca și pentru botezarea principelui Carol în acest rit. „Până la catolicism oamenii au trăit în idolatrie”, erau convinse elevele în școlile Congregației.

Ofensiva catolică era înlesnită și de maleabilitatea materialului uman avut la dispoziție. Copilele erau „prostitute”, sufletele lor erau „vânate”, iar personalitatea desființată. Li se inculca ideea că doar „iubirea de Dumnezeu” e fără păcat; cea pentru un semen, în speță un mire, fiind blamabilă. În felul acesta, reclamau mai mulți părinți, în loc să se omagieze familia, căminul, să-și vadă fetele pregătite pentru viața de cuplu, se trezeau că acestea înclină spre călugărie și, convertite, erau trimise în Madagascar ori la Tombuctu pentru ca, la rândul lor, să propovăduiască celibatul, iubirea unică pentru Dumnezeu ș.a.

Ca totdeauna într-un diferend adus în fața justiției, exagerările n-au lipsit. Buna însușire a limbilor străine, disciplina, rigoarea, minuția, răbdarea, îndurarea, ajutorarea săracilor prezente în educația catolică erau umbrite de prozelitismul incontestabil practicat de călugări, iar opinia publică reținea în primul rând cazuri izolate ce mergeau de la convertirea silită până la violarea unei fete de către părintele Piedrobono... Intervenția cercurilor conservatoare în apărarea școlilor catolice e mai mult un act de oportunism; fiind în opoziție, trebuie să critice cu orice preț actele liberalilor aflați la guvernare. De aceea *Epoca* vede procesul doar ca „o șicană năroadă”, „bravură de oameni costelivi”.

Alte costelivități capătă, într-un viitor apropiat, o problemă care reținea deja atenția publicului. E vorba de nemulțumirile țărănești. Dacă recoltele bogate din 1901 și 1902

atenuează vremelnice tensiunile de la sate, anul secetos 1904 exacerbase mizeria păturii țărănești și odată cu aceasta iminența unui conflict social. Convingerea mai tuturor mănuiților de condei era că țăranul e ignorant în materie de legi, dezinformat, bețiv și leneș. Astfel expus, el este ușor de manipulat de propaganda nihilistă de import ori de cea socialistă plămădită în țară cu aceeași drojdie străină.

Foile liberale sugerează o campanie la sate pentru lămurirea țăranilor. În Vaslui, unde recolta fusese total compromisă de secetă, țăranii se ridicaseră cu strigătul disperat: „Vrem pământ!” Celor doi „tălmăcitori” ai recomandărilor guvernamentale, Eduard Ghica și N. Lupășcu, le mărturisiseră: „Suntem săraci, anul ăsta nu facem nimic pe câmp și arendașii nu ne iartă de datorii... Pământurile ce ni s-au dat nu ne mai ajung, că le-am împărțit cu copiii... Să ni se dea ca în '64! [referire la reforma agrară întreprinsă de Alexandru Ioan Cuza în anul 1864]”. Singura soluție salutară pentru liberali era asocierea țăranilor și luarea în arendă a unor moșii. Cu banii câștigați ar fi putut, într-un viitor nedeterminat, să-și cumpere mult râvnitul pământ.

Agricultura intensivă, îngrijirea vitelor, constituirea grădinilor de zarzavat, cultivarea plantelor medicinale, oleaginoase ori textile, valorificarea ciclică a producției degradate a gospodăriei (balegă, rădăcini, uscături) – toate acestea ar fi făcut să dispară marasmul în care se zbătea țăranul român. În foaia *Albina*, Panaint Volănescu și P.N. Rădulescu prezentau în acest sens experiența țăranilor din Iutlanda: valorificând fiecare petec de pe cele patru poame și jumătate, un fermier mijlociu obținea un venit anual – calculat în lei – de 2.400 lei; după ce își achita toate obligațiile, îi rămânea o economie netă de 1.000 de lei. Într-un articol cu titlu cam stângaci, *Stăpânirea pe*

1904

O familie: Nicu Gane,
soția Sofia și copii

Biserica și școala română ortodoxă din Abrud sat

puterile naturii, despre folosirea rațională a apei, se înșirau tot felul de mijloace de irigare: puțuri în grădini, roți de udare (ca ale grădinarilor bulgari), mori de vânt daneze, apă trasă cu pompa din râuri...

Alți cunoscători ai mentalului rural românesc vorbeau de spiritul paternalist care făcea ca țăranul „să nu-și cunoască dreptul, așteptând totul de sus“. În așteptare, prefera să fure de la vecinul harnic. Iată de ce statul român înfățișa imaginea discordantă a unor ferme cu vite curate, grase, lăptoase, cu grădini admirabil întreținute, lanuri fără buruieni, case igienice lângă care viețuiau țărani bețivi în „case-cocină“.

Și literatura timpului începuse să demitizeze lumea rurală prinsă în horă, în frumoase costume naționale, prăznuind recolte nemaipomenite și să descrie realitatea crudă. Așa făcuse „talentatul colaborator“ al *Voinței naționale* Mihai Sadoveanu în noua *Ion Ursu*, când descriese „fenomenul beției până la îndobitocire“.

Dezinformați, pasivi, abulici țăranii erau ușor de manipulați. În capul lor se forma o schemă simplistă: „De ce să plătească bir? N-are statul tarapana? [fabrică de bani - n.n.] Să-i facă!“ Apoi, dacă guvernul declarase că nu mai are pământ de împărțit, să fie luate domeniile Coroanei și distribuite pâlmașilor, cum cerea foaia *Acțiunea*.

În acest dialog al surzilor, autoritățile vin cu paleative anemice: distribuirea de porumb și organizarea unei expoziții agricole la Șosea, contând pe puterea exemplului. Circularele pline de amenințări ale ministrului de Interne Vasile Lascăr arată, în primul caz, că listele de ajutoare fuseseră întocmite cu rea credință. Figurau în ele persoane bogate, altele care își vânduseră recolta auzind că guvernul „dă ceva“, popi, învățători, cârciumari, servitori, producători de rachiu de la deal - categorii

excluse, conform legii, de la această susținere publică. Expoziția încerca s-o imite întrucâtva pe cea organizată de unguri în același timp și unde elementul de divertisment era precumpănitor. Acolo, între congresul agriculturii, al viticulturii, al grădinarilor ori al crescătorilor de păsări figurau: iluminatii venețieni, lupte atletice, carnaval, expoziție de câini, bătaii cu flori, cinema, artificii, campionat de fotbal...

La București expoziția fusese pusă sub lozincă „agricultura română pe care se bazează întreg edificiul național“ și organizată de Sava Șomănescu, Șt.D. Grecianu, G. Mihail, I. Bordea, D. Colibășanu, N. Cincu - toți mari proprietari agricoli. Exponatele erau dintre cele mai felurite și mai insolite: cai din herghelia de la Cislău, porci, păsări, sonda de petrol a casei Lemaître, mostre de ulei de la fabrica fraților Assan și de bere de la fabrica Luther, pălării, curele, melasă, cărmăzi, ștreanguri, rahat, un epitaf bisericesc, pâine, sobe de teracotă, borangic, dantele, mobilă de răchită și bambus, săpun, parchete, ciocolată... Apoi produse neprecizate ale ateliereilor din pușcării și de la Societatea de Tramvaie București. Ca modele de locuință fuseseră reținute șase case din Bucovina. O *Revistă a expoziției*, apărută în trei numere, trebuia să facă cunoscut evenimentul cu conotații economice și mondene deopotrivă.

Autorul unei cronici („Literatură bolnavă“) la noua lui Mihai Sadoveanu mai sus amintită înfățișa realitatea fără fard: „Ascunzând adevărul și tolerând toate relele... hoția, lăcomia de bani nemuciți, lenea, hațărul care otrăvește toate inițiativele înălțând în locuri de onoare tot felul de nulități care sunt proteguate de cutare sau cutare persoană sus pusă..., înșelarea de sine, închipuirea că suntem deștepti, puternici și sănătoși, la înălțimea cerințelor vieții culturale moderne, nu se poate folosi! Lăsați pe artiști să ne arate adevărul, oricât de crud ar fi!“ ■

RĂPEDIUNE

9

1087. William, zis Cuceritorul, duce al Normandiei și rege al Angliei, luând parte la o campanie împotriva regelui Franței, moare într-un accident. Se afla în Vexin, participând la atacul asupra orașului Nantes, pe care îl cucerește. Numai că, sărind peste un șanț, cade de pe cal și se lovește mortal. Are 60 de ani. Nici nu-și dă bine sufletul și fiii săi se grăbesc să-și ia moștenirea în stăpânire, iar slugile îl jefuiesc, lăsându-l să zacă gol pe lespezi. Trupul îi este dus la Caen, pentru a fi înmormântat la mănăstirea Saint-Étienne, ctitorită de el.

13

1940. La București apare un decret-lege care autorizează Ministerul Economiei Naționale să numească, ori de câte ori va socoti necesar și fără motivare, comisari speciali pe lângă întreprinderi, cu scopul „de a integra activitatea oricărei întreprinderi în politica generală a statului”. Decretul permite pătrunderea masivă a legionarilor în întreprinderi, indiferent dacă sunt sau nu apți profesional, pentru ocuparea posturilor vizate. De fapt, însușirile profesionale trec pe locul doi, principalul atu este calitatea de membru al Mișcării. Legionarii impun curând și un alt act legislativ: așa-numiții „comisari de românizare”, care preiau întreprinderile evreiești.

20

1792. Pe platoul de la Valmy; un sat aflat la 55 km de Reims, armatele prusace, conduse de regele Friedrich Wilhelm și de ducele de Brunswick, stau în fața trupelor franceze. Regele Prusiei are 160.000 oameni, în vreme ce generalii Dumouriez și Kellermann nu dispun decât de 95.000. În plus, prusacii sunt antrenați, organizați, disciplinați; francezii, prost echipați și deloc obișnuiți cu războiul, lipsiți de hrană și descurajați, înaintează în dezordine. Mii de ghiulele de tun se trag de o parte și de alta. În fine, prusacii atacă, iar francezii sunt gata să riposteze cu baioneta.

Kellermann lasă inamicul să înainteze, apoi, cu chipul în vârful sabiei, strigă: „Trăiască națiunea!” Întreaga armată franceză îi repetă strigătul. Și, deodată, prusacii se opresc și se repliază, înainte de a ajunge la liniile franceze. François Kellermann este stupefiat. De ce s-a retras regele Prusiei? Putea ușor strivi armatele Republicii... Rămâne un mister. Chiar Napoleon declară că pentru el gestul lui Friedrich Wilhelm este o problemă fără soluție. Un mister al istoriei.

23

1881. Domnii administratori ai Domeniilor Statului primesc de la Prefectura Poliției Capitalei, sub semnătura (îndescifrabilă) a prefectului și a unui director (Roșca), o reclamație a comisarului de verde către Administrația Curții regale: „Dat fiind că atât șioseaua Cotroceni de la bariera vechioară pân' la cea nouă, cât și curtea și grădina Palatului Cotroceni în timpul nopții sunt înfundate în cea mai completă obscuritate și din această cauză chiar, circulațiunea pe menționata șosea este aproape imposibilă, iar serviciul polițienesc nu se poate face”, prefectul Poliției Capitalei solicită „Domnilor Administratori ai Domeniilor Statului să lăsați dispozițiuni de a se așeza atât în curtea, cât și grădina Palatului Cotroceni lampe cari se dea o lumină mai satisfăcătoare, precum și șioseaua Cotroceni, care acum nu se luminează deloc, să fie pe viitor iluminată.”

28

1901. În orașul Balangiga din Filipine, recruți americani își iau micul dejun. Sunt surprinși de un grup de gherilă, care ucide pe soldații, neînarmați, ce stau la coadă la popotă. Mor 38 de americani și alți 11 sunt răniți, unii rămânând mutilați. Știrea îi șochează pe americani, care, în mare parte, credeau că revoltele naționaliste din Filipine luaseră sfârșit. Generalul Jacob Smith primește sarcina de a răzbuna masacrul și de a-i aduce pe vinovați în fața justiției. Din nefericire, Smith se lasă pradă emoțiilor, dând ordinul: „Ucideți și incendiați și, cu cât uciideți și incendiați mai mult, cu atât veți fi mai mulțumit.” El nu vrea prizonieri. Orice persoană de peste zece ani poate fi rebelă și trebuie să sufere consecințele. Când presa americană află despre ordinul lui Jake „Urâtătorul”, cum i s-a spus, ea cere trimiterea lui în fața Curții Marțiale, iar *Evening Post* chiar executarea generalului. Va fi doar destituit.

PLIMBARE PRIN MUZEUL PRADO

Unul dintre subcapitolele din densa lucrare a lui **Fernand Braudel** Mediterana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea se intitulează Orașele – martor ale istoriei. Ne putem întreba, cu destulă îndreptățire, dacă marile și vechile „instituții” – precum universitățile, muzeele, academiile etc. – ale unui oraș respectabil nu pot fi considerate, la rândul lor, martore ale istoriei. Evident că, abordată cu această grilă, orice „țintă” cultural-turistică își potențează valențele, ieșind din rigidele scheme generalizatoare și prezentându-ne variante individualizate, pline de culoare și pitoresc.

MĂDĂLINA NICOLAU

Așadar, descrierea pe care ne-am propus să o facem muzeului Prado, ce adăpostește una dintre cele mai cunoscute și importante colecții de pictură din Europa, va începe nu cu numărul de etaje și săli, ci cu istorii despre regi, infante, capitale, arhitecți, pictori. Și, pentru că Prado se află în Madrid, vom vorbi despre acest oraș, considerat a fi cea mai „înaltă” capitală europeană (646 m) și orașul cu cele mai multe zile însorite de pe continent.

Drumul ne poartă prin... Escorial

Pentru istorici a rămas o enigmă cum această neînsemnată așezare castiliană, lipsită de prerogativele imperiale ale Toledoului sau Valladolidului, de prestigiul Salamancăi, de faima Avilei sau a Segoviei, a fost aleasă

drept capitală de către Filip II, în 1560. Până atunci, curtea regilor spanioli era itinerantă, putându-se instala, pentru o anumită perioadă, la Toledo, Valladolid sau Cordoba. „Regele prudent”, cum a fost supranumit Filip II, a optat însă pentru Madrid ca reședință permanentă.

Alegerea, probabil, nu a fost ușoară. Întoarcerea definitivă a suveranului în Spania, din numeroasele sejururi în Țările de Jos sau în Anglia, a însemnat în același timp și renunțarea la Bruxelles, drept capitală politică a imperiului său heteroclit. Valladolidul, cu recunoscuta putere financiară și tradiție imperială, putea reprezenta și el o oportunitate.

La un moment dat, după cucerirea Portugaliei, se părea că Lisabona, unde regele s-a și instalat între 1580-1583, prin poziția privilegiată de port la Atlantic, având legături mai directe cu lu-

mea hispanică, a Americilor, ar fi putut fi preferată. Dar, odată opțiunea făcută, Filip II nu a mai revenit asupra ei. Fiul, Filip III, născut la Madrid, face încercarea de a readuce curtea la Valladolid (1600-1606) dar, în 1608, revine asupra deciziei, iar de atunci Madridul a rămas capitala necontestată a hispanității.

Construit în plină „meseta” (podis înalt) castiliană, străbătut de modestul râu Manzanares, aflat în apropierea Sierrei de Guadarrama, a cărei perspectivă poate fi admirată mai ales la asfințit din unele zone ale orașului și de ale cărei brize încărcate de miros reavăn de pin beneficiază din plin urbea, Madridul abia are câteva monumente medievale: casa și turnul de los Luganes (secolul XV), biserica San Nicolás cu turn în stil maur, o altă cu clopotniță în stil mudéjar, Plaza de la Paja, care era centrul comercial al Madridului

Două dintre capodoperele adăpostite la Prado: Autoportret, de Albrecht Dürer...

...și Prințul Baltasar Carlos, de Velázquez

medieval. Este adevărat că tatăl lui Filip II, celebrul împărat Carol V, a refăcut vechiul Alcazar maur din secolul IX, dar acesta a fost sacrificat mai târziu în procesul de modernizare a Madridului. Filip II, deși a avut inițiativa să facă din acest oraș capitala imperiului său, nu s-a implicat în lucrări edilitare. Ar fi fost și foarte greu, deoarece, odată cu imperiul unde soarele nu apunea niciodată (teritoriile de peste ocean, Spania, Țările de Jos, regatele Neapoleului și Siciliei, ducatul Milanului, ca și alte provincii pierdute, uneori recăștigate, în prea dese războaie), moștenise de la tatăl său și problemele insurmontabile ridicate de posesiunile risipite în patru colțuri de lume.

Ca într-un joc de societate, provinciile treceau de la un rege sau de la un principe la un altul, dar acest „cadril” năsfârșit costa vieți omenești și bani, mulți bani. De aceea nu este de mirare că Filip II – și nu era singurul în această situație – era dator ban-

cherilor italieni, diverselor orașe, printre care Anversul ocupa un loc de frunte. Regele se împrumutase atât de la oraș, cât și de la negustori și de la notabilități.

Regele strângător

În ciuda tuturor greutăților materiale și a războaielor, în timpul lui Filip II artele și literatura au prosperat. „El rey pape” (hârțogar), cum i se mai spunea, cu oarecare ironie, pentru că citea și dădea rezoluții la sute de documente de cancelarie, a dorit să ridice o mănăstire închinată sfântului Laurențiu, ca ofrandă pentru câștigarea unei bătălii chiar de ziua sfântului (10 august). Locul ales, Saint Laurent de Escorial, se află la 49 km de Madrid, aproape de Sierra de Guadarrama, la 1.055 m altitudine, iar lucrările au durat 21 de ani (1563-1584). Alături de mănăstire s-au construit un palat de vară pentru rege, Casa

Infanților, a ministerelor, a meseriilor, a reginei – toate separate prin grădini și terase imense.

Mănăstirea propriu-zisă, biserica, bibliotecile, Panteonul regilor, ca și palatul adăpostesc comori de artă: tapiserii flamande sau spaniole, tablouri semnate de măestrii picturii spaniole, italiene, flamande, orfevrărie, mobilă cu entarsii prețioase, manuscrise și ediții rare. Unele dintre cele mai valoroase tablouri au fost mai târziu cedate Muzeului Prado. Printre ele *Corbora de pe cruce*, de Roger van der Weiden, *Grădina deliciilor* și tripticul *Păcatele capitale*, de J. Bosch, *Cina din Emaus*, de Rubens.

Abia se încheiaseră lucrările la Escorial, când regele se lansează într-o nouă acțiune de proporții. Din păcate, nu culturală, de data aceasta. Vând cu orice preț să dea o lecție Angliei, pentru constanta ostilitate arătată Spaniei, pregătește „Invincibila Armada” să distrugă flota perfidului Albion. Numai că sorții

războiului au hotărât altfel: în bătălia din Canalul Mânecii, cea care va câștiga va fi regina Elisabeta I. Era anul 1588; Filip II avea 61 de ani și fusese căsătorit de patru ori; din rațiuni superioare de stat, cum declarau pețitorii de serviciu din cancelariile imperiale. Una dintre soții a fost Maria Tudor, ce a urmat la tronul Angliei după moartea lui Eduard VI. Se încerca astfel anihilarea pericolului francez, dușmanul numărul 1 al imperiului. Pe atunci, Filip era doar principe moștenitor. Culmea ironiei face ca următoarea soție, după moartea Mariei Tudor, să fie Elisabeta de Valois, numită și „Regina păcii”, garant al bunelor relații între Spania și Franța. Filip III, moștenitorul lui Filip II, este fiul celei de a patra soții, regina Ana.

În timpul lui Filip III, Madridul crește ca suprafață și ca număr de locuitori, numeroși nobili își părăsesc domeniile și se stabilesc în Capitală. De abia cu această domnie, dar mai cu seamă cu cea a lui Filip IV, Casa de Austria – căreia îi aparțineau suveranii Spaniei – își pune amprenta asupra orașului. Arhitectul Juan Gómez de Mora inițiază o serie de proiecte care schimbă aspectul medieval al orașului. Plaza Mayor va fi ansamblul cel mai important și va constitui de atunci nucleul orașului. În scuarul pieței au fost canonizați sfinți, aici cavalerii călări își încruciau spadele și tot aici se petreceau celebrele „autos de fe”, pedepsă publică impusă de Inchiziție. Au urmat construcția de poduri peste Manzanares, s-au ridicat case și palate, catedrale și bazilici – toate în perimetrul central, pe străzi ce pornesc radial de la Plaza Mayor.

Odată cu venirea la putere a lui Filip IV, atmosfera de la Curtea Spaniei se schimbă com-

plet. Ortega y Gasset sintetizează în câteva fraze noua stare de lucruri: „Oboseala de a stăpâni în lume, dorința unor plăceri de Curte, existența halucinantă cu spatele la orice realitate...” „Și tot el vorbește de contribuția foarte serioasă și concretă a Madridului la distrugerea imperiului spaniol prin „plăcerile reprezentate de viața la Madrid în acei ani, premiera primului mod de viață a unui oraș-Curte ce existase în Spania”.

În Italia, după artă

Ca argument pentru cele afirmate invocă ordonanța lui Filip IV din 1646, în care poruncește autorităților madrilene să-i izgonească cu severitate de la Curte pe nobili pentru a se înrola în armata de pe frontul portughez. Portugalia va fi pierdută, așa cum, rând pe rând, în domnia lui Filip IV, s-au pierdut multe alte teritorii. În schimb, Madridul era într-o permanentă sărbătoare. Și dacă până atunci, doar regele și, eventual, o foarte mică parte dintre aristocrați aveau preocupări de mecenat literar și-și permiteau să comande și să cumpere opere de artă, după 1600 situația este cu totul altă. Generațiile de nobili ce au trăit în Țările de Jos, în Franța sau în Italia, ca militari sau ca diplomați, revin acum în țară cu operele de artă achiziționate de-a lungul anilor de carieră și cu un gust rafinat, pasionați după pictură, mobilă, tapiserii. În documentele timpului se vorbește de „cantitatea enormă de tablouri din unele case nobile”.

Cât timp s-a clădit Escorialul, însuși Filip II, ajutat de sora sa Maria, a Ungariei, ca și de fiica lui preferată, Isabela Clara

Eugenia, guvernatoare a Țărilor de Jos, a comandat, plătit și transportat în Spania sute de pânze. După dispariția regelui prudent, atmosfera la Curte se destinde, se liberalizează. Pictorul oficial al regelui Filip IV, Velásquez, prieten cu monarhul, este desemnat să-l însoțească pe Rubens, pe tot timpul șederii sale în Madrid. În culmea gloriei, pictorul flamand fusese trimis, în 1628, de către mătușa regelui, arhiducesa guvernatoare a Țărilor de Jos, pentru a primi o misiune diplomatică pe lângă regele Angliei. Faptul acesta vorbește de la sine despre forța socială pe care arta, în special pictura, o definește în societatea timpului. Să mai amintim, în aceeași ordine de idei, că pictorul Curții, Velásquez, proaspăt înnobit cu titlul de cavaler al Ordinului Santiago, a condus, în 1660, călătoria lui Filip IV în Pirinei, cu ocazia nunții fiicei acestuia, Maria Tereza, cu Ludovic XIV al Franței. Și tot Velásquez fusese de două ori în Italia să cumpere tablouri pentru rege. Madridul se îmbogățește cu noi palate care, evident, trebuie împodobite cu lucrări de artă.

Când Casei de Austria îi urmează la conducerea Spaniei Casa de Bourbon, reprezentanții acesteia, Filip V, Ferdinand VII, Carlos III, își leagă numele, prin arhitecții lor, de noile monumente ale Madridului, de salba de palate din apropierea Capitalei: Ríofrío, San Ildefonso de Granja, Aranjuez. Toate vor avea grădini magnifice și sute de opere de artă expuse generos, în sălile decorate în gustul epocii. Se înființează instituții de prim rang pentru cultura țării: Academia de la Lengua (1714), Academia de la Historia (1738), Grădina botanică. ■

(Va urma)

Exclusivitate

Istoria condamnării celor socotiți, pe drept sau pe nedrept, vinovați de încălcarea normelor de conduită socială este veche de când lumea. Sentințele, aduse în forme diverse la cunoștința maselor – procedeu rămas până în zilele noastre o componentă a vieții sociale –, căpătau adesea caracterul unui spectacol de teatru. În Antichitate, în arenele romane, mai târziu, în Evul Mediu, și până astăzi, în numeroase țări ale lumii, mase de oameni au urmărit și urmăresc chinurile celor condamnați la moarte sau cel puțin desfășurarea proceselor. În 1995 a avut loc în S.U.A. o dispută juridică privind transmiterea sau nu la televiziune a unor execuții.

CRIMĂ ȘI PEDEAPSĂ DE LA DARIUS LA SOLJENIȚIN

R. BERGMANN (Frankfurt am Main)

Polemica în jurul scopului sancționării și condamnării inculpaților este și ea la fel de veche. S-a ajuns la concluzia că menirea ei principală ar fi prevenirea altor delictе, intimidarea potențialilor răufăcători, satisfacerea „spiritului de dreptate” al societății, dar și a dorinței ancestrale a omului de a se răzbuna. Abia în secolele XVI-XVII a început a fi acreditată teza că justiția are rol educativ, vizând, în final, reinserția delicvenților în viața socială.

Crucificat și ars pe rug

Sentințele pronunțate au corespuns întotdeauna cu gravitatea lezării a ceea ce s-a considerat, la vremea respectivă, „valori” ale societății și individului. Modurile de aplicare practicate au corespuns credințelor și riturilor epocii. Crucificarea, foarte răspândită în Antichitate, ilustra credința că sângele vărsat într-o execuție aduce noi nenorociri. În 519 î.Hr., regele persan Darius a crucificat 3.000 de

babilonieni. După revolta lui Spartacus, pe marginea drumului de la Capua la Roma, au fost crucificați 6.000 de sclavi. Quintilius Varus a executat, în același mod, 2.000 evrei. Conform legislației romane, această moarte cumplită i-a fost hărăzită și lui Iisus Hristos. Abia împăratul Constantin cel Mare a interzis, în secolul IV, acest mod de execuție, care urmărea prelungirea chinurilor condamnatului.

În Evul Mediu oamenii priveau focul, apa, aerul, pământul ca forțe naturale cu puteri

Execuție la Hamburg, în 1573

distructive, dar și purificatoare. Executarea unei condamnări la moarte prin arderea pe rug era și un ritual al „purificării”. Cel mai folosit mod de execuție era însă spânzurarea. Țăranii răzvrătiți împotriva nobililor erau trași în țepă sau pe roată; se mai aplicau înecarea și înroparea de vii a celor care practicau avortul sau a părinților care-și omorau copilul. Falsificatorii de bani erau adesea fierți în apă sau ulei, dar și jupuți de vii.

Frederic II a dispus, în unele cazuri, îmbrăcarea în plumb și apoi prăjirea înceată. Regele Christian V al Danemarcei, în secolul XVI, a poruncit ca înainte de spânzurare condamnatului să i se taie

limba. Oamenii deveniseră imuni, insensibili la aceste cruzimi zilnice. Arderea pe rug a fost aplicată pe scară largă de Inchiziție, începând din secolul XIII. Una dintre cele mai documentate lucrări în această privință este socotită *The History of the Inquisition of the Middle Age* (Istoria Inchiziției Evului Mediu), de Henry Charles Rea (1825-1909), apărută, în trei volume, în 1887, la New York. Spre a întări credința în ce privește caracterul „pios” al arderii pe rug – arată autorul, între altele –, Inchiziția promitea iertarea păcatelor celor care aduceau lemne la locul execuției.

Locuința gâdelui - în afara orașelor

Și cine se leagănă în iluzia că vânătoarea de „vrăjitoare”, „eretici” și alte victime a luat sfârșit în Evul Mediu, se înșală. Până în epoca Iluminismului spiritul toleran-

ței religioase n-a fost practicat de autoritățile ecleziastice sau lumești. Arhiepiscopul din Salzburg a ordonat în 1731 expulzarea a 17.000 supuși protestanți. La Kempten (Bavaria) abatele Honorius von Schreckenstein a dispus executarea Annei Schwegelin, învinuită de „vrăjitorie”, iar în Franța, leagănul Iluminismului, în 1762 a fost executat, la Toulouse, hughenotul Jean Calas, sub falsa învinuire de omor. În Elveția au avut loc două procese ale unor „eretici”: în 1747, în Lucerna catolică, și în 1753, în Berna reformată.

La Lucerna au fost arestate 100 persoane; ancheta și procesul au durat opt luni. Acuzatul principal, Jakob Schmidlin, un țăran sărac, se făcuse vinovat de dorința de a cunoaște și învățătura reformată, când posedarea unor astfel de cărți era socotită de Biserica drept un act criminal. Nici citirea Bibliei în limba maternă nu era admisă decât cu aprobarea Episcopatului. Anchetații au fost supuși torturilor, iar 90 au fost condamnați. Schmidlin, dus la eșafod, extrem slăbit în urma chinurilor îndurate, a fost executat, la 27 mai 1747, prin strangulare, în prezența a mii de spectatori, într-o atmosferă de ade-vărată sărbătoare populară.

Un mod specific de folosire a focului drept pedeapsă a fost și stigmatizarea condamnaților; li se ardeau în carne, cu fierul roșu, însemne ca: embleme, litere sau, în Ungaria, cheia bisericii.

După spânzurare, uneori urma a doua execuție, decapitarea

De gâde depindea spectaculozitatea actului, succesul ceremoniei în ochii „spectatorilor”. Gâdele era considerat de societate, insufla frică și era ocolit, ca și copiii lui. În biserică trebuia să stea izolat, nu era îngropat după ritul creștin și locuia în afara orașelor. Pentru ocuparea acestui post, de altfel mănos, trebuia susținut un examen, după „experiențe” făcute pe animale. Sabia cu care decapita era îngropată, după ce fusese utilizată de 100 ori. Gâdele primea un salariu lunar, plus alte retribuții ocazionale, avea venituri în natură (grâu, lemne și îmbrăcăminte) și era solicitat și ca vraci, chemat la bolnavi. Legat de execuții, s-au creat și superstiții, ca de pildă că sângele vărsat ar avea puteri magice, tămăduitoare.

Condițiile de detenție în Evul Mediu erau, în toată Europa, asemănătoare, adică ucigătoare, în subsolurile cazematelor, ale castelurilor. Delicventul trebuia ținut în condiții mai proaste decât le avusese în libertate. Spre a fi cât mai chinuit pentru el, se cerea lungirea timpului de detenție, combinată cu bătaie, înfometare și limitarea posibilității de mișcare, prin lanțuri și ghiulele legate de corp. În aceeași încăpere era înghesuit un număr cât mai mare de oameni: bărbați, femei, copii, indiferent de starea sănătății fizice sau mentale.

Privarea de libertate n-a fost însă practică ca sanc-

țiune decât pe scară îngustă. Nobilii erau exceptați, prin privilegiile lor; ajungeau în Turnul Londrei sau la Bastilia în cazul când se răzvrătiseră

contra regelui. De obicei, închisorile erau pline cu cei din clasele de jos.

Un pas deosebit de important al evoluției sociale l-a constituit creșterea valorii libertății individuale; drept sancțiune, au apărut atunci legi de privare a libertății, azi element primordial al sistemului juridic modern. Concomitent, a avut loc și reformarea concepției privind condițiile de detenție. Noul principiu punea bază pe izolarea individului sau formarea de grupe mici. Inițiative de aplicare a noii reforme au avut loc mai întâi în Olanda, Anglia, Italia și apoi în Philadelphia, unde s-a construit, în 1928, o închisoare cu 586 celule individuale.

Mai târziu, așa-numitul „sistem belgian” a completat izolarea totală cu un contact activ cu personalul închisorilor. Experimentele au continuat. La München s-a

Interogarea vinovatului era doar un preludiv la execuție, de multe ori

pus accentul pe cunoașterea personalității deținutului, pentru a se forma grupe cu același profil psihologic. În Anglia s-a găsit o soluție mai ieftină: deportarea, care a adus și foloase materiale, în dezvoltarea coloniilor. Sistemul a fost desființat în 1857. O nouă etapă a concepției britanice se datorează inspecătorului Walter Crofton din Irlanda, care a introdus sistemul detenției parțiale, combinate cu munca în colectiv, chiar și în afara închisorii.

În căutarea unor soluții civilizate

O concepție aparte s-a dezvoltat în țările scandinave.

Fierberea în ulei, imagine din secolul XV

În 1984, de pildă, în închisoarea din Halli (Suedia) exista pentru 200 deținuți un personal de 300 membri, care se ocupa de ei. Fiecare celulă era dotată cu baie, WC, bibliotecă, televizor, frigider. Terminarea școlii medii era obligatorie, cu posibilități de continuare a studiului. Deținuții mâncau la o masă cu paznicii.

Rolul pedepsei cu moartea, justificarea ei, constituie un subiect de dispută și în zilele noastre. Nu este de mirare, căci se poate afirma, ca o axiomă, că omului nu-i este dat un dar mai mare decât viața. Execuțiile publice au început să dispară; din păcate, mai există încă țări unde ele se practică ca acum sute de ani.

Folosirea gazului letal pentru execuții a fost introdusă în 1921 în statul american Nevada, printr-o lege preluată ulterior și de alte state. Dar monopolul exterminării în masă cu gaz revine dictaturii naziste, care a folosit-o în dimensiuni nemaîntâlnite înainte și neîntrecute de orice altă dictatură. Ea a fost planificată în 1941 și apoi organizată până în cele mai mici amănunte, cu pedanterie și perfecțiune industrială. Pentru prima dată s-a aplicat în decembrie 1941 în lagărul de la Chelmo: în „mașini de gazare“, căptușite cu tablă zincată, s-a introdus gaz de eşapament. Au urmat stațiuni fixe de gazare și, din octombrie-noiembrie 1943, a început exterminarea în masă. Con-

form statisticilor, în cele 15 lagăre de exterminare, au fost transportate 4.853.866 victime, dintre care 3.894.305 au fost ucise. Auschwitz a ocupat un loc central în sistemul rețelei de exterminare; în cele 1.689 zile de „activitate“ au murit peste 1.200.000 oameni. Contingentul principal l-au constituit evreii (cel puțin 900.000), apoi polonezii (70.000), ȣigani (21.000) și prizonieri sovietici (13.000).

Tot în secolul XX, cu ale lui progrese tehnice revoluționare, în U.R.S.S. s-au practicat deportările în lagăre de muncă silnică. Soljenițîn spune că, deja în octombrie 1923, existau 355 tabere de

muncă, cu 68.297 condamnați, și 207 instituții de „corecție“, cu 48.163 persoane închise. Se apreciază că cifra victimelor epocii staliniste, deținute în lagărele de muncă, s-ar ridica la 8-10 milioane oameni. Se știe că Gulagul a devenit, în afara scopului de eliminare a oponenților reali sau imaginari, și o parte constitutivă a economiei planificate.

Spre deosebire de strălucitele rezultate în dezvoltarea științei și tehnicii, se pare că „umanizarea“ omenirii avansează doar cu pași de melc, ba chiar stă pe loc, pe întinse meleaguri ale lumii, dacă nu regresează, comparativ cu „barbaria“ secolelor trecute. ■

Editurile ALL vă recomandă

Preț: 199.000 lei

Publius Aurelius. Un detectiv în lumea antică.
Vol. I: Cave Canem
Danila Comastri
Montanari

Preț: 229.000 lei

Ramses. Vol. III: Bătălia de la Kadesh
Christian Jacq

10% reducere/tiflu și taxe postale gratuite
Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317,
București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00;
fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

Istorie trăită

Continuăm cu alte momente din viața fostului învățător Constantin Isărescu: zilele și anii tragici ai războiului, prezentați într-o suită de articole publicate în nr. 1-6/1999. Ulterior, ele au apărut într-o carte, care a cunoscut două ediții (Magazin istoric, nr. 2/2004). Îl rugăm să rememoreze câteva momente din viața de ostaș.

AMINTIRI DIN COLB DE ANI

CONSTANTIN ISĂRESCU

– Cum ați luat drumul războiului?

– În 1939 mi-a venit ordin de concentrare. Primul ordin de acest fel. Am fost concentrat la dublura Regimentului 3 Dorobanți-Olt, care era plecat din garizoană în Moldova. Era plasat la nord de Iași, în zona Târgu Frumos-Ruginoasa. Toată iarna am stat acolo. În primăvară, am primit ordin să ne deplasăm în Basarabia.

Unitatea mea se numea acum Regimentul 43 Infanterie, care era, cum am spus, dublura Regimentului 3 Dorobanți-Olt, din Divizia 11 Infanterie.

În aprilie 1940, am fost dislocați în Basarabia, în zona Chișinăului, pe aliniamentul Strășeni – Vistericeni – Căpriană – Curluceni. Din mai, am ajuns pe Nistru, la Orhei.

Trebuie să știți că mie nu mi-a plăcut armata, de la bun început.

Erau unii cărora le plăcea. Le plăceau uniforme, atmosfera cazană, disciplina specific militară și alte lucruri din astea. Instrucția, mânuirea armelor. Mie nu. Dar când mi s-a dat o sarcină în armată am îndeplinit-o. Am executat ordinele cât mai bine.

La un moment dat mă cheamă colonelul, comandantul, și-mi spune: „Mi-a plăcut cum ai rezolvat situația cutare. Acum trebuie să trimitem la garizoană

toată îmbrăcămin-tea, efectele. "Am plecat de la Chișinău. nu numai cu efectele regimentului nostru, dar și ale întregii di-vizii. Le-am adus la Slatina și le-am repartizat pe la unită-țile respective. Am stat o lună la Slatina.

După ce am ter-minat operațiunea, îmi spune ajutorul de comandant al re-gimentului, un locote-nent-colonel: „Isă-rescule, lăsăm aici pe adjutant și ne înapoiem în zonă." Am plecat spre Chișinău. Era chiar în ajun de Sfinții Petru și Pavel. Trebuia să se formeze un tren cu niște vagoane care veneau de la Ca-ra-cal și să plecăm în zonă. Eram pe peronul gării din Slatina, îm-preună cu un camarad. Atunci am auzit la radio comunicatul dat despre ultimatumul trimis de sovietici prin care eram somați să părăsim Basarabia și nordul Bucovinei, cu ținutul Herței.

Am plecat totuși spre Chișinău. În vagonul nostru, un vagon de clasă, veniseră mai multe cu-coane, soții de ofițeri, care mer-geau la bărbații lor, aflați cu unită-țile în zonă. M-am dus la colonel și l-am întrebat ce facem cu so-țiile acelea. Mai merg sau nu cu noi spre Basarabia? Mi-a zis să nu le spun nimic. Eu consideram că trebuie să știe, să nu se mai aventureze în zonă, unde lucrur-ile de-acum se precipitau. A fost de acord și le-am convins să ră-mână la casele lor, până se va liniști situația.

Am amintit ziua Sfinților Petru și Pavel, pentru că la 29 iunie era ziua numelui de botez al ajuto-rului comandantului de regiment cu care plecasem. Îl chema Petru Simion. În tren s-a încins petrece-rea. Pe la Râmnicu Sărat cheful era în toi. Avea băutură din bel-sug. Luase și niște țigări să cânte.

La Slatina, în ținută de campanie, alături de soție, în septembrie 1939; în p. 73, tânăr sublocotent, în 1938; decorații primite: Coroana României în Grad de cavalier (sus, avers și revers) și Steaua României în Grad de cavalier (jos, avers și revers)

Aici, la Râmnicu Sărat, ne-am întâlnit cu primele trenuri cu refugiați din Basarabia. Oameni speriați, agitați, înghesuiți în vagoane. Erau și pe acoperișurile vagoanelor. La noi în tren se cânta și se petrecea.

În fiecare oraș capitală de ju-deț era câte un birou al Statului Major care se ocupa de refugiați. În gară la Râmnicu Sărat, vine un căpitan care era comandantul unui astfel de birou. Revoltat, ne apos-tofează: „Ce-i cu dezmățul ăsta? Noi suntem în necaz și ăștia pe-trec?!" Iese colonelul Petrică și-l repede: „Ce vrei? Tu stai aici și ești speriat până peste poate. Dar eu trebuie să mă duc cu ostașii ăștia acolo. Știu eu ce-i așteaptă? Poate-i așteaptă războiul, moar-tea. Vrei să-i duc înspăimântați și pe ei?"

– Până unde ați reușit să ajungeți cu trenul?

– Până la Nicolina, la intrarea în Iași. Acolo am primit ordin: „Trebuie să coborâți și să vă în-toarceți la Crasna." Ne obligau să ne întorcem pe jos la Crasna, drum lung, câțiva kilometri buni. Cum să descarci toate efectele din tren? Cum să organizezi toată deplasarea? Nu era mai simplu să schimbe locomotiva din capă-tul trenului, la coada lui? Aveam în vagoane căruțe rechiziționate,

aveam cai. Nu puteam să rezolvăm chiar așa repede situația.

În cele din urmă, cei de la gară au în-țeles punctul nostru de vedere și au întor-trenul la Crasna. Regimentul a venit de la Orhei și ne-am regrupat acolo, la Crasna. Regimentul a stat în acea regiune până în iunie 1941, când a început războiul și pentru noi.

– Cum vi s-a părut Ba-sarabia?

– Foarte frumoasă. Era mare deosebire între ei și Bucovina. Erau oameni mult mai veseli, mai optimiști. Gospodari, le plă-cea să petreacă. Am stat într-o comună, Căpriană. O regiune viticolă frumoasă.

– Era acolo o mănăstire renumită.

– Mănăstire frumoasă, mare. Cu o pădure de tei. Te îmbăta cu mirosul ei. Mănăstirea era de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Avea peste o sută de călugări, fiecare cu chilia lui. Înalț Prea Sfințitul Nestor, fostul Mitro-polit al Olteniei, era chiar de pe acolo. Mi-a vorbit de multe ori de Căpriană.

A trebuit să părăsim Basa-rabia. În grabă și agitație. Rușii n-au respectat înțelegerea ca retragerea să se facă în etape. Au înaintat fără să mai țină seama de acord. Au ajuns la Prut chiar înaintea noastră. Am avut ciocniri cu ei în momen-tele acelea. S-au tras focuri. Încordare mare.

Regimentul nostru s-a instalat la Huși. Eram chiar pe malul Prutului. Dincolo erau rușii. Ne mai înjuram cu ei. Ne mai ară-tam puștile. Era un maior, Băr-buleanu, căruia-i plăcea să-i

întârâte pe ruși. Apoi fugea. Se făceau și prostii din astea.

M-am desconcentrat apoi și am revenit acasă, în sat, la școală. În decembrie 1940 am schimbat uniforma de ofițer cu hainele de învățător.

În iunie 1941, când a început războiul, am fost chemat din nou sub arme. Am fost încadrat comandant al companiei 4 mitraliere, în batalionul condus de maiorul Ion Virca. Regimentul 43 Infanterie mobilizase doar primul batalion. Am fost trimis în Dobrogea, în zona Mangalia. Trebuia să răposăm în cazul unor atacuri de pe mare sau lansări de parașutele. O lună de zile, cât am stat acolo, nu au avut loc astfel de evenimente. Apoi am fost mutați în sudul Basarabiei. Trupele române eliberaseră acele locuri, trecuseră Nistrul și înaintau acum în Rusia. Batalionul nostru a fost repartizat în zona Cetatea Albă. Erau așezări care fuseseră locuite de germani. Când au venit rușii, în 1940, au plecat. Satele se goliseră.

Am stat în sudul Basarabiei până la 20 decembrie 1941. După căderea Odessei, la 16 octombrie 1941, am fost trimis în țară. În ziua de Crăciun am ajuns acasă la ai mei. Mă așteptau nevasta și cele două fetițe: Veronica, de un an și 10 luni, și Marieta, de 5 luni. Mi-am reluat munca la școală. Au urmat alte și alte concentrări.

- La 23 august 1944 unde vă aflați?

În 1944, eram în concentrare. Într-una dintre ședințele cu ofițerii, comandantul ne-a spus că românii s-ar putea să nu mai participe la război. Nu peste mult timp, la începutul lui aprilie, ni s-a comunicat că rușii au spart frontul la Bălți, tre-

Colonelul Nicolae Alecu, comandantul Regimentului 3 Dorobanți

cuseră Prutul în zona de nord și amenințau Iași.

Am fost mobilizați și trimisi către Moldova. Începuseră și bombardamentele americane. Deplasările nu le puteam face decât noaptea. Am pornit din Slatina în jos, spre Turnu Măgurele. Aici ne-am îmbarcat pe un șlep și am coborât pe Dunăre spre Galați. În față aveam un vas detector de mine. Curăță Dunărea înaintea noastră de minele aruncate de avioanele americane.

De la Turnu Măgurele până la Galați am făcut o săptămână. De aici, regimentul nostru a urcat spre Iași. La 18 aprilie am ajuns la Iași, unde am schimbat o divizie de cavalerie care era complet distrusă. În zona aceea de la nord de Iași, trupele române și cele ruse stăteau față în față. Ei erau mai avantajați decât noi, deoarece ocupau înălțimile. Vedeau toate mișcările noastre. Pe 28, 29, 30 mai 1944, am încercat, noi și germanii, să-i scoatem pe ruși din pozițiile lor. Aveam zona de atac de la Ungheni și până la Târgu Frumos. Obiectivul nostru era să-i coborâm pe ruși în Jijia. Am

reușit să-i alungăm și peste Prut. În cealaltă parte, de la Târgu Frumos până la Piatra Neamț, ofensiva noastră nu a reușit.

A trebuit să atacăm și în zona aceea, dar fără succes. Situația era foarte încordată. Nervii cedau adeseori. La un moment dat, ne-am trezit că Batalionul 3 a intrat în debandadă. A părăsit poziția. Fugeau peste noi, fără să mai știe de disciplină, ordine. Ai văzut un roi de albine? Așa veneau. Cum să-i mai oprești? Când intră panica într-o unitate, nu o mai poți stăpâni.

- Ce se întâmplase?

Cine știe? Destul că fugeau fără să se mai uite înapoi. Pur și simplu le era frică. Asta a fost. Colonelul comandant mi-a spus: „Isărescule, du-te și vezi ce s-a întâmplat acolo. Uplete golul.” Golul era într-o pădure, Coada Stâncii. Eu eram ofițer cu informațiile. Nu comandam nici o unitate. Trebuia să-mi adun oameni și să mă duc acolo. De unde să-i iau? Am strâns vreo 20 de ostași: ordonașe, bucătări, furieri. De la răspândiri, cum se spune. Nu erau luptători propriu-ziși.

Am ajuns pe poziția batalionului. Era într-adevăr goală. Țipenie de ostaș nu mai era. Dar ce să faci cu 20 de oameni pe poziția unui batalion, care avea frontul de cel puțin 1.000 de metri? Dacă așa spune că nu mi-a fost frică, aș spune cea mai mare minciună. Mi-era teamă, dar trebuia să iau o hotărâre. Rușii nu observaseră defecțiunea și nu intraseră în poziția română.

Eram în situația înecatului, care se agită și de un pai, care folosește și cea mai mică șansă pe care o are. Nebunească, în alte condiții, normale. Când riști totul, te agăți și de o astfel de șansă. Și atunci le-am spus osta-

șilor: „Mergeți pe șanțul de apă-rare și trageți din loc în loc cu pistoalele să creadă rușii că linia este ocupată.” Dacă nu făceam asta și rușii simțeau că linia era liberă, până la Iași nu se mai opreau. Se fac multe lucruri din astea pe front. Se întâmplă multe înșelătorii, diversiuni, numai ca să-ți scapi pielea.

În felul acesta am ținut poziția. După patru ore, batalionul acela a fost adus înapoi. Inițiativa mea a fost apreciată. Venise un ordin ca să se dea învoiri soldaților și ofițerilor să plece acasă. Credeam că voi primi și eu o astfel de învoire, ca o recompensă pentru ce făcusem. N-a fost așa.

Îmi spune colonelul: „Du-te și ia comanda companiei I.” Căpitanul ei plecase în învoirea aceea. Am avut comanda aproape trei săptămâni, apoi am trecut la postul meu. Până la urmă, am plecat și eu acasă. Era 19 august. Primi-sem permisie 15 zile. Ce nu pot să uit din acea zi a plecării de pe front: liniștea care se așternuse peste tot. O liniște grea pe toată linia, peste toate pozițiile. Nu se mai trăgea nici din partea lor, nici din partea noastră.

Am ajuns acasă, în Vâlcea, în seara zilei de 23 august. S-a mers tare greu. Ne bombarda aviația americană, așteptam prin gări. A c a s ă m-am întâlnit cu șeful de post din comună. Ne-am salutat, dar nu mi-a spus nimic deosebit. Abia noaptea, pe la 11, când dormeam dus, m-a trezit zgomotul de pe stradă. În fața casei era mai multă lume care striga: „Dom-nule sublocotenent, s-a făcut pace! Trăiască pacea!” Nimeni nu știa ce se întâmplase, dar toți

strigau și se bucurau: „Trăiască pacea! E pace!”

- Aflaseră de la radio despre arestarea lui Antonescu?

- De unde radio? Nu erau aparate de radio în sat. Auziseră din altă parte. Nici jandarmul nu știa ceva precis, decât că s-a făcut pace și nu mai era război.

Abia a doua sau a treia zi au început să vină unele vești. Ce trebuia să fac? Să-mi continui sau nu permisia? La 26 august a venit și soluția. O telegramă sosită la postul de jandarmi mă chema la regiment. Unde însă să mă duc? Am plecat spre Iași. La Pitești n-ai oprit. Nu se putea trece mai departe.

- Se purtau lupte cu germanii?

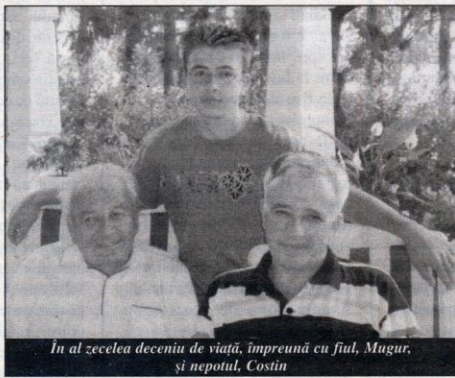
- Încă nu începuseră confruntările pe acolo. Dar erau restricții de circulație. M-am întâlnit cu un căpitan de rezervă, învâțător din Ardeal. Comanda și el o companie, a cincea, din regimentul nostru. Am mers împreună la Biroul Statului Major din gara Pitești. Nici ei nu știau să ne spună ce să facem. Erau dezorientați, nu aveau ordine precise.

Ne-am întors la Slatina. Cum am intrat pe porțile unității, comandantul părții sedentare a regimentului, maiorul Iliuță, ne-a întâmpinat bucuros: „Bine că ați venit. Trebuie să formez o nouă unitate din recruți și n-am ofițeri.” Maiorul Miteanu fusese numit comandant al acestui regiment. Se mai făcuseră și alte schimbări în structura regimentului. Căpitanul Iosif, cu care venisem de la Pitești, a fost numit ajutor de comandant al Regimentului 3 Dorobanți Instrucție. Eu, care eram sublocotenent, am primit comanda celor trei birouri ale Statului Major: mobilizare și adjuntatură, informații-contrainformații și operații.

Cu batalionul acesta trebuia să plecăm în Ardeal pe calea întoarsă, contra hitleriștilor.

- Drum consemnat în jurnalul celor peste 370 de zile petrecute în linia întâi, între 23 august 1944 și 31 august 1945. Însemnările le-ați publicat apoi în cartea amintită la începutul acestui interviu. Nu vom relua istorisirea acelor zile.

- Cartea respectivă n-am scris-o atât pentru mine și camarazii mei de luptă, cât pentru generațiile tinere care nu cunosc cele întâmplate pe front. Pentru urmași am scris-o și publicat-o, să nu uite prin ce am trecut noi. Să nu uite că războiul nu este o joacă de copii. Să nu fie ignorate experiențele din acel timp de luptă și, mai ales, să nu se mai repete, să nu mai fie trăite de nimeni, niciodată.

În al zecelea deceniu de viață, împreună cu fiul, Mugur, și nepotul, Costin

Interviu realizat de Ioan LĂCUSTĂ

CAMPANIA DIN EST IMAGINI NERETUȘATE

Pentru a scăpa din chinurile lagărului, soldați și ofițeri români au acceptat să facă parte din cea de a doua divizie creată de sovietici – după 23 august – intitulată „Horia, Cloșca și Crișan”. Autorul memoriilor, fiind prea slăbit, a fost respins

Imagini de la sosirea în țară a Diviziei „Horia, Cloșca și Crișan” (și în p. 78, 79)

Învățământ politic în clipele de relaxare

la prima vizită medicală și retrimis în lagăr. Ulterior, cu ajutorul unui prieten, a reușit să fie înrolat.

Titlul și subtitlurile acestui ultim episod desprins din amintirile lui Teofil Misievici – și care merită să vadă lumina tiparului în întreaga – aparțin redacției.

NOUA ARMATĂ

TEOFIL MISIEVICI

Între timp, sovieticii au purces la alcătuirea Diviziei „Horia, Cloșca și Crișan”. Tătucl [Stalin], se spunea, se lăsase convins de „tovarășa Ana” și aprobase întemeierea celei de a doua divizii de „voluntari români” în armata roșie. Unitatea luase ființă undeva în Transnistria, pe malul stâng al Nistrului. Din lagărul nostru deja plecaseră vreo două grupuri.

Aceasă

A venit și ziua plecării mele. Ce viață era aici! Îmbăiat, schimbat în rufe curate și straie noi, mâncare de trei ori pe zi, destulă, carne. După-amiază, două ceasuri odihnă obligatorie la pat.

La câțva vreme ne-au făcut o „vizită” medicală. Să vadă cine pune carne pe el. Cine nu, era dezbrăcat, i se dădeau iar boarfe mizerabile, era îmbarcat la tren și înapoi...

Divizia, copie a celor sovietice, avea cinci regimente, cu toată înzestrarea cuvenită, până la ac și atță. În jur de 10.000 de suflete. Am fost repartizat la bateria de tunuri de 76 mm, pe lângă un regiment de infanteriști. Instrucția era ușoară, superficială, pentru că toți fuseserăm instruiți o dată și fiecare își cunoștea rostul. La tragerile de probă, se arătasera mulțumiți. Ofițerii noștri, care și ei fuseseră aduși din lagărele de ofițeri, erau „cremă”. Își cunoșteau și ei meseria. Și încă ceva: sovieticii avuseseră de unde să aleagă ofițeri

peste necesar. Astfel încât, dacă se întâmpla ca vreunul să calce strâmb, era întors înapoi în lagăr. Dacă era de unde, de ce să nu aleagă? Cei care rămăneau se purtau cu noi cu mânuși. Lupii se transformaseră în miei blânzi.

La divizie aveam și un ziar, după tipicul sovietic. Dacă nu mă înșel, apărea o dată pe săptămână. Redactorul șef era un evreu. Mai târziu aveam să-l aflu în țară, redactor șef la *Scânteia*. Sorin Toma îi spunea.

Eram și eu „ziarist“. Desenam, întocmeam și afișam gazeta de perete a bateriei. O și scriam aproape în întregime. Primeam materiale scrise de la oameni, dar calitativ lăsaus de dorit. Trebuia să le „pieptăn“ și jos puneam semnăturile autorilor de drept.

Într-o zi, am fost chemat la redacția săptămânalăui diviziei, *Înainte* cred că se numea. Mă chemase șeful de acolo „că să viu să colaborez“. Avea patru pagini, format redus. Nu voiam să mă duc. Asta a fost prin iunie sau începutul lui iulie 1945. Războiul se terminase la 9 mai, instrucție nu mai făceam, ședeam de pomană. Îmbarcarea diviziei cu direcția front fusese stabilită pentru 10 mai, dar capitularea Berlinului opriese totul pe loc.

În 9 mai, dimineață, ne-am trezit în cântece de fanfară, bufnituri de explozii, gălăgie. Câteva zile a fost un adevărat delir. Toți erau cuprinși de frenezie, o stare vecină cu nebunia. Am băut vin și am mâncat bine. Când s-a potolit veselia, oamenii s-au pornit să se întrebe despre plecarea acasă. În iunie, a venit din țară un grup de ofițeri din cealaltă divizie de voluntari, „Tudor Vladimirescu“, să ne inspecteze, să constate dacă eram destul de „democrați“ să ne întoarcem în țară. Unul dintre ei, maior, îmi scapă numele, condeier și el în viața civilă, nu știu cum s-a făcut că m-a remarcat. A stat de vorbă cu mine ca între „confrăți“. M-am plâns că Sorin Toma mă tot săcăia să mă facă gazetar la el și eu nu voiam. A rezolvat el pro-

blema și am rămas pe locul meu, la baterie. Mai târziu, în țară, l-am urmărit și pe maior, de departe. Acestuia i-a apărut un roman, ceva despre o Alexandra. L-am găsit publicat și în *Biletele de papagal* ale lui Argezei. Despre Sorin Toma am aflat că era fiul lui A. Toma, „marele poet“ în vogă, care se înfipsea ca un ghimpe în literatura țării.

Abia în iulie am pornit cu divizia înspre țară. Ne-am imbarcat cu arme și bagaje. Îmi venea să cânt și să joc, deși voce n-aveam, iar de jucăuș ce eram mi se împleteau picioarele.

Îndoctrinare eșuată

Când trenul s-a oprit la bordura peronului, acesta era pustiu. Pe loc, n-am înțeles, nimeni nu și-a dat seama că și asta era pesemne o lucrătură impusă de regia sinistră a puterii noi. Mai târziu, am auzit că ordinul fusese să nu se facă nici o vâlvă pe chestia întoarcerii foștilor prizonieri. Nu știu de ce nu era indicat.

Oamenii au coborât pe peronul pustiu. Era dimineață, la o oră când trenurile care trebuia să plece plecaseră, iar cele care urma să sosească încă nu veniseră. Ordinul strict era să rămânem lângă tren, care avea să pornească mai departe, nu se știa când.

În jurul meu, câțiva camarazi, care știau că eram din oraș, se uitau la mine nedumeriți. O tânără s-a apropiat, și-a făcut loc și mi s-a adresat: „Vă cunosc din vedere, sunteți din Iași. Dați-mi adresa, să mă duc să-i înștiințez pe cei de acasă.“ I-am mulțumit, dar eram plecat de multă vreme și nu credeam ca ai mei să mai locuiască la adresa pe care o știam. În vremea asta, ca din senin, a apărut moș Manole, cumnatul tatălui meu. Știam că era ceferist, cu serviciul în gară. Când m-a văzut, s-a apropiat și mi-a spus că se duce fuga să-i anunțe pe mama și pe ceilalți. Înainte de a se depărta, a scos o hârtie de 500 de lei și mi-a

întins-o. Am rămas descumpănit, pentru că îl știam pe moș Manole un zgârie-brânză, care nu și-ar fi deschis punga cu una, cu două. Bucuros pentru că văzuseră și camarazii că nu-s tocmai necunoscut în orașul meu, m-am dus la ghișeul tutungeriei de pe peron, am întins bancnota și am cerut un pachet de „Naționale“. Am luat pachetul de țigări și, când am înțeles că nu mi se cuvine rest la banii dați, mi-am dat seama de culața unchiului. Eu lăsasem pachetul de „Naționale“ la 9 lei și acum costa 500!

Am zărit-o pe mama de departe, aprinsă la față. Tata era mai în urmă. Veneau amândoi gâfâind de căldura de iulie. Biata mama! I se tăia respirația când ne-am îmbrățișat și nu putea scoate o vorbă de emoție. Nu-mi amintesc ce-am putut vorbi atunci. Ultima oară când o văzusem pe mama fusese cu aproape doi ani în urmă. Pe tata, din iunie '41 nu-l văzusem.

A șuierat locomotiva trenului nostru! Am sărutat-o pe mama pe obrazul umerilor, l-am îmbrățișat pe tata la repezeală. Cum mai îmbătrâniseră amândoi!

Am debarcat la Târgoviște. Nu mai știu ce apăr trece prin marginea orașului, îmi amintesc doar că am tăbărit pe malul înierbat, în apropierea unui pod. A doua zi ne-a vizitat „tovarășa Ana“, a fost un miting și ne-a vorbit ea. Soldații au ovaționat-o, am mai stat acolo o noapte și, dis-de-dimineață, am pornit încolonați spre Curtea de Argeș.

În septembrie, eu am fost trimis la Pitești, la un curs de școlire pentru comandanți politici. Se numea „Pentru educație, cultură și propagandă“. Era vorba însă sută la sută despre propagandă.

La absolvire, după o lună de zile, s-a ținut o adunare într-o sală mare pentru a fi repartizați la unități. Acolo a izbucnit un scandal de toată frumusețea. Încercarea de a-i în-doctrina pe foștii ofițeri, prizonieri la sovietici, s-a dovedit un eșec total.

Cine erau și ce cereau cei care urmaseră școala de politruci în toamna lui 1945? Ofițeri activi mai toți, care, după ce trecuseră prin ciurul războiului și apoi prin sита prizonieratului, acum ridicau mâinile în sus și o coteau pe după piersic. După ce fuseseră injectați cu o mentalitate naționalistă, unii chiar simpatizanți cu garda și căpitanul, acum li se propunea, ba chiar li se impunea, o politică situată la polul opus. Își ofereau cu nonșalanță demisia. Erau printre ei, desigur, și rezerviști. Aceștia cel puțin aveau unde se întoarce, la rosturile lor, în viața civilă. Li se cerea însă tuturor să se încingă într-un cazacioc, cu strigături străine, li se pretindea să se schimbe din domni în tovarăși. Asta peste noapte. De la „Heil Hitler!“ și „Vă ordon, treceți Prutul!“, acum li se arăta cât de genial era „Tătucul“ și câtă fericire le va aduce el în turbincă. Ofițerii de carieră nu știau ce vor face mai departe, după demisie, dar nu voiau nici armată de asta. Când comisia venită să-i trimită pe la unități le-a pus în vedere ce aveau de făcut de aici înainte, toți, în corpore, au refuzat.

Vasillu Răscanu intervine

Am căpătat o permisie de șapte zile acasă, după care m-am prezentat la Regimentul „9 roșiori de gardă Regina mamă Elena“, la Brașov. Eram numit comandant secund pentru educație, cultură și propagandă la un escadron al regimentului. Aveam pe umăr galonul de sergent, dar funcția era cel puțin de sublocotenent, întrucât comandantul escadronului trebuia să fie căpitan, dacă nu maior.

La regiment am găsit o situație confuză. Era în primul rând o trândăvie generală. Ofițerii veneau la program ca funcționarii. Când, la prânz, plecau la masă, uitau să mai revină la treabă. În regiment exista o

stare de tensiune, prost sau deloc ascunsă, între ofițerii comandanți de subunități și grupul de ECP-iști.

În vremea aceea, când pe tron încă mai ședea regele, Ministerul Armatei regale avea înfipt în el ca un ghimpe direcția politică, ECP, de sorginte sovietică. Din hârtile venite de sus se putea vedea că, în aceeași problemă, unii ordonau una, pentru ca ceilalți să indice alta.

Noi, ECP-iștii, eram obligați să ținem periodic „conferințe” cu ofițerii, la care ar fi trebuit să asiste chiar colonelul. Că acesta se eschiva, e adevărat, dar ceilalți, căpitani și cei mai tineri, nu aveau încotro și trebuia să facă act de prezență. Căpitanul nostru ECP-ist ajunsese din marinar profesorul unor ofițeri „reactionari”, cum le spuneam noi, și nu reușea să se descurce. Când am apărut eu, m-a luat cu bineșorul și curând a început să mă „invite” la gazda lui, seara, să-l școlesc și pe el. Îmi puneă dinainte ciornele chinuite ale conferințelor și mă ruga să i le corectez. Cu gramatica română stătea cum stătea, dar locuința și-o aranjase la o familie de unguri bogați, în Brașov, și gurile rele vorbeau că trăia cu fata gazdei. Mă primea în salonul cu covoraș scumpe, cu porțelanuri și cristaluri în vitrine și subrețea mă trata cu dulceață și dulciuri. Mă simțeam stingherit acolo, să calc cu bocancii mei grosolani pe covorul scump ori să șed pe scaunul frumos tapisat, în vreme ce el se mișca dezinvolt în pijamaua de mătase și bărbierit parcă atunci.

În primăvara lui 1946, după șase, șapte luni de stupid serviciu ECP-ist, scârbit de oameni și împrejurări, am început să scriu rapoarte, pe care le înaintam ierarhic, și în care solicitam eliberarea din armată. Mă săturasem să mă tot duc cu gamela la rând cu soldații și să dorm pe masa din cancelarie. În cursul celor câteva deplasări la serviciul ECP al diviziei, la Ploiești, de la locotenent-colone-

lul comandant al nostru n-am reușit să obțin satisfacerea dorinței mele. Nici măcar promisiuni pentru viitor. „Că mai ai răbdare, că regele nu mai are mult și pleacă... Că imediat ce pleacă, te fac cel puțin locotenent”. Ca și cum eu urmăream trese de ofițer. Reveneam la lucrul meu din cancelaria regimentului, amărât și descurajat. Timpul trecea și eu rămăsesem un neisprăvit. Nu mă puteam împăca cu ideea că eram condamnat pe viață să rămân militar nici dacă m-ar fi făcut deodată general.

Mama avea vecină o doamnă cu care schimba, din când în când, câteva vorbe la gard. Cum a venit vorba, nu știu, dar i s-a jeluît pesemne că singurul ei băiat vrea să scape de militarie și nu poate. „Ei bine, a căutat s-o mângâie bătrâna doamnă, am să-i scriu o scrisoare nepotului meu, ministrul Armatei, la București, și am să-i cer să-l elibereze pe fiul mamei”. Într-adevăr, vecina era venerabila mătușă a generalului Vasiliu Rășcanu, ministrul de atunci. Fapt e că, în luna mai 1946, Regimentul „9 roșiori de gardă Regina mamă Elena” a primit ordinul scris al ministrului: „La primirea prezentului, ordon ca sergentul, adică eu, să fie desconcentrat și eliberat. Rapoartă de executare”. Aproximativ concomitent cu hârtia asta, regimentul a mai primit o alta, în care scria că am fost avansat la gradul de sergent major. Vezi Doamne, până atunci fusesem sergent minor. Și avansarea trebuia să fie considerată cu dată din urmă. Am primit și solda de subofițer pe vreo două luni.

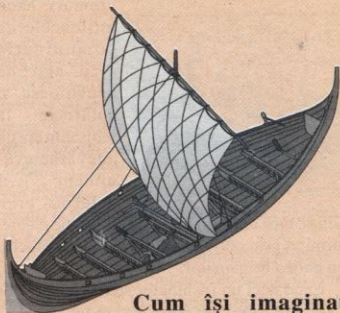
Când m-a chemat adjutantul regimentului să iau cunoștință de cele două ordine,

nu-mi venea să cred. Mi-am repetat atunci în gând spusa poetului: „Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face”... Iată însă că se mai făceau minuni. Și încă... minunate. Înaintarea în grad ca înaintarea, dar eliberarea! În sfârșit! ■

Prizonieri români se întorc din U.R.S.S.

PESTE MĂRI ȘI ȚĂRI

Cum își imaginau românii, la sfârșitul veacului al XVII-lea, lumea Orientului Apropiat și Mijlociu? Manuscrisul lui Costea Dascălul din Șcheii Brașovului ne ajută să călătorim cu ochii minții – cum am văzut în numărul trecut al revistei – în stilul demersului lui Braudel: străbătând nu numai spații, ci încercând să înțelegem și viața oamenilor care le-au locuit.

SABINA ISPAS

În paginile celor două părți ale manuscrisului amintit, „imaginea pământului” este obținută prin descrierea detaliată a țărilor în care se făcea negoț, în care aveau loc evenimente spectaculoase sau

neobișnuite, unde trăiau și, uneori, se luptau monștrii antroipoizi, chiar antropofagi, femeii al căror comportament războinic contravenea preceptelor europene ale timpului. (De altfel, *amazoanele* erau personaje familiare culturii populare românești datorită circulației intense, timp de mai multe secole, sub formă tipărită, manuscrisă și în variante orale, a textului romanului popular despre viața și isprăvile lui Alexandru Machedon, *Alexandria*.) Cosmografia prezintă, între alte ținuturi, și

insula Sumatra, plasată în apropierea Indiei, acolo unde ajunsese și eroul cărții populare amintite, unde se găseau elefanți, cai cu capete de om (centauri) sau șerpi cu solzii de aur.

Hagii și hagiografii

Un spațiu larg este acordat, în paginile manuscrisului, prezentării lumii creștine a Orientului, locurilor unde au propovăduit apostolii Pavel, Petru sau Toma și, în egală măsură, acelor unde au trăit personalități ale Vechiului Testament. Lumea creștină a Orientului, cea unde s-a născut și de unde s-a răspândit această religie universală monoteistă, a preocupat pe locuitorii ținuturilor de la Dunărea de Jos și de la Marea Neagră încă din primele secole ale noii ere.

Îi amintim numai pe Sf. Ioan Casian, cel care a plecat în pelerinaj la locurile sfinte încă din secolul al IV-lea și a întemeiat așezăminte monahale în spațiul Occidental creștin, sau pe numeroșii pelerini, hagii, care, uneori cu prețul vieții, efectuau închinarea la Ierusalim. „Pe

vremuri, când mijloacele de comunicație erau atât de anevoioase, o călătorie la Ierusalim era un adevărat eveniment [...] pelerinii erau

siliți să facă drumuri lungi fie pe jos, fie călare, dormind prin corturi și fiind expuși la atacuri din partea briganzilor.

Când deci un închinător se întorcea teafăr acasă, era primit cu mare alai și feliicitat [...] pentru că a rezistat oboselilor și primejdiilor călătoriei. Din momentul acela, pelerinul era *Hagiu*, era unul care, cu riscul vieții, se încumetase să facă lunga și greaua călătorie peste nouă țări și nouă mări [s.n.] [...] mulți din pelerini se tatuau [s.n.] pe brațe cu semnul crucei, data sosirii lor la Ierusalim etc.” (V. Mestugian, *Ierusalim*, București, 1914).

Ținuturile în care se păstrau amintirile atâtor evenimente istorice cruciale pentru creștinismul răsăritean au fost permanent în atenția domnitorilor din Țara Românească și Moldova, daniile și sprijinul cultural și moral pe care aceștia le-au acordat, secole la rând, așezămintelor monahale din Orient fiind bine cunoscute. În manuscrisul lui Costea Dascăl sunt menționate: Galileea, Nazaretul, Munții Liban și Sinai, Babilonul, Tirul, Sidonul. Referirile la aceste ținuturi sunt făcute fără ostentație și, mai ales, fără tendința de a impune asemenea informații ca unice adevăruri. Acest mod de a se referi la lumile din afara propriului spațiu este caracteristic negustorilor, călători mai ales pe mare, și se înrudește cu cel reflectat în textele *Proloagelor* și *Hagiografilor* apărute în primele secole ale erei creștine, care au circulat în cultura română sub forma cântecilor populare până în urmă cu câteva decenii.

Amintirea călătoriilor pe mare pe care le-au făcut apostolii pe parcursul propovăduirii lor a oferit un model de contactare și comunicare între culturi și tradiții diverse, generator, cel puțin în zona Mediteranei Orientale, al unui tipar narativ în care se încadrau istoriile vieților exemplare ale celor ce mijloceau răspândirea ideilor creștine. Numeroase hagiografii, cum sunt cele ale Sf.

Nicolae, ale lui Alexe, omul lui Dumnezeu, sau *Viața sfântului Ioan cel Nou*, se înscriu în asemenea tipare. Acesta din urmă era originar din Trebizonda, port la Marea Neagră în secolul XV: „Cetate slăvită și mare, situată la răsărit și aproape de Asia Mică... ea este liman al tuturor corăbiilor ce plutesc pe mare, pentru că este vestită și îmbelșugată în toate, fiind așezată la mare, și locuitorii cetății trăiau din negoțul pe mare”.

Negustorii călători pe ape sunt des amintiți în textele cu conținut hagiografic și chiar în cele ale colindului românesc tradițional. Astfel colindul intitulat *Prunduleț de mare*, un „colind de vameș”, descrie un asemenea eveniment comercial, când în port sosește corabia încărcată cu produse scumpe: „Departem-i zărește/ O corăbioară/ Mică, sprinteoaară/ Neagră de smolită./ De valuri bătută./ De maluri trântită./ În ea se zăresc/ Greci care sosesc./ De cei ce s-au dus/ Marfa de-au adus./ Fir și ibrișin./ Postav de cel bun./ Sculuri de mătasă/ Că sunt mai frumoasă./ Trag și chiuiesc./ La mal năvălesc”.

Înțeleptul Solomon pedepsește

Textele narrative în proză ale legendei și basmului popular românesc conțin motive și episoade a căror acțiune este determinată de prezența unei căi navigabile, mare, fluviu sau râu. Cel mai cunoscut text, cu multe variante atestate, provine dintr-un

apocrif care relatează iubirea nelegiuită înfiripată între soția regelui Solomon și Por împărat. Legendele au circulat în formă manuscrisă, dar și pe cale orală, în egală măsură. În Biblioteca Academiei Române sunt mai multe manuscrise miscelane din secolele XVIII și XIX, care conțin și *Cuvântul de înțelepciunea lui Solomon și de muierea lui*. O bogată literatură care a avut circulație orală sau a fost colportată prin scris referitoare la

acțiunile prea înțeleptului rege biblic Solomon este răspândită în Asia, Africa și Europa. Numele eroilor și motivele narative conținute în acest „ciclu solomonian” au pătruns în tradiția orală românească prin mai multe canale: textul biblic și comentariile sale, diferite variante ale cronografelor. În istoria lui Por împărat și a soției lui Solomon este relatat felul în care femeia a fost ademenită pe o corabie care aducea mărfuri scumpe, exotice, spre vânzare, a fost răpită atunci când corabia și-a ridicat ancora și dusă în împărăția lui Por. Răpitorul se îndrăgostise de ea numai ascultând poveștile în care i se lăuda frumusețea. Între Solomon și Por s-a dat o bătălie pentru rezolvarea conflictului, care amintește de motivele de bază ale *Iliadei*. Deși a pierdut prima confruntare, Solomon, prin înțelepciune, a câștigat lupta și i-a pedepsit pe cei doi.

O tehnică asemănătoare folosește și împăratul din basmul popular *Cu ciubotărașul*. Dorind să-și recapete fiica căsătorită cu un „ciubotăraș” într-o țară aflată pe celălalt țărm al împărăției sale, el trimite un vapor încărcat cu mărfuri scumpe, pe care este ademenită tânăra soție: „Amu, ea se ducea la vapor, când venea vaporul. Cumpăra lucruri de la vapor, că aducea lucruri frumoase. Și ea s-a dus să cumpere ceva de la vapor. Dar atunci a venit unu și a zis: — Ia, hai! Hai, doamnă, nu mai cumperi ceva? [...] Hai mai înuntru, încolo, în vapor, că aicea în margine încă nu-s frumoase. Hai mai înuntru! A băgat-o mai înuntru, i-a închis ușa la vapor și a dat drumul vaporului înapoi, și a dus-o înapoi la locul ei, acolo la tat-su”.

Ostroave, scale și mărgăritare

În viziunea traducătorului cosmografiei copiată de Costea Dascălul, care poate că o urmează, într-o oarecare măsură, pe cea a autorului neidentificat încă, fără a fi străină de

cea a începuturilor iluminismului european, se împletesc informații care îl determină pe cititor și pe ascultător să accepte că există și o altă dimensiune miraculoasă a lumii terestre, „văzute”, decât cea care îi era familiară, care trebuie cunoscută și acceptată la rândul ei, ca atare. Acolo trăiește pasărea Fenix, care renaște din propria cenușă, salamandra cu trup de șopărlă și cap de vițel, pe care focul și apa nu o pot distruge, inorogul lung de trei coți, un corn negru în frunte, cap și picioare de cerb, coamă rară, adus din Etiopia pe mare.

Multe dintre informațiile prezente în cronografele și cosmografiile scrise în limba română pot fi identificate în lucrările lui Sebastian Münster, Giovanni Botero, în *Imago Mundi* de Honorius Augustodunensis. Ținuturile care sunt cel mai bine reprezentate sunt: ostroavele, cetățile de lângă mare, porturile (scalele), mările, fluviile și marile râuri ale Orientului amintit. Dintre insule sunt

amintite: Rodos, la „Marea ce să chiamă Andrii-atichi”, stăpânit de străjerii mormântului lui Hristos de la Ierusalim, unde a fost „colosul”; Ormos, care este „scală foarte mare” pentru negoțul mărgăritarului, Zailon (Ceylon),

„ostrov mare în India [...] 4 muieri domnesc acolo”, unde se află pietre scumpe și moaștele apostolului Toma. Sunt amintite Ceaprobana (Taprobana) sau Sumatra, Eavra, pe partea cea friguroasă a lumii, aproape de „India cea Noao”, „unde sunt anipodes, ce să chiamă rumânește „dedesupt”, de umblă cu picioarele spre noi”, steaua Ustia, opusă stelei Tramandana. Spre miazănoapte sunt insule pustii din cauza fiarelor și sălbătăciei oamenilor care au cap de câine, de porc sau de măgar.

Cetățile și ținuturile din preajma mărilor sunt cele cu care românii erau familiarizați din lecturile Bibliei sau hagiografiilor: Fenicia, în Siria, lângă Ierusalim, care are hotar cu Marea Mediterană, Tirul, într-un cot de mare, Eri, de unde ies mătăsurile bune și scumpe, Șira, de unde se aduc pietrele scumpe și moscul. Mai

interesează Alepul, scală negustorească vestită, Eden, în țara reginei din Saba, Adin, unde oamenii lucrează noaptea pentru a evita căldura mare din

timpul zilei. Cele mai numeroase și interesante sunt întinderile de apă, primate ca niște drumuri care ușurează comunicarea dintre oameni și care par a-l interesa în mod deosebit pe alcătuitorul manuscrisului.

Între ele sunt mărilor cunoscute din literatura canonică și apocrifă: Mediterana, Adriatica, Mările Roșie sau Persică, Neagră sau a Pontului, cea Arăpească, cărora li se adaugă Marea cea înghețată, Marea Caspească vecină cu Lidia și țara Armenească, iezorul Meotis (Azov), apa Indiei. Nu lipsește nici Marea Ochianul sau Iou, partea de nord a Oceanului Pacific din estul Asiei. Între apele mari curgătoare cele dintâi sunt cele patru râuri care, potrivit tradiției apocrife și populare, izvorăsc din grădina Edenului: Tigru, Eufrat, Indusul și Fisonul, dar și Ghenghes (Gange), Dana (Volga), Nipru, Nistru, Dunărea și, neîndoind, Iordanul. Din lumile acestea sunt aduse, pe calea apelor, mirodenii (piper, cuișoare, smirnă, tămâie, scorțișoară, finic), pietre prețioase (safire, diamante), aur și argint și, cu deosebire, mărgăritarul atât de folosit în broderia cu care se îndeletniceau femeile la curțile princiare românești, pentru înfrumusețarea veșmintelor de cult și a podoabelor de altar. Din pustul plin de nisip erau aduse mumiile „de folos oamenilor zdrobiți sau uciși“.

Mirajul Orientului

Ce putem spune despre cei care beneficiau de informațiile conținute în asemenea lucrări? Ele îndeplineau funcția unor cărți de geografie asemănătoare celor cu care suntem deprinși noi, astăzi, sau, mai degrabă, erau apropiate,

ca scop și conținut, de ciclurile de emisiuni despre călători și călătorii cu care ne-au familiarizat canalele de televiziune *Discovery* și *National Geographic*? Cei care erau interesați de acest tip de informații aparțineau unei lumi în mișcare, „curioasă“ să-i întâlnească pe ceilalți, dornică să depășească limitele de cunoaștere ale propriului spațiu de viață, o lume europeană atrasă, ca și cea de astăzi, de „mirajul Orientului“. Ce s-a schimbat este tipul de produs ce se poate obține din ținuturile respective pentru schimburile comerciale care îi interesează pe oamenii vremii noastre. Pietrele prețioase și mirodeniile, pentru dobândirea cărora s-au străduit călătorii și negustorii secolelor trecute, suficiente pe piața lumii moderne, s-au înlocuit cu combustibilul, surse de energie noi, petrol, uraniu etc.

La data la care se opera cu asemenea cunoștințe, lumea românească era informată și despre evenimentele care se petreceau în Europa nu numai pe drumuri de apă, dar și pe drumuri de uscat, pe căile oierilor sau pe „drumul mătăsiilor“, care trecea prin preajma Țării Românești, „mocanii români s-au dus până la Caucaz și de acolo au trecut pe urmă și mai departe“, „[...] din Egipt, din Grecia și insule veneau în Cetatea Albă, la Chilia, la Galați și Brăila corăbii încărcate cu stofe, unelte, lucruri de podoabă, coloniale, ca să încarce de la noi: cereale, pește, pastramă, lână, piei, sare, blănuri, miere, ceară, legume, grăsimi și brânză“.

Manuscrisul lui Costea Dascălul din Șcheii Brașovului, din care aflăm cum își reprezentau românii la sfârșitul secolului XVII lumea

Orientului Apropiat și Mijlociu, este astăzi un text de referință pentru oricine dorește să urmărească dinamica intereselor comerciale și, implicit, politice ale timpului în care trăim. Cu ajutorul vechiului manuscris putem constata că, deși dimensiunile spațiului în care ne mișcăm au devenit atotcuprinzătoare, într-un răstimp de trei sute de ani, pe noi, europenii, continuă să ne fascineze și astăzi același areal oriental, în care se află unele dintre cele mai vechi civilizații ale planetei. ■

CĂLĂTORIND ÎN VIAȚĂ CU AL. ROSETTI

MARIUS SALA

„Draculea” și Maestrul său au început în numărul trecut al revistei o mult vizată vizită în Israel, la Universitatea din Ierusalim, la invitația rectorului acestei instituții. Era luna februarie 1969, nu mult după Războiul de șase zile.

Vizita la rector a fost deosebit de cordială, în sens etimologic (*cor*, *cordis* în latină înseamnă „inimă”). Ne-a fost prezentată Universitatea și, la sfârșitul întrevederii de mai bine de o oră, ne-a spus că îi va face plăcere să ținem fiecare, a doua zi, câte o conferință din domeniul nostru de cercetare. Am fost conduși în diverse părți ale Universității și am fost plăcut surprinși de mulțimea sponsorilor, ale căror nume erau marcate pe plăcuțe fixate peste tot: la intrările în

amfiteatre, pe scaune sau în dreptul copacilor din micul parc din jurul Universității. Pornind de la plăcuțele fixate pe arbori la Universitate, am aflat că, în Israel, există obiceiul ca, la aniversări, să se planteze un pom în pădure; primești un bon și-l aduci cadou.

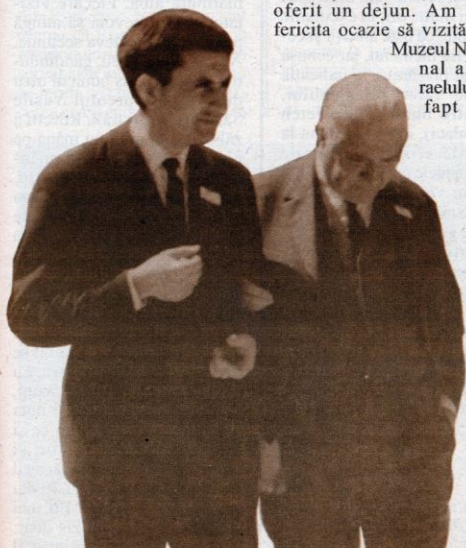
Un ateu pe Drumul Crucii...

L-am vizitat și pe decanul Facultății de Litere, care ne-a oferit un dejun. Am avut fericita ocazie să vizităm și Muzeul Național al Israelului, de fapt mai

multe muzee adunate. Am admirat construcția modernă și varietatea exponatelor ce puneau în lumină civilizațiile vechi și noi pe care le-a cunoscut pământul Israelului (un loc aparte ocupă manuscrisele de la Marea Moartă, descoperite întâmplător într-o grotă din dealurile de lângă această mare).

Rosetti era ca un burete care „sugea” toate informațiile despre trecutul poporului israelian. L-au fascinat și tablourile impresionistilor francezi. L-a amuzat ideea originală a grădinii zoologice biblice. Toate animalele amintite în Biblie le puteai vedea, având în față pasajul biblic care se referea la respectivul animal. Pe seară am fost și în clădirea vechea a Universității Ebraice, de pe muntele Scopus, punctul cel mai înalt al Ierusalimului. Panorama orașului clădit din piatră de culori diferite – albă, sură și, mai ales, roză – era completă.

Rosetti voia, evident, să vadă cum era vechea clădire (dimineața, la rector, vizitasem noua clădire). Când am ajuns în bibliotecă, am văzut soldați care aveau pe masă câte o armă și care studiau cărți de matematică sau fizică. Bulversat, Rosetti a întrebat în șoaptă de ce sunt soldați cu arme în bibliotecă. I s-a răspuns că erau după războiul din 1967 și că studenții erau pregătiți ca, în orice moment, să răspundă la o eventuală convocare urgentă.

Bunicii autorului, cei la care se gândea când a vizitat Mormântul Sfânt

(Atunci am aflat că, datorită unei organizări speciale, mobilizarea generală putea fi realizată în câteva ore.) Rosetti, surprins, nu mai conținea cu remarci de tipul: „Ei, ce zici, dragă? Să vezi și să nu crezi. Colosal!”

Două zile au fost consacrate vizitării Ierusalimului, motiv de încântare continuă. Am fost la Valea Plângerii, locul unde cele trei mari religii ale lumii (mozaică, creștină și musulmană) consideră că va avea loc învierea morților. Rosetti își umpluse agenda, tot notându-și grăbit impresiile, multe și puternice. În apropiere, era mormântul regelui David, cel mai important loc sacru mozaic, înainte de războiul din 1967 (Zidul Plângerii, cel mai venerat loc al religiei mozaice, era în teritoriul arab); l-a „studiat” îndeaproape, vizibil emoționat, mai ales pentru că știa că David, tatăl marelui Solomon, a făcut din Ierusalim capitala ludei și, în plus, fusese și poet (îi plăceau Psalmii compuși de acesta).

Am făcut Drumul Crucii, oprindu-ne la fiecare din cele 12 popasuri. Am fost și într-o

încăpere, acum sub nivelul străzii, unde se spunea că ar fi fost Pilat din Pont, care l-a judecat pe Isus. Am fost apoi în Grădina Ghețimani, alt loc care l-a impresionat, mai ales când a aflat de la ghidul nostru (mă întreb dacă nu citise el și în altă parte!) că unii dintre măslinii care erau acolo pot fi de pe vremea lui Isus Hristos, când acesta i-a anunțat pe ucenici de sfârșitul său apropiat. Mă strângea uneori de mână fără să spună nimic. Era chiar să-mi lase urme când ni s-a arătat, în biserica din acea grădină, o piatră pe care a

stat Isus în ultima noapte.

Tot timpul, Maestrul meu era grav. N-am înțeles și nu-mi pot explica nici acum, la peste trei decenii de la întâmplările pe care le relatez, ce era în sufletul lui. Mi-a spus de mai multe ori, în excursiile la munte, că este ateu (a și cerut să fie incinerat, iar cenușa i-a fost presărată, la indicația lui, pe Valea Teleajenului, de către bunul său prieten Al. Balaci), dar l-am văzut la locurile sfinte cuprins de sentimentele profunde ale unui pelerin venit în hăgialăc în Țara Sfântă. L-am mai văzut așa de grav și de emoționat la despărțirea de Maria Rosetti, doamna Maria Rosetti, la moartea acesteia. Repet, n-am înțeles cum cineva care se declarase ateu, și nu numai o dată, putea fi așa de pătruns de viața lui Hristos. Cel mai mult m-a impresionat reacția sa la vizitarea Sfântului Mormânt.

...și la Mormântul Sfânt

Era a treia zi de la sosirea noastră la Ierusalim. L-am văzut de dimineață foarte

agit, nerăbdător să ajungă la Sfântul Mormânt. Totul îl interesa, când am ajuns acolo: poarta mare de la intrare, care nu lasă să se ghicească interiorul celui mai sfânt loc al creștinilor, în dreapta, un eșafodaj cu scări de lemn, la capătul cărora era un altar. Vizitatorul era informat că se afla pe ceea ce se numea Muntele Măslinilor (locul unde a fost înfiptă crucea este înconjurat de un postament de aur). Șoferul ne spunea că, pentru alte biserici creștine, Golgota ar fi fost într-o altă parte a Ierusalimului. Nu erau prea mulți vizitatori, în acele zile de februarie, după război. Am stat la coadă câteva minute, prilej pentru Rosetti să arunce priviri iscoditoare în jur. Am intrat într-o capelă mică (era loc doar pentru câteva persoane), în care, din cauza spațiului limitat, cele mai importante biserici erau reprezentate prin câte o icoană. Toate erau puse pe o placă de marmură albă. Fiecare vizitator simțea nevoia să atingă placa, pentru câteva secunde. Așa am făcut și eu, gândindu-mă la ce ar fi zis bunicul meu din Vașcău, preotul Vasile Sala, dacă ar fi trăit. Rosetti a zăbovit mai mult cu mâna pe placă. La ieșire, m-am îndreptat spre șoferul nostru, care aștepta în biserică. N-am avut timp să schimb primele cuvinte cu acesta, când, în imensul spațiu în care se găsea adăpostită capela Sfântului Mormânt, l-am auzit pe Maestrul, rămas în urmă, strigând: „Draculea!” M-am apropiat în grabă, ca să nu se uite lumea la noi; era cu ochelarii pe nas, puțin căzuți, și cu agenda în care își nota totul. Mi-a zis, în timp ce-și punea ochelarii în toc și creionușul de argint în lăcașul lui din agendă: „Dragă, îți dai seama unde am fost?” Eu, mai calm decât el, i-am zis doar: „Da.” „Ei bine, a continuat el

cu o voce gravă, am pus mâna pe Sfântul Mormânt. Nu-ți dai seama ce înseamnă asta?" Era transfigurat și mi-a spus ceva ce era un amestec de reproș (că nu eram la fel de pătruns de importanța momentului) și de profundă impresie. „Ei bine, văd că n-ai înțeles că ai pus mâna pe Sfântul Mormânt.” Mormântul l-a emoționat așa de mult, încât la întoarcerea în țară a publicat în *România literară* un articol cu titlul „Am pus mâna pe Sfântul Mormânt”.

L-a impresionat și vizita la muzeul Yad Vashem („Să nu mai există alta”, după expresia lui, „un institut și, în același timp, un muzeu al amintirilor celor martirizați în lagărele hitleriste”. În timpul vizitei am întâlnit o persoană, G. Richter, pe care Rosetti îl cunoștea din România. Lucra la departamentul pentru România. Ne arăta cu satisfacție fișierele metalice cu tot felul de relatări (scrisori, declarații) despre persecuțiile suferite de evreii din România. Nu mi-am dat seama că Rosetti îl studia pe interlocutorul nostru. Am observat asta în zilele următoare și multă vreme după întoarcerea acasă când, fără să spună

ceva special, îmi zicea: „Îți aduci aminte de...” Urma o imitație perfectă și, după terminarea acesteia, Rosetti își puna ambele palme la tâmpile și ofta.

Am fost și la Parlament (Knesset), o clădire impresionantă prin construcție și mai ales prin dotarea tehnică, electronică, ultramodernă la acea vreme. L-a surprins calitatea aerului condiționat de la etajele subterane. „Parcă am fi la munte!”, îmi spunea. Am fost admisi la etaj, după un perete de sticlă incasabilă, un loc pentru public, în timpul când ministrul de Externe prezenta darea de seamă pe 1968. Mozaicul de Chagall, biblioteca dispusă pe trei etaje, pentru două milioane de volume, și nu în ultimul rând faptul că fiecare membru al Parlamentului avea o cameră de odihnă, toate acestea erau motive de exclamații pentru Rosetti și de folosire frecventă a agendei.

13 minute, nu mai mult

În aceeași zi, ultima a șederii noastre la Ierusalim, la ora 4 p.m., a fost organizată reuniunea în care Maestrul meu și cu mine ne-am prezentat

cele două conferințe. Era o sală medie, în care mesele și scaunele erau puse de-a lungul a trei pereți și formau un fel de U. În partea rămasă liberă, o catedră la care erau M. Lazar, Al. Rosetti și cu mine. În sală, profesori cunoscuți (era și celebrul Bar Hilel), de la șeful catedrei de studii ebraice la colegii de la romanistică. Figuri variate ce rețineau atenția și pe care Rosetti le cerceta cu atenție și curiozitatea sa bine cunoscută. În total, erau prezenți vreo 30 de „eminențe” venite să-l asculte pe Rosetti, cunoscut în toată lumea.

Maestrul meu era interesat, evident, să primească lirele israeliene. Probă a fost faptul că avea la el un text care, vorba lui, „nu se știe niciodată la ce e bun”, despre actualitatea Gramaticii de la Port-Royal (*Grammaire générale et raisonnée de la Port-Royal*), subiect la modă atunci, deși conținea concepția lingvistică a secolului XVII și XVIII, un fel de gramatică universală. Avea în mână traducerea unui text publicat în revista *Limba română*. Ca toate articolele sau comunicările sale, foarte scurt.

Lazar ne-a prezentat, la început, evident, pe Rosetti, subliniind faptul că a fost în conducerea congresului de romanistică de la București ce avusesse loc cu un an în urmă. Rosetti și-a citit textul cu gestul său caracteristic și la curs, adică terminând unele fraze cu ochelarii în mână stângă, urmat de o mică pauză. După 13 minute și-a scos ochelarii de tot și, după ce i-a pus în toc, a zis „je vous remercie” și s-a așezat pe scaun. Consternare nedisimulată în sală și nedumerire totală pentru Lazar (mai pronunțată decât în dimineața când i-am vorbit de pipițe), care nu știa ce să facă (logic ar fi fost să urmeze întrebări și discuții). Rosetti stătea calm, olimpiant.

Vizita în Israel a presupus și o întâlnire cu cămilele, despre care va fi vorba în episodul viitor

(Continuare în p. 90)

Împăratul...

Într-o lume în care scenariile și comploturile sunt la ordinea zilei, auzim adesea că, în sensul figurat al expresiei, clipele de nebunie au schimbat istoria. Au existat însă și cazuri în care metafora a dispărut, oameni nutriră vise, pentru alții vizibil nebunești, încercând să schimbe lumea. Un astfel de episod s-a petrecut în agitatele timpuri napoleoniene. Este vorba despre complotul împotriva împăratului, consumat în noaptea de 22 spre 23 octombrie a anului 1812.

...și conspiratorul, Malet

ATAC LA NAPOLEON !

În îndepărtata Rusie, țarul Alexandru știa că are un aliat în vremea deloc prielnică soldaților francezi, nepregătiți pentru a înfrunta gerurile moscovite. Steaua împăratului începea să pălească, iar în mințile unora se țeseau planuri de a-l doborî.

Abatele îl comandă pe general

La mii de kilometri depărtare de zăpada și gerul care făceau ravagii în rândul trupelor lui Napoleon, două personaje încercau să profite de situație. Din spatele gratiilor, plăsmuiau vise de mărire, clădindu-le pe dispariția fizică a împăratului. Căci Moscova părea atât de departe, iar drumul aproape fără întoarcere...

Pentru generalul Malet și abatele Laffont – căci ei erau cei doi conspiratori – nimic nu părea imposibil. Nici un plan nebunesc, chiar dacă totul se baza doar pe iluzii. Cei doi prizonieri, a căror singură dorință devenise răzbunarea, plănuiau abolirea regimului lui Napoleon, folosindu-se doar de haosul pe care l-ar fi provocat anunțul morții împăratului.

Pentru a înțelege mai bine dimensiunile dramei, să vedem și cine fuseseră cele două personaje și ce se ascundea în spatele scenariului lor, făcând apel la un articol publicat în revista franceză *Historia*.

Primul, într-o ordine a pozițiilor deținute, generalul Malet, fost mușchetar al regelui, dar și soldat al Republicii, fusese închis încă din 1809, tocmai datorită caracterului său de complotist fără leac. Individul prezenta toate atributele unui suferind de mania persecuției: gelos pe realizările lui Bonaparte, măcinat de ambiție și crezându-se totdeauna victima celorlalți. Nimic nu-i putea fi mai drag decât răsturnarea celui pe care-l considera vinovat pentru eșecurile personale.

Cel de-al doilea nu făcea parte din tagma armelor, era un purtător de sutană. Mult mai abil, monarhistul convins Laffont, manipulant și mitoman, s-a folosit tocmai de ura generalului vindicativ pentru a-și atinge scopurile. Se pare că el a țesut, în mare, ițele planului. Chiar mai mult încă, nu numai că documentele false care trebuia să ateste moartea

împăratului au ieșit de sub pana sa, ci și celelalte personaje implicate făceau parte din anturajul abatelui.

Era nevoie de mai multe persoane pentru a face să funcționeze nebunescul plan. Pentru ca falsurile să ajungă la comandantul Parisului, Malet și Laffont s-au folosit de o altă figură, un poet ratat de doar 28 de ani, Boutreux, prieten al abatelui din perioada petrecută de acesta la Rennes. Deghizat în comisar de poliție și purtând cocarda tricoloră, tânărul devenea astfel purtătorul de cuvânt al Senatului, „îndurerat” de greaua pierdere.

Dar mai era nevoie de un personaj ca scenariul să fie aproape perfect. Căci un general fără ștafetă nu poate fi un adevărat ofițer superior. Rolul i-a revenit naivului caporal Rateau, care habar n-avea de planul a cărui verigă atât de importantă devenise.

Parola: „Conspirație“?

Pentru cei doi prizonieri, totul părea a merge ca pe roate. Chiar și evadarea, care s-a dovedit a nu fi prea complicată, atâta timp cât abatele continuase să-și practice meseria la închisoare. Astfel descoperise calea. Ironia sorții: drumul spre mărire nu era altul decât cel pe care erau scoși morții.

La ora 10 seara, într-un Paris înecat în ploaie, Malet și Laffont au început să-și pună planul în aplicare. Parola de recunoaștere: „Conspirație”. Cuvântul cel mai potrivit pentru întreaga poveste. Apoi costumele – ultima tușă. Personajele puteau să-și ocupe, de-acum, locurile în piesă: generalul în uniformă strălucitoare, poetul lipsit de talent, întruchipând un comisar zelos, caporalul avansat peste noapte la gradul de locotenent. Cortina avea să se ridice peste câteva ore, la 3 dimineața, când, complotiștii au ajuns la porțile cazărmei de pe strada Popincourt. Parisul dormea, neștiutor de drama ce se

„La aflarea vestii că au fost împușcați complotiștii, Napoleon s-a lamentat: Imbecilii, după ce s-au lăsat surprinși, acum încearcă să-mi câștige încrederea împușcând oameni.”

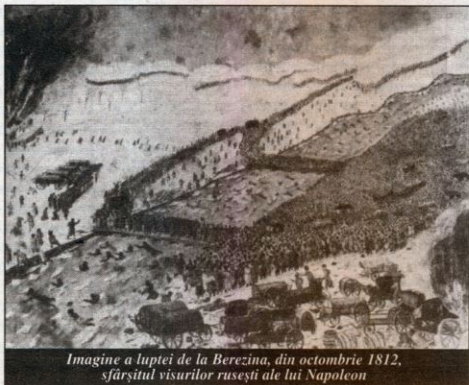
plăsmuise în niște minți bolnave. Nimic mai ușor decât, în buimăceala acelei ore atât de matinală, să te faci credibil în ochii unui comandant de garnizoană. Mai ales că tragica veste a fost însoțită de promisiunea unei trefe de general de brigadă și de bonusul a nu mai puțin 100.000 de franci. Și toate acestea aflate la aproape 40 de

grade și o stare de sănătate destul de precară. Prima interpretare putea să primească aplauze la scenă deschisă.

Iată-i pe complotiști beneficiind astfel de serviciile celei de-a 10-a legiuni a gărzii. Comandantul său, Soulier, fusese câștigat în întregime. Urma scena a doua: cu pas hotărât, Malet trebuia să se reîntoarcă la... închisoarea al cărei pensionar fusese până atunci, de astă dată, ca emisar al noii situații. Dar și cu misiunea de a elibera pe unii dintre vechii camarazi. Căci noul regim avea nevoie de oameni, de complici fără voie, și unde avea să-i găsească? În închisoare, firește!

Așa că nu mică i-a fost uimirea comandantului, la rândul său fost soldat al reginei Maria Antoaneta, să-l vadă solicitându-i punerea în libertate a generalilor Victor Fanneau de Lahorie și Guibal, cel din urmă acuzat că ar fi vrut să vândă englezilor Toulonul pentru 30.000 franci. „Împăratul a murit!”, au proclamat conjurații. „Trăiască noul regim!” – le-au ținut isonul proaspăt eliberații, punându-se imediat în slujba acestuia.

Lahorie a reușit chiar să-l aresteze pe prefectul Parisului, Pasquier. Destul de ușor a căzut și ministrul Internelor, Savary. Primăria a fost pusă la dispoziția noului guvern. Aceeași soartă au avut-o și șeful Siguranței, Desmarests, prințul arhicancelar Cambacérès și ministrul de Război, Clarke. Nu mai rămânea decât ultima confruntare – anunțarea Statului Major General, cu sediul în Piața Vendôme. Sarcina i-a revenit generalului Malet, abatele

Imagine a luptei de la Berezina, din octombrie 1812, sfârșitul visurilor rusești ale lui Napoleon

Laffont preferând, în continuare, să rămână în umbră.

Mintea împede

Între statul major și conjurați se mai ridica o piedică. Care însă s-a dovedit o altă pradă ușoară: generalul Hulin, unul dintre cei mai fideli susținători ai împăratului, a fost făcut prizonier. Scena i-a adus și un renume. Căci Malet, ironic, i-a oferit un glonte, elegant împachetat într-o batistă, ca semn al recunoașterii eșecului.

Statul Major, domeniul colonelului Doucet și al comandantului Labord, rămânea piatra de încercare finală. Însă Malet nu i-a sesizat importanța; trimițând un locotenent în locul său pentru a le face cunoscută celor doi noua situație, a reechilibrat balanța. Cu o minte mult mai limpede, neîntunecată nici de febră și nici de promisiuni, în fața unui emisar care nu s-a ridicat deloc la înălțimea rolului, colonelul Doucet a descoperit falsul. Imediat și-a anunțat superiorul. Cei doi militari au acționat în

O altă vină a complotiștilor a fost că uitaseră de existența regelui Romei și că nu se gândiseră să strige:

„Împăratul a murit! Trăiască împăratul!”

Prefectul Frachot

îi înțelegea:

– Al dracului regele ăsta al Romei, niciodată nu-ți vine în minte!

consecință, reținându-l pe Malet. Accesele de furie nu mai trezesc de această dată aplauze. Farsa se terminase și, din fericire, fără a face vreo victimă.

Represiunea ordonată imediat trebuia să șteargă toate urmele uriașei naivități demonstrate de unele dintre cele mai importante personaje ale urbei. Un prefect, un șef al Siguranței, un ministru – atât de ușor induși în eroare – cereau

răzbunare. Complotiștilor li s-a fixat pedeapsa cu moartea prin împușcare. Abatele Laffont, eminența din spatele nebunescului plan, a reușit să scape de judecată.

Întrebat despre complici, generalul Malet a dat o replică înțeleaptă: „Dacă aș fi reușit, Franța întreaga și chiar și dvs., domnule președinte, mi-ați fi fost tovarăși!”

Un om evadat dintr-o casă de sănătate, cu o conspirație de operetă, reușise să zdruncine regimul, fie și pentru câteva clipe. Sfârșitul lui era aproape. ■

...CU AL. ROSETTI

(Urmare din p. 87)

I-am șoptit lui Lazar, prin spatele lui Rosetti, că ar fi bine să prezint și eu textul meu, pentru că... e mai bine. S-a luminat din nou la față și m-a rugat să vorbesc despre iudeospaniolă. Am citit totul stând în picioare. După un sfert de oră, Rosetti a început să-mi spună, punându-și tocul de la ochelari la nas: „Termină, gata!” El credea că îmi șoptește discret, dar cei care ar fi înțeles româna (și nu lipseau!) puteau ști despre ce este vorba, fiindcă el aproape striga. Eu o dădeam înainte, ceea ce l-a făcut să treacă la alte forme de presiune fizică: mă atinge cu pantoful pe sub masă și chiar mă ciupea de picior (noroc că era și acolo un fel de față de masă, care ascundea gesturile lui Rosetti; pe fața mea, nici o reacție). În cele din urmă, după 30 de

minute, am zis și eu „je vous remercie”.

Lazar, vădit mulțumit pentru că trecuse peste primul hop, i-a întrebat pe cei prezenți dacă au de pus întrebări sau vor să discute chestiuni legate de expunerile prezentate. După o scurtă pauză, i-a fost adresată lui Rosetti o întrebare în engleză (colegul de la Ierusalim cerea dezvoltarea unei idei din cele expuse în conferință). Rosetti, cu mâna la gură, mă întreabă: „Ce vrea dobitocul ăsta?” (El nu auzea prea bine, iar când era vorba de engleză, nu auzea deloc.) I-am tradus ce voia omul. El s-a ridicat în picioare și, după o mică introducere, în care i-a mulțumit pentru întrebare, a recitat un paragraf din textul conferinței. S-a așezat, în timp ce în sală au apărut surâsurile... murmurate. A mai urmat o în-

trebare în franceză, la care Rosetti a reacționat radios, cerând repetarea întrebării. Răspunsul a fost tot o reluare a textului, de data asta cu un „voilà” și alți termeni ajutători.

Îmi amintesc de zâmbetul înțelegător al lui Bar Hilel, pe care Lazar l-a interpretat în sensul că toți s-au lămurit și nu mai este nevoie de alte întrebări la conferința lui Rosetti. Așa că n-a cerut să se continue discuțiile. Am urmat eu și, după trei intervenții ale celor din sală, Rosetti i-a sugerat lui Lazar să încheiem discuțiile. Totul a durat o oră și zece minute. Noi ne-am luat lirele pentru pipițe (deci nu multe) și am vizitat biserica românească din Ierusalim, de unde am luat amintiri. Spre seară am trecut prin celebrul bazar. ■

(Va urma)

AVERTISMENTE NELUATE ÎN SEAMĂ

Cel de-al doilea raport expediat de Brutus Coste, însărcinată cu Afaceri ad interim al României la Washington, poartă data de 11 aprilie 1941. Era adresat, ca și primul dintre ele (Magazin istoric, nr. 8/2004), lui Ion Antonescu, deținător în acel moment și al portofoliului Ministerului Afacerilor Străine.

Documentul se află în fondurile de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, din S.U.A. Publicarea lui este posibilă grație sprijinului doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor, și al colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

Intervenționismul american după votarea legii pentru ajutorarea „Democrațiilor“

11 aprilie 1941

Domniei Sale
Domnului General Ion Antonescu,
Conducătorul Statului,
Ministru al Afacerilor Străine,

Domnule Ministru,

Între alegerile prezidențiale din noiembrie – în care poporul american a ratificat prin votul său politica de ajutorare a Angliei – și votarea legii pentru ajutorarea democrațiilor, cunoscută îndeobște sub numele de „Lend-Lease Bill“, care a creiat mijloace financiare pentru realizarea acelei politici, au trecut cinci luni. Acest interval este simbolic pentru întreaga dezvoltare a intervenționismului american. Poporul american nu este pregătit să intre în mod deliberat în război de la o zi la alta. Guvernul și majoritatea factorilor care controlează opinia publică sunt, pentru un motiv sau altul, gata să intre în orice moment. Între popor și Guvern se găsește un Congres mai reținut decât Guvernul și totuși mai intervenționist decât masa mare.

Cum inițiativa oricărei acțiuni nu poate veni decât de la Guvern și acesta nu poate nesocoti nici Congresul, nici opinia publică, intervenția se face pe etape.

Fiecare etapă e precedată de pregătirea opiniei publice prin presă, radio, cinema. Îndată ce ideea de realizat a prins, Președintele trece la acte. După o scurtă pauză, urmează apoi pregătirea etapei următoare.

În momentul de față, după votarea legii creând uriașe mijloace financiare de ajutorare, presa a început să pregătească opinia publică pentru ideea escortării vaselor de comerț spre Anglia. Argumentul de căpetenie este că Statele Unite s-au legat să fie arsenalul țărilor angajate în luptă contra Axei și trebuie să se îngrijească ca materialele pe care le produc să ajungă la destinație. Din moment ce a admis că Statele Unite au un interes vital să ajute Anglia și pe aliații ei, poporul american nu trebuie să se dea îndărăt de la riscuri spre a face ca ajutorul să fie efectiv.

Pentru ca să se ajungă la atmosfera favorabilă fără de care Președintele nu trece la acțiune trebuie însă timp, durata fiind condiționată mai cu seamă de factori de natură emotivă. O perioadă de succese britanice întărește spiritul beligerant și astfel accelerează ivirea reacțiilor dorite de guvern. Succesele britanice, din iarna trecută, în Africa și rezistența victorioasă a Greciei au înlesnit enorm trecerea legii pentru ajutorarea democrațiilor. Înfrângeri sau insuccese, ca cele suferite în ultimele zile în Cirenaiica și în Balcani, au efectul contrariu.

În mod normal, în împrejurări ca cele actuale, ar fi nevoie de măcar două luni pentru ca escortarea de către flota americană să devină o idee populară.

Gravitatea situațiunii tonajului britanic impunând măsuri imediate, Guvernul american a conceput o serie de paliative nu numai în chip de ajutorare momentană, dar mai ales ca tot atâția pași spre scopul urmărit în această etapă.

Astfel, se preconizează pe lângă transferarea unui cât mai mare număr de vase de comerț, inclusiv vasele străine aflate în porturile americane, scoaterea Mării Roșii din lista zonelor de război – spre a permite vaselor de comerț americane să meargă până la Aden sau chiar Port Said (drumul pe care ar urma să-l ia materialele destinate Greciei și Iugoslaviei), escortarea vaselor engleze până la jumătatea oceanului Atlantic sau poate chiar până în dreptul Islandei, de unde englezii ar putea organiza în timpul verii și patrulă aeriene. Se mai vântură ideea veche a concentrării tonajului englez în Atlanticul de Nord și în Mediterana de Est, flota comercială a Statelor Unite preluând tragicul din Pacific, Oceanul Indian și din jurul întregului continent american. Planurile americane s-au izbit până azi de rezistența englezilor, care se tem, pe bună dreptate, că odată retrași de pe căile maritime pe care le dominau nu vor reuși niciodată să redobândească vechea poziție. ■

(Va urma)

Eveniment

MUZEUL DIN SUBSOLUL MUZEULUI

La sfârșitul primăverii acestui an, la Muzeul Colecțiilor de Artă s-a inaugurat un *Lapidariu*, prin stăruința și abnegația doamnelor Rodica Matei și Anca Lăzărescu.

Noul spațiu muzeal este găzduit de una dintre clădirile reprezentative pentru începuturile modernizării Bucureștilor. La începutul secolului XIX, la convergența Podului Mogoșoaiei (Calea Victoriei) cu Podul Târgoviștei (Calea Griviței), boierul C. Făca a început construirea unei locuințe de mari proporții, pe care n-a apucat s-o isprăvească. Urmașii săi au vândut-o vistiernicului Romanit, casa devenind, prin grija acestuia, una dintre cele mai luxoase reședințe boierești din oraș. Proprietarul ei a murit în 1834 și domnul Alexandru D. Ghica (1834-1842) a închiriat elegantul edificiu, instalând aici Căminul domnesc. În 1836, casa a fost cumpărată de stat, devenind sediul Curții administrative. În a doua jumătate a secolului XIX a găzduit Ministerul de Finanțe, care, în 1883, a completat vechea clădire cu alte două corpuri dispuse în formă de U, păstrând aceeași înălțime (parter și două etaje) și aceeași plastică decorativă.

Aripa dinspre Calea Griviței, recent restaurată, are subsolul cu pereți din cărămidă aparentă, fiind fragmentat în trei spații boltite, cu firide terminate în arc frânt, amintind pivnițele vechilor edificii medievale românești. De regulă, lucrările de restaurare sunt extrem de costisitoare și, din păcate, nu întotdeauna spațiile astfel reabilite și-au găsit și destinațiile cele mai fericite. De astă dată, inteligența și profesionalismul și-au dat mâna, cele trei încăperi fiind amenajate muzeistic. Ele găzduiesc piese de sculptură în piatră din patrimoniul Secției de Artă Veche Românească a

Muzeului Național de Artă al României. Obiectele expuse provin de la monumente de arhitectură veche românească dispărute în diferite circumstanțe (demolate cu prilejul lucrărilor de sistematizare a Capitalei, la sfârșitul secolului XIX, sau lichidate irațional în timpul regimului comunist: Biserica Enei, în 1977, mănăstirea Văcărești, în 1986 etc.).

Lapidariul prezintă o varietate de exponate ilustrând meșteșugul și măiestria meșterilor pietrari din Țara Românească, în timpul domniilor lui Neagoe Basarab, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae și Constantin Mavrocordat. Printre pietre de mormânt, pisanii, ancadrame de uși și ferestre, coloane monumentale și baze de coloane, capiteliuri și alte piese valoroase din punct de vedere istoric și documentar, poate fi întâlnită și o sculptură tridimensională – *Samson în luptă cu leul* –, considerată o raritate în arta veche românească. Ea provine de la mănăstirea Râmnicu Sărat (județul Buzău), ctitorită de spătarul Mihail Cantacuzino și nepotul său Constantin Brâncoveanu între 1690-1696. Sculptura susținea odinioară bolta trapezei bisericii mănăstirii, având rolul unei coloane și este atribuită meșterului Lupu Sărățanu din Râmnicu Sărat.

Pentru reușita lor, în cadrul unei festivități desfășurate în ziua de 26 mai 2004, doamnelor Rodica Matei și Anca Lăzărescu le-a fost decernat premiul pentru anul 2000 al Comitetului Național Român I.C.O.M. (Consiliul Internațional al Muzeelor).

M. ȘTEFAN

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2004, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– La ce dată a fost înființată „Asociația evacuărilor și dăunaților din Dobrogea de Sud“?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2004 este:

31 august 1990

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Ticaliu Ion**, din com. Mihăileni, jud. Botoșani.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2005.

PROGRAMUL PRELIMINAR AL CELUI DE-AL XX-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE DE

LA SYDNEY (AUSTRALIA), 3-9 IULIE 2005

TEME PRINCIPALE

1. **Umanitate și natură în istorie:** a) Ecoistorie: teorii și noi abordări; b) Catastrofe naturale și urmările lor; c) Științele naturii, istoria și imaginea omului.
2. **Mit și istorie:** a) Miturile fondatoare în istorie și construirea identităților; b) Mituri, putere, istorie și responsabilitatea istoricului; c) Utopie și istorie.
3. **Război, pace, societate și ordine internațională în istorie:** a) Războaie juste, păci injuste? Idei și practici discursive; b) Evoluția conceptului de pace și condițiile sale în istorie; c) Război, violență și neam.

TEME SPECIALE

1. Istoria Africii într-o perspectivă comparativă: noi abordări; 2. Cultură politică în Europa Centrală, în context european și internațional; 3. China și lumea în epoca modernă și contemporană; 4. Creștinarea: adaptarea și însușirea Antichității în secolul XXI; 5. Șoc al culturilor și identități: coloniști și populații indigene; 6. Colonialismul și post-colonialismul; 7. Mondializarea economică: perspective istorice și istoriografice; 8. Dezbateri în jurul tradiției și modernității: perspective transculturale și istorice; 9. Imperiile Orientului Apropiat și din jurul Mediteranei: etape către mondializare; 10. Imaginile Pacificului; 11. Relațiile informale în istorie: rude, clienți, prieteni, rețele sociale; 12. Mass-media și transformarea spațiului public; 13. Rolul expansiunii sfeclei de zahăr pe cele cinci continente; 14. Manualele de istorie, de la povestea națiunii la povestea cetățenilor; 15. Istoria simțurilor; 16. Europa Luminilor și comunicarea: experiențe regionale și consecințe mondiale; 17. Construcția și deconstrucția statului-națiune: cazul Balcanilor; 18. Raporturile creștinism-islam în istorie; 19. Migrațiile în masă și consecințele lor economice, politice și culturale; 20. Privire a Europei medievale asupra Orientului; 21. Modele de formare a statului-providență în context mondial; 22. Religie și spațiu public; 23. Guvernarea orașelor în istorie; 24. Revoluțiile secolului XX, de la general la particular; 25. Sport, politică și afaceri; 26. Instrucțiunea publică și mecanisme de includere și excludere.

MESE ROTUNDE

1. Copilărie și război; 2. Societatea civilă: cetățenie, neam și spațiu public; 3. Injustiție, memorie și politică: solicitări de reparații; 4. Drepturile omului: universalitatea aspirațiilor și diversitatea practicilor în istorie; 5. Bătrânețe și moarte; 6. Istoricii și publicul lor; 7. Analiza discursului și cultura populară cercetate; 8. Între științele sociale și literatură: locul istoriei; 9. Dincolo de virajul cultural: viitorul istoriei sociale; 10. Corpul politic: politica corpului; 11. Istorie, antropologie și arheologie; 12. Dicționarele și enciclopediile istorice; 13. Popoare și societăți ale munților: natură și cultură; 14. Problema națională în integrarea și dezintegrarea U.R.S.S. Rolul istoriografiei; 15. Istoria și muzele: noi discursuri; 16. Străinul în lumea antică; 17. Terorismul ca fenomen istoric: concepte, abordări și rezultate; 18. Vieți muncitorești: istoria muncii și autobiografii; 19. Europa și Asia: transfer cultural și piețe culturale (1400-1900); 20. Amintirea „Marelui Război” – receptare la centenar.

ATELIER UNESCO

1. Locul Europei Centrale între Est și Vest în mileniul 1000-2000

A

		6	9	12	1	13	4	3												
		4	14	15	8	2	3	1	16	2										
		14	16	8	6	4	3	15	2	4	14	3								
			15	3	1	2	4	9	4	3	5									
				2	16	14	3	5	4	3										
14	3	2	9	4	3	5	16	15	16	11	4	6								
			9	3	2	6	4	17	14											
7	3	9	4	3	2	4	15	8	5	6	4	6								
			6	8	2	7	4	9	3											
					18	8	1													
			3	7	3	14	9	11	4	6	4									
				19	8	1	8	2	3	5										
				10	3	2	10	16	6	4										
					1	2	3	9	4											
			9	3	19	3	11	8	2	4	8									

B

Pavel TOTOLICI

M-PA-T-B-LOSANGELES-NERVI-ERI-ETNIE-CALD-R-SRI-LIN-SET-SUS-
NE-AUR-TIR-Y-ULTIMI-AM-N-E-I-SEUL-ATLANTA-NO-OASTE-PCN-AK-TALC-
HD-INEL-AGER-ROMA-ATENA

PARIS-SIDNEY-MUNCHEN-LONDRA-ATLANTA-MONTREAL

DIALOG CU CITITORII

NUMĂRUL 450

Vă rog să primiți din partea mea cele mai frumoase felicitări și urări de bine pentru numărul 450 din luna septembrie 2004 – **ne scrie domnul DORIN MÂNZAT, din Baia Mare.**

De-a lungul celor 450 de luni, ați abordat toate genurile care vă interesează pe cititori. Cred că ar fi interesant să faceți un mic bilanț al celor 450 de numere apărute.

Vă mulțumim domnule Dorin Mânzat pentru urările trimise. Bilanțul cel mai frumos pentru noi îl reprezintă de cititorii care ne-au rămas fideli număr de număr. În viitorul apropiat vom publica pe site-ul nostru un indice al revistei până în anul 2002.

MAIAVEM NEVOIE DE ISTORIE!

Domnul profesor SEMAN COȘARIU, din Cluj-Napoca, ne scrie:

În numărul 6/2003 al revistei *Magazin istoric*, ați publicat articolul „Semnal! Mai avem nevoie de istorie?“, semnat de doamna profesoară Marilena Bercea.

Țin să vă confirm în proporție de 100% că tot ceea ce distinsă colegă a ținut să semnaleze este adevărat.

În școala românească de astăzi istoria, ca obiect de studiu, a ajuns într-o situație ingrată, aproape disperată, la fel ca a altor discipline. Numărul de ore pe săptămână a ajuns la limita de jos, multe catedre de istorie din învățământul preuniversitar au fost desființate și profesori calificați puși pe drumuri. Acest fenomen este consecința directă a „dictaturii“ matema-

ticii, prin grupuri de presiune la nivelul ministerului de resort, situație care durează de decenii întregi. Elevii noștri sunt „îndopați“ cu matematici superioare care în alte părți mai civilizate și normale ale lumii se studiază în anii de facultate. Dopajul cu matematică se face în detrimentul unor discipline cu un impact mult mai important asupra viitorului societății. Nu mă refer aici strict la istorie, făcând o pledoarie „pro domo“, ci la obiecte de studiu de care tineretul din România are mult mai mare nevoie în viață: limbile străine, informatica, economia, desenul tehnic, artele plastice, muzica și sportul. Credeți (întreb retoric) că talentele care au dat naștere automobilelor de ultimă generație în Occident au fost „îndopate“ 5-6 ore pe săptămână cu matematici superioare pe care nu le-au folosit niciodată în viață, sau au studiat mult mai temeinic desenul tehnic?

O altă cauză a situației disperate din învățământ este subfinanțarea, salariile profesorilor ajungând, din nou, la coada salariilor bugetarilor.

Toate aceste aspecte, dublate de deprofesionalizarea învățământului preuniversitar prin „eșuarea“ în sistem a tuturor celor care nu s-au pregătit pentru învățământ (ingineri, ingineri agronomi, economiști, biologi, chimiști etc.), au condus la situația gravă în care se află școala românească.

Aveți în conducerea revistei nume respectate de istorici academicieni. Ar fi utilă, pentru învățământul preuniversitar, o dezbatere publică – atât în paginile revistei dumneavoastră, cât și la posturile de

televiziune – cu privire la situația istoriei în școala românească. Părerea mea este că acești distinși dascăli ai neamului nostru ar putea iniția un asemenea demers care să aducă ceva benefic pentru istorie, „dascălul vieții“ (*Historia magistra vitae*).

IARĂȘI DIFUZAREA!

„Spuneți-mi vă rog, a fost pus în vânzare numărul din iulie 2004 al *Magazinului istoric*? În Craiova, la unele chioscuri mi se spune că nu a sosit, la altele că s-a epuizat. Se poate să mi-l trimiteți prin poștă?”

Din păcate, primim tot mai des asemenea semnale de la cititori, dovadă a lipsei de interes și de profesionalism care unele firme de difuzare a presei își fac treaba. La data când corespondentul nostru ne-a scris, 5 august, revista apăruse de aproape o lună de zile. Rugăm pe toți cititorii care se confruntă cu asemenea probleme, ca și pe cei care întâmpină dificultăți în primirea abonamentului, să ne scrie pentru a încerca, pe cât ne stă în puteri, să remediem astfel de probleme.

Cei care doresc să își procure numere lipsă (în cazul abonaților intervenim la Direcția de poștă și dacă aceasta nu rezolvă solicitarea, le trimitem noi gratuit revista) pot trimite, pe numele colegului nostru Constantin Mușat, la adresa redacției (C.P. 1-702, sector 1, București), echivalentul celui exemplar și suma de 12.000 lei, taxe postale, sau pot veni la sediul redacției, economisind banii pentru expediție.

CONTENTS (Romanian History) C. Rădulescu-Motru Qualities and shortcomings • In between wars elections.

Dictionary files • **Z. Dumitrescu Buşulenga** Meeting with Paris Count and Alain Poher • **C. Jugurică** The Odyssey of the Bucharest National Theatre • **Gh. Zbucnea** The Craiova Treaty, part of Vienna Dictate • **E. Tomac** News to know, the program of the USA Embassy in Bucharest • **Patriarch Teoctist** Saint voivode Ştefan cel Mare • **I. Zănescu** Ştefan cel Mare and Valachia • **C. Păunescu** Anghel Saligny at the National Bank • **I. Opreş** Aurel Decei investigated by Securitatea • **G. Anghel** Invitation to the National Archives • **N.D. Ion** Old palaces, Paşcani-Căciulaşi • **G. Filitti** Romania 100 years ago • **C. Isărescu** The history I lived (II) • **T. Misiuevi** Recollections from the Eastern Front, WWII (IV) • **S. Ispas** Asia in a cosmography dating from 1693 (II) • **M. Sala** Journey through life with Al. Rosetti (V) • Romanian documents at Hoover Institution (XXXV)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Rădulescu-Motru Qualités et défauts • Elections entre les deux guerres mondiales.

Fiches de dictionnaire • **Z. Dumitrescu Buşulenga** Rencontre avec le comte de Paris et Alain Poher • **C. Jugurică** L'odyssée du Théâtre National de Bucarest • **Gh. Zbucnea** Le Traité de Craiova, partie du Dictat de Vienne • **E. Tomac** News to know, programme de l'Ambassade des Etats Unis à Bucarest • **Patriarch Teoctist** Saint voivode Etienne le Grand • **I. Zănescu** Etienne le Grand et la Valachie • **C. Păunescu** Anghel Saligny à la Banque Nationale • **I. Opreş** Aurel Decei enquêté par la Sécuitate • **G. Anghel** Invitation aux Archives Nationales • **N.D. Ion** Anciens palais: Paşcani-Căciulaşi • **G. Filitti** En Roumanie il y a 100 ans • **C. Isărescu** L'histoire vécue (II) • **T. Misiuevi** La campagne de l'Est. Souvenirs de la deuxième guerre mondiale (V) • **S. Ispas** L'Asie dans une cosmographie de 1693 (II) • **M. Sala** Voyager dans la vie à côté d'Al. Rosetti (V) • Documents roumains à Hoover Institution (XXXV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Рăдулеску-Мотру Качества и недостатки • Выборы в межвоенный период

• **З. Думитреску Бушуленга** Встречи с Парижским графом и с Алэном Поэром • **К. Жугуриacă** Одиссея Бухарестского Национального Театра • **Г. Збукья** Краиовский договор, часть Венского диктата • **Е. Томак** News to know, программа Посольства США в Бухаресте • **Патриарх Теоктист** Святой Воевод Штефан Великий • **И. Зăнеску** Штефан Великий и Валахия • **К. Пăунеску** Ангел Салигни на Национальном Банке • **И. Оприш** Аурил Децей, расследован органами безопасности • **Дж. Ангел** Приглашение в Государственный Архив • **Н.Д. Ион** Старые дворцы: Паşkаны-Кăчулашы • **Дж. Филитти** Румыния 100 лет назад • **К. Исăреску** История мною пережитая (II) • **Т. Мисиевич** Восточный поход. Воспоминания из второй мировой войны (IV) • **С. Искас** Азия в космографии 1693 г. (II) • **М. Сала** Жизненное путешествие вместе с Ал. Росетти (V) • Румынские документы в Институте Гювера (XXXV)

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Rădulescu-Motru Tugenden und Defekte • Zwischenkriegszeitliche Wahlen.

Wörterbuchauszüge • **Z. Dumitrescu Buşulenga** Treffen mit dem Grafen von Paris und Alain Poher • **C. Jugurică** Die Odyssee des Nationaltheaters in Bukarest • **Gh. Zbucnea** Der Vertrag von Craiova, Teil des Wiener Diktates • **E. Tomac** News to know, Programm der Botschaft der U.S.A. in Bukarest • **Patriarch Teoctist** Der Heilige Woiwode Stephan der Große • **I. Zănescu** Stephan der Große und die Wallachei • **C. Păunescu** Anghel Saligny bei der Nationalbank • **I. Opreş** Aurel Decei von der Securitate verhört • **G. Anghel** Einladung zum Nationalarchiv • **N.D. Ion** Alte Paläste: Paşcani-Căciulaşi • **G. Filitti** Rumänien vor 100 Jahren • **C. Isărescu** Erlebte Geschichte (II) • **T. Misiuevi** Der Ostfeldzug. Erinnerungen aus dem Zweiten Weltkrieg (IV) • **S. Ispas** Asien in einer Kosmographie 1693 • **M. Sala** Durchs Leben wandernd, mit Al. Rosetti (V) • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XXXV)

SUMARIO (Historia română) C. Rădulescu-Motru Cualidades y defectos • Las elecciones interbelicas. Fichas de diccionario

• **Z. Dumitrescu Buşulenga** Encuentros con el Conde de Paris y con Alain Poher • **C. Jugurică** La odisea del Teatro Nacional de Bucarest • **Gh. Zbucnea** El tratado de Craiova, parte del Dictado de Viena • **E. Tomac** News to know, el programa de la Embajada de los Estados Unidos de América de Bucarest • **Patriarbul Teoctist** El Santo Voivoda Esteban el Grande • **I. Zănescu** Esteban el Grande y el País Rumano • **C. Păunescu** Anghel Saligny al Banco Nacional • **I. Opreş** Aurel Decei pesquisado por la Seguridad • **G. Anghel** Invitación a encontrar los Archivos Nacionales • **N.D. Ion** Palacios antiguos: Paşcani-Căciulaşi • **G. Filitti** Rumanía hace 100 años • **C. Isărescu** Historia vivida (II) • **T. Misiuevi** La campaña del Este. Recuerdos de la Segunda Guerra Mundial (IV) • **S. Ispas** El Asia en una cosmografía de 1693 • **M. Sala** Viajando por la vida junto a Al. Rosetti (V) • Documentos rumanos en Hoover Institution (XXXV)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştale de la oraşe şi de la sate sau la redacţie.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-224.44.20 sau 224.05.58

e-mail: export@rodipet.ro

Piaţa Presei Libere, nr. 1, Corp B,
Sector 1, Bucureşti, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (ţări europene);
90 dolari USA (ţări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-881X

Lei 20 000

magazin istoric

5 094838 404002 09